QARĀBAŤU AL-NABĪYI ﷺ

www.TahirulQadriBooks.com

Shayḳh al-Islām

al-Duktūr Muḥammad Ṭāhir al-Qādirī

Roman Urdū Ţrānsliţāreţar

Dīwān Mŏḥsin Shāh

لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجا
www.TahirulQadriBooks.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مَوْلَايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا أَبَدًا

عَلٰى حَبِيْبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمِ

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ

وَالْفَرِيْقَيْنِ مِنْ عُرْبٍ وَّمِنْ عَجَمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى آلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

www.TahirulQadriBooks.com

Fihris

www.TahirulQadriBooks.com

Pesh Lafẓ

‘Qarābat’ ‘Arabī zabān kā lafẓ hai, jis ke ma‘ná nazdīk, qarīb hone yā rishtah-dārī ke ta‘alluq meṅ juṛne ke hain. Allāh Rabbu al-‘Izzat ne insān kī fiṭrat meṅ Qarābat-dāroṅ kī maḥabbat wadī‘at kar dī. Woh un ke ġham-o ḳhuṣhī ko măḥsūs kartā hai, un kī zarūrīyat kā ḳhayāl rakhtā hai aur apne dil meṅ un ke liye nek jaẕabāt aur tamannā’eṅ rakhtā hai. Waqtī ṭaur par un kī ṭaraf se rawā rakhī ga’ī ziyādatiyoṅ par apnā dil bojhal bhī kar letā hai, lekin kuç̣h waqt guzarne ke ba‘d unheṅ sīne se lagā kar tamām kudūrateṅ farāmosh kar detā hai. Allāh Rabbu al-‘Izzat Qur’āne Majīd meṅ Qarābat-dāroṅ se ṣila’e raḥimī aur ḥusne sulūk kī bŏhat talqīn farmātā hai.

Rasūle Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḥayāte mubārakah sārī insānīyat ke liye beh-tarīn naumūnah hai. Ḳhātamu al-Mursalīn Ḥaẓ̤rat Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam nah ṣirf apne Ăhl-o ‘Iyāl aur Qarābat-dāroṅ se pyār karte the, bal-keh unhoṅ ne ahle īmān ke liye apne Ahle Bait se maḥabbat aur un kī ‘izzat-o takrīm karne kā ḥukm bhī ṣādir farmāyā hai. Goyā jin ke dil meṅ ulfate Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam maujūd hai, yaqīnī bāt hai keh un ke dil meṅ Ahle Baite Nabawī ke liye bhī ‘aqīdat-o eḥterām, maḥabbat aur nek jaẕabāt maujūd hoṅge. Ḥuẓ̤ūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Baite Aṭhār aur Qarābat-dār faẓ̤īlat aur maqām-

o martabah meṅ bŏhat baland haiṅ keh un kī ṭahārat-o pākīzagī, un se maḥabbat aur balandiye marātib kā bayān bār-gāhe Ḳhudā-wandī se nāzil huwā hai. Lehāẕā un kā eḥterām aur maḥabbat īmān kī ‘alāmat hai aur un se buġhẓ rakhnā Allāh Ta‘ālá aur Us ke Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se buġhẓ rakhne ke mutarādif hai. Lehāẕā jin logoṅ ke qulūb-o aẕhān Ḳhātamu al-Mursalīn ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait kī ‘aqīdat-o ulfat se muzayyan nahīṅ haiṅ, woh Islām kī ḥalāwat se kosoṅ dūr haiṅ. Unheṅ chāhiye keh apnā muḥāsabah karte huwe ḳhụd ko is zāwiya’e nigāḥ se dekheṅ keh kahīṅ un ke dil maḥabbat-o mawaddate Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se gurezāṅ to nahīṅ?

Shayḳh al-Islām Ḍŏkṭar Muḥammad Ṭāhir al-Qādirī kī **‘Qarābatu al-Nabīyi ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam’** nāmī is taṣnīf kā bunyādī maqṣad bhī yehī hai keh ji qulūb Ahle Bait al-Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat se be-ḳhabar haiṅ, in meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Qarābat-dāroṅ kī maḥabbat kī jot lagā’ī jā’e aur jin ke qulūb pǎhle hī ḥubbe Ahle Bait ‘alayhimu al-salām se sar-shār haiṅ, un ke is jaẕba’e maḥabbat ko mazīd ḥalāwat naṣīb ho.

Zere naẓar kitāb ‘Qarābatu al-Nabīyi ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam’ kā āġhāz Ahle Baite Aṭhār kī pākīzagī aur ‘itrat ko roze raushan kī ṭarḥ ‘iyāṅ kartī hū’ī Āyate

Taṭhīr se kiyā gayā hai. Is Āyate mubārakah kī Tafsīr meṅ Ahle Baite Nabawī kī ṭahārat-o pākīzagī ko jāme‘ andāz se taḥrīr kiyā gayā hai. Ba‘d az-āṅ Ahle Bait kā mafhūm taḥrīr karte huwe muḳhtalif aqwāl kī raushanī meṅ is par băḥs̱ bhī kī ga’ī hai aur s̱ābit kiyā gayā hai keh Ahle Bait se murād Ummahātu al-Mu’minīn aur Ahle Kisā’ ya‘nī Fāteḥe Ḳhaybar Ḥaẕrat ‘Alī, Sayyidaṫu Nisā’i al-‘Ālamīn Ḥaẕrat Fāṭimaṫu al-Zahrā’ aur nau-jawānāne Jannat ke Sardār Ḥaẕarāt Ḥasanayn karīmayn ‘alayhimu al-salām haiṅ. Ba‘d az-āṅ Ahle Baite Aṭhār se muta‘alliq Āyate Mawaddat par bhī muḳhtalif aqwāl kī raushanī meṅ mufaṣṣal băḥs̱ kī ga’ī hai aur is ke ẕail meṅ A’imma’e Tafsīr aur Ḥadīs̱ ke aqwāl kā mā-ḥaṣal taḥrīr kiyā gayā hai. Is ke ba‘d Ahle Baite Aṭhār kī shān meṅ nāzil hone wālī chand dīgar Āyāte mubārakah ko bhī tafṣīlī ṭaur par bayān kiyā gayā hai. Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum aur A’immah wa Salafe Ṣāliḥīn kī Ahle Baite Aṭhār se ḥad darajah maḥabbat aur wā-raftagī kī kaifīyāt ko bhī iḥāṭah taḥrīr meṅ lāyā gayā hai tā-keh Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum aur Ahle Baite Aṭhār ‘alayhimu al-salām ke dar-miyān ta‘alluqe maḥabbat se āgahī ḥāṣil ho aur is ḥawāle se phailā’ī ga’ī ẕehnī parāgandagī aur bad-‘aqīdagī kā izālah mumkin ho sake. Kitāb ke āḳhir meṅ Ahle Baite Aṭhār aur Qarābat-dārān ‘alayhimu al-salām ke faẕā’il-o manāqib par muntaḳhab Aḥādīs̱ ko jāme‘ andāz meṅ murattab kar diyā gayā hai.

Shayḳh al-Islām Ḍŏkṭar Muḥammad Ṭāhir al-Qādirī kī yeh ‘aẓīm kāwish – **‘Qarābaṫu al-Nabīyi ṣallá Allāhu ‘alayhi**

wa-‘alá Ālihī wa-sallam’ – Ahle Baite Aṭhār ke mauẓū‘ par likhī ga’ī taṣānīf meṅ ek waqī‘ aur mūqar iẓāfah hai. Allāh Rabbu al-‘Izzat se du‘ā hai keh woh is kāwish ko qubūl farmā’e aur hamāre diloṅ ko Ahle Baite Aṭhār ‘alayhimu al-salām kī maḥabbat se sar-shār ho kar un kī ittebā‘ ko apnī ṭarze ḥayāt banāne kī taufīq ‘aṭā farmā’e. (Āmīn bi-jāhi Sayyid al-Mursalīn ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam)

Markaze ‘Ilm-o Tăḥqīq

Farīde Millat raḥmatu Allāhi ‘alayh Risarch Insṭīṭyūṭ (FMRi)

Yakum Ramaḍān 1438 H

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Āyate Taṭhīr ke muta‘alliq bayān﴿

Allāh Ta‘ālá ne farmāyā hai: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿

Yeh Āyate mubārakah Ahle Baite Aṭhār ke ‘aẓīmush-shān marātib aur un kī ṭaraf tawajjŏh dilāne kī ḥāmil hone kī waj·h se un kī faẓīlat par bunyādī ma’āḳhaẕ hai. Is kī ibtedā’ kalima’e ‘إِنَّمَا’ se hū’ī hai jo un se rijs ko dūr karne ke Allāh Ta‘ālá ke irādah meṅ ḥaṣr kā fā’edah de rahā hai, rijs dūr karne se murād un se gunāh aur Allāh Ta‘ālá par īmān ke muta‘alliq kisī bhī shak ko dūr karnā aur unheṅ jamī‘ aḳhlāqe sayyi’ah aur aḥwāle bad se pāk karnā hai. Phir is Āyat kā iḳhtetām maṣdar ‘تَطْهِيْرًا’ par huwā hai jo unheṅ Allāh kī ṭaraf se a‘lá maqām ke ḥuṣūl aur us se naẓar-andāz nah hone meṅ mubālaġhah ke liye hai (ya‘nī Ahle Baite Aṭhār har waqt Allāh kī nigāh meṅ haiṅ). Aur is maṣdar par tanwīn un kī ‘aẓamat, kas̱rate a‘māl aur Allāh ke nazdīk pasandīdagī kī ṭaraf ishārah hai aur yeh fā’edah detī hai keh yeh taṭhīr kisī aisi jins se nahīṅ hai jo ta‘āruf aur tālīfe qalb kī mŏḥtāj ho.

1. **Imām Abū Ja‘far Muḥammad bin Jarīr al-Ṭabarī apnī ‘Tafsīr’ meṅ kăhte haiṅ:** Is Āyat meṅ Allāh Ta‘ālá farmā rahā

hai: ‘Ae Muḥammad ke Ahle Bait! Bas Allāh yehī chāhtā hai keh tum se har qism kī burā’ī aur be-ḥayā’ī dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar Allāh ke nā-farmānoṅ meṅ pā’e jāne wāle mail kuchail se pāk ṣāf kar de.’

Imām Ṭabarī ne apnī sanad se Ḥaẕrat Sa‘īd bin Qatādah kā yeh qaul bayān kiyā hai. Unhoṅ ne kahā hai keh Allāh Ta‘ālá ke is farmān - ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿ - se murād Ahle Bait hī haiṅ. Allāh Ta‘ālá ne unheṅ burā’ī se pāk kar diyā hai aur apnī raḥmat se ḳhāṣ kar liyā hai.

Ḥaẕrat Ābu Zayd se marwī hai keh is Āyat meṅ الرِّجْسَ se murad Shayṭān hai (ya‘nī Allāh Ta‘ālá ne Ahle Bait se Shayṭān ko dūr kar diyā hai).

2. **Ibn ‘Āṭīyah kăhte haiṅ:** (lafẓ) الرِّجْسُ ism hai jo gunāh aur ‘aẕāb ke liye aur najis umūr-o naqā’iṣ par bolā jātā hai. So (murād yeh hai keh) Allāh Ta‘ālá ne yeh sab kuc̣h Ahle Bait se dūr kar diyā hai.

3. **Imām Nawawī ne kahā hai:** Kahā gayā hai keh الرِّجْس se murād shak hai. Aur yeh bhī kahagā gayā hai kehis se murād ‘aẕāb hai. Aur yeh bhī qaul hai keh is se murād gunāh hai.

4. **Imām Abū Manṣūr al-Azharī kăhte haiṅ:** الرِّجْسُ ism hai jo har nā-pāk ‘amal aur bure ‘aqīde ke liye iste‘māl hotā hai.

﴾Ahle Bait kā mafhūm﴿

Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait ke iṭlāq meṅ ‘Ulamā’ kī muḳhtalif ārā’ haiṅ. Is par (un ke) chār aqwāl haiṅ:

﴾Ahle Baite Aṭhār kī ta‘ayyun meṅ păhlā qaul﴿

☆ **Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait woh haiṅ jin par ṣadaqa ḥarām hai.**

Yeh Qaul Ḥaẕrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu kā hai. Is par Imām Abū Ḥanīfah kī naṣ hai jaisā keh Imām ‘Aynī kī al-‘Umdah meṅ is kā ẕikr hai. Imām Shāfi‘ī kā bhī yehī mauqūf hai jaisā keh Imām Nawawī k al-Majmū‘ meṅ maẕkūr hai. Imām Aḥmad bin Ḥanbal kā bhī yehī mauqūf hai jaisā keh Fatāwá Ibn Taymīyah meṅ maẕkūr hai. Imām Sulaymān bin Ḳhalaf al-Bājī kī al-Muntaqá ke muṭābiq ba‘ẓ Mālikīyah kā bhī yehī qaul hai.

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Pehle qaul ke Ḥāmiyoṅ ke dalā’il﴿

1. **Imām Buḳhārī aur Imām Muslim ne Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se Ḥadīs̱ riwāyat kī hai.** Unhoṅ ne bayān kiyā: Daraḳhtoṅ se khajūreṅ utārne ke waqt Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ pesh kī jātīṅ. Kabhī ko’ī khajūreṅ lā rahā hai aur

kabhī ko'ī, yahāṅ tak keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke pās khajūroṅ kā ek ḍher lag jātā. Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhumā un khajūroṅ se khelne lagte. (Ek bār) in donoṅ meṅ se kisī ek ne khajūr uṭhā kar apne muṅh meṅ ḍāl lī to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne use dekh liyā aur us ke muṅh se khajūr nikalwā dī phir farmāyā: Kyā tum nahīṅ jānte keh Āle Muḥammad ṣadaqah nahīṅ khāte.

> Imām Muslim kī Shu'bah ke ṭarīq se **Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se bayān-kardah Ḥadīs̲ meṅ hai,** woh farmāte haiṅ: Ḥaẓrat Ḥasan bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ne ṣadaqah kī khajūroṅ meṅ se ek khajūr le kar apne muṅh meṅ ḍāl lī to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Thū! Thū! Use pheṅk do. Kyā tumheṅ nahīṅ ma'lūm keh ham ṣadaqah nahīṅ khāte?

2. **Aur Imām Muslim apnī 'Ṣaḥīḥ' meṅ Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat karte haiṅ.** Woh bayān karte haiṅ: Ek din Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam Makkah aur Madīnah munawwarah ke dar-miyān is tālāb par jise Ḳhum kăhte haiṅ hameṅ ḳhuṭbah dene ke liye khaṛe huwe. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne Allāh Ta'ālá kī ḥamd-o s̲anā' kī aur wa'ẓ-o naṣīḥat farmā'ī, phir farmāyā: Ae logo! Maiṅ to bas (Allāh kī ṭaraf se

bhejā gayā) ek insān hūṅ ‘an-qarīb mere Rab kā paiġhām lāne wālā firishtah (ya‘nī firishta’e ajal) mere pās ā’egā aur maiṅ use (wāpas apne Rab ke pās jāne ke liye) labbaik kahūṅgā. Maiṅ tum meṅ do ‘aẓīm chīzeṅ choṛe jā rahā hūṅ, un meṅ se pǎhle Allāh Ta‘ālá kī Kitāb hai jis meṅ hidāyat aur nūr hai. Allāh Ta‘ālá kī Kitāb par ‘amal karo aur use maẓbūṭī se thām lo. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Kitābullāh (kī ta‘līmāt par ‘amal karne ke liye) ubhārā aur tarġhīb dī phir farmāyā: Aur (dūsre) mere Ahle Bait haiṅ maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta‘alliq Allāh kī yād dilātā hūṅ, maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta‘alliq Allāh kī yād dilātā hūṅ. Maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta‘alliq Allāh kī yād dilātā hūṅ.

(Is ḥadis̱ ke Rāwī) Ḥuṣayn ne un se kahā: Ae Zayd! Ḥuẕūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait kaun haiṅ? Kyā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī az̠wāj Ahle Bait meṅ se nahīṅ haiṅ? Unhoṅ ne farmāyā: Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj bhī Ahle Bait se haiṅ, lekin Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait woh haiṅ jin par Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ba‘d ṣadaqah ḥarām kar diyā gayā. Kahā: Woh kaun haiṅ? Farmāyā: Woh Āle ‘Alī, Āle ‘Aqīl, Āle Ja‘far aur Āle ‘Abbās haiṅ. Unhoṅ ne pūçhā: Un sab par ṣadaqah ḥarām hai? Unhoṅ ne kahā: Jī hāṅ.

Ise Imām Muslim, Aḥmad aur Lālakā'ī ne riwāyat kiyā hai.

3. **Aur Imām Muslim Ibn Shihāb al-Zuhrī se marwī Ḥadīs̱,** 'Abd Allāh bin al-Ḥārith bin Nawfil al-Ḥāshimī ke ṭarīq se riwāyat karte haiṅ: 'Abd al-Muṭṭalib bin Rabī'ah bin al-Ḥārith bin 'Abd al-Muṭṭalib ne un se bayān kiyā keh un ke wālid Rabī'ah bin al-Ḥārith bin 'Abd al-Muṭṭalib aur Ḥaẕrat 'Abbās bin 'Abd al-Muṭṭalib donoṅ ne 'Abd al-Muṭṭalib bin Rabī'ah aur Faḍl bin 'Abbās se kahā: Tum donoṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke pās jā'o aur 'arẕ karo: Yā Rasūl Allāh! Hameṅ bhī ṣadaqāt par 'āmil banā deṅ. Phir baqīyah Ḥadīs̱ bayān kī aur us meṅ yeh bhī hai keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne ham se farmāyā: Yeh ṣadaqāt logoṅ kī mail haiṅ aur yeh Muḥammad aur Āle Muḥammad (ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam) ke liye jā'iz nahīṅ haiṅ.

﴾Ahle Baite Aṭhār kī ta'ayyun meṅ dūsrā qaul﴿

☆ **Ahle Baite Nabī ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ḳhāṣ ṭaur par Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī aulād aur Aẕwāje Muṭahharāt haiṅ.**

Ise Ibn 'Abd al-Barr ne **al-Tamhīd** meṅ bayān kiyā hai. Yehī qaul Ibn al-'Arabī ne **al-Aḥkām** meṅ kiyā hai jab-keh Imām Aḥmad ke nazdīk us par do riwāyateṅ haiṅ. Ṣaḥīḥ yehī

hai keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait meṅ Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī Azwāj bhī shāmil haiṅ jaise keh Abū al-Ḥasan al-Muradāwī kī kitāb **al-Inṣāf** meṅ maẕkūr hai.

﴿Dūsre qaul ke Ḥāmiyoṅ ke dalā'il﴾

1. **ʻṢaḥīḥ al-Buḳhārī' aur ʻṢaḥīḥ Muslim' meṅ Ḥaẓrat Abū Ḥumayd al-Sāʻidī raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat hai** keh logoṅ ne ʻarẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Ham Āp par durū kis ṭarḥ paṛhā kareṅ? To Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yūṅ kaho: ﴿ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ﴾ ʻAe Allāh! Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam aur un kī aẕwāj wa aulād par Durūd bhej jaise Tū ne Āle Ibrāhīm ʻalayhi al-salām par Durūd bhejā aur Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam aur un kī Azwāj wa aulād ko barakat ʻaṭā farmā jaise Tū ne Āle Ibrāhīm ʻalayhi al-salām ko barakat ʻaṭā farmā'ī. Be-shak Tū taʻrīf kiyā gayā buzurgī wālā hai.'

2. **Imām Abū Dāwūd kī Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu se bayān-kardah riwāyat meṅ hai** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis shaḳhṣ ko pūrā pūrā s̱awāb ḥāṣil karnā pasand ho, woh jab ham Ahle Bait par Durūd bheje to kahe: ﴿ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ، وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِيْنَ، وَذُرِّيَّتِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ﴾

'Ae Allāh! Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam aur un kī Azwāj par jo Mominoṅ kī mā'eṅ haiṅ aur un kī aulād par aur un ke ghar wāloṅ par dudūd bhej jaise Tū ne Ibrāhīm 'alayhi al-salām ki Āl par Durūd bhejā. Be-shak Tū Ḥamd ke lā'iq Buzurgī wālā hai.'

3. **'Ṣaḥiḥayn' meṅ Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai,** woh bayān karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne du'ā kī: Ae Allāh! Āle Muḥammad ko ba-qadre kifāyat rizq 'aṭā farmā.

Yeh ḥaqīqat ma'lūm hai keh yeh du'ā'e mustajāb sāre Banū Ḥāshim aur Banū Muṭṭalib ko Ḥaẓrat 'Ā'ishah raḍiya Allāhu 'anhāṣil nahīṅ hū'ī kyūṅ-keh un meṅ āj tak aġhniyā' aur māl-dār haiṅ. Al-battah Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallams kī Azwāj aur Aulād kā rizq ba-qadre kifāyat hī thā. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke ba'd Azwāje Muṭahharāt ko jitnā māl ḥāṣil hotā woh use ṣadaqa-o ḳhairāt kar deteṅ aur apnā rizq kifāyat ke muṭābiq hī rakhtī thīṅ.

4. **Imām Buḳhārī ne Ḥaẓrat 'Ā'ishah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat kiyā hai,** woh farmātī haiṅ: Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne kabhī mutawātir tīn roz tak sālan ke sāth gandum kī roṭi nahīṅ khā'ī ḥattá keh woh bār-gāhe Ilāhī meṅ pahŏṅch ga'e.

Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait meṅ Āp kī aulād aur Azwāj ke shāmil hone par jo bāt

dalālat kartī hai woh Allāh Ta‘ālá kā yeh farmān hai: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se Namāz kar bil-kul pāk ṣaf kar de.﴿ Kyūṅ-keh Āyate mubārakah ke siyāq-o sibāq meṅ Azwāje Muṭahharāt kā zikr āyā hai. Yeh ẓāhir kartā hai woh (Azwāje Muṭahharāt) is meṅ shāmil haiṅ, aur is (Āyate karīmah) meṅ mazkūrah muḳhāṭib kī (ẓamā’ir) se ẓāhir hotā hai keh us meṅ un (Azwāje Muṭahharāt) ke ‘ilāwah dīgar afrād (ya‘nī Ahle Kisā’) bhī shāmil haiṅ. Pas Azwāje Muṭahharāt Ahle Bait meṅ shāmil haiṅ, inheṅ Ahle Bait se khārij karnā hargiz jā’iz nahīṅ.

﴾Ahel Baite Aṭhār kī ta‘ayyun meṅ tīsrā qaul﴿

Ba‘ẓ ‘Ulamā’ Kitābu al- mauqūf yeh hai keh Ahle Bait se murād bil-ḳhuṣūṣ Azwāje Muṭahharāt haiṅ.

Yeh mauqūf rakhne wāloṅ meṅ ‘Ikrimah bhī shāmil

www.TahirulQadriBooks.com

‘Ikrimah kā ta‘āruf

(1) Woh ‘Ikrimah Barbarī hai jis kī kunnīyat Abū ‘Abd Allāh aur nisbat al-Madanī hai. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā kā āzād-kardah ġhulām aur aṣlan Ahle Marākish ke Barbar qabīlah se thā.

....

---

(2) **Imām Mizzī ne 'Tahdhību al-kamāl fī asmā'i al-rijāl' meṅ kahā hai:** Woh (Ḳhawārij wa Ḥarūrīyah keh sardār) Najdah al-Ḥarūrī kī rā'e ('aqīdah) ke muṭābiq hī bāt kartā thā, woh us ke hāṅ gayā aur çhe māh us ke pās qiyām kiyā. Phir woh Ḥaẕrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ke pās gayā, unheṅ salām kiyā to Ḥaẕrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ne farmāyā: Ḳhabīs̱ ā gayā hai. Ise Imām Dhahabī ne **'Siyaru a'lāmi** al-**nubalā''**, **'Mīzānu al-i'tidāl'** aur Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar 'Asqalānī ne **'Tahdhīb al-tahdhīb'** meṅ bhī bayān kiyā hai.

(3) **Abū al-Aswad ne kahā:** Woh păhlā shaḳhṣ thā jis ne (Ḳhārijī firqah) Ṣufrīyah ke 'aqā'id Ahle Marākish meṅ jārī kiye. Ya'qūb bin Sufyān kăhte haiṅ: Maiṅ ne Ibn Bukayr ko kăhte huwe sunā' Marākish ke Ḳhawārij ne isī ('Ikrimah) se fikr aḳhẕ kī.

(4) **Imām 'Alī bin al-Madīnī kăhte haiṅ:** 'Ikrimah Najdah al-Ḥarūrī kā hī 'aqīdah rakhtā thā. Yeh Imām Dhahabī ne **'Siyaru a'lāmi al-nubalā''** meṅ bayān kiyā hai.

(5) **Abū Bakr bin Ḳhaythamah ne kahā hai keh maiṅ ne Imām Yaḥyá bin Ma'īn ko kăhte huwe sunā:** Imām Mālik bin

....

Anas ne kabhī 'Ikrimah se riwāyat zikr nahīṅ kī kyūṅ-keh 'Ikrimah Ḳhārijī firqa'e Ṣufrīyah kā e'lān kartā thā.

(6) **Ibrāhīm bin Ya'qūb al-Jawzajānī kăhte haiṅ:** Maiṅ ne Imām Aḥmad bin Ḥanbal se 'Ikrimah ke muta'alliq pūçhā, to unhoṅ ne farmāyā: Kahā jātā hai keh woh Ṣufrīyah thā. Maiṅ ne Imām Aḥmad bin Ḥanbal se pūçhā: Kyā 'Ikrimah Barbar se āyā thā? Unhoṅ ne farmāyā: Hāṅ. Phir woh Ḳhurāsān gayā aur wahāṅ umarā' ke pās jā kar un se māl-o zar letā thā.

(7) **Imām 'Alī bin al-Madīnī kăhte haiṅ:** Ya'qūbī al-Ḥaḍramī ke ṭarīq se un ke dādā se bayān kiyā jātā hai keh unhoṅ ne kahā: 'Ikrimah masjid ke darwāze par khaṛā huwā aur kăhne lagā: Is meṅ ṣirf kāfir hī maujūd haiṅ.

(8) **Muṣ'ab bin 'Abd Allāh al-Zubayrī ne kahā:** 'Ikrimah Ḳhawārij kā 'aqīdah rakhtā thā. Aur woh Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ke ḳhilāf bhī da'wá kartā thā keh woh Ḳhawārij kī rā'e rakhte the.

(9) **Jarīr bin 'Abd al-Ḥumayd, Yazīd bin Ziyād se riwāyat karte haiṅ, unhoṅ ne kahā:** Maiṅ Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ke beṭe 'Alī ke pās gayā to wahāṅ Bābu al-Ḥushsh par 'Ikrimah qaid thā. Maiṅ ne pūçhā: Is ke sāth aisā

....

---

kyūṅ ho rahā hai? Unhoṅ ne kahā: Yeh mere bāp ke ḳhilāf (Ḳhārijī hone kī) ġhalaṭ-bayānī kartā hai. Ise Imām D̲h̲ahabī ne **'Siyaru a'lāmi al-nubalā"** aur Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-'Asqalānī ne **'Tahd̲h̲ību al-tahd̲h̲īb'** meṅ isī ṭarḥ bayān kiyā hai.

(10) Abū Ḳhalaf 'Abd Allāh bin 'Aisī al-Ḳhazzāz ne Yaḥyá al-Bukā' se riwāyat kiyā, unhoṅ ne kahā: Maiṅ ne Ḥaẕrat Ibn 'Umar raḍiya Allāhu 'anhumā ko Nāfi' se yeh kăhte huwe sunā: Ae Nāfi'! Allāh se ḍarte raho. Tum par afsos hai mujh par aisā jhūṭā ilẕām nah lagānā jaise 'Ikrimah ne Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā par jhūṭ bol diyā. Ise Ḥafiẓ Ibn Ḥajar 'Asqalānī ne **'Tahd̲h̲ību al-tahd̲h̲īb'** meṅ ẕikr kiyā hai.

(11) Ibrāhīm bin Sa'd apne wālid ke ṭarīq se Ḥaẕrat Sa'īd bin al-Musayyab se riwāyat karte haiṅ keh woh apne ġhulām Burd ko kăhte the: Ae Burd! Mujh par jhūṭ nah bolnā jaise 'Ikrimah Ḥaẕrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ke ḳhilāf ġhalaṭ-bayānī kartā thā. Ise Imām D̲h̲ahabī ne **'Siyaru a'lāmi al-nubalā"**, **'Mīzānu al-i'tidāl'** aur Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar 'Asqalānī ne **'Tahd̲h̲ību al-tahd̲h̲īb'** meṅ bayān kiyā hai.

(12) Isḥāq bin 'Isá Ibn al-Ṭabbā' ne kahā keh Imām Mālik bin Anas ne farmāyā: Mujhe yeh ḳhabar pahŏṅchī hai keh Sa'īd bin al-Musayyab ne isī ṭarḥ apne āẕād-kardah ġhulām Burd se kahā.

....

---

(13) Ibrāhīm bin al-Mundhir al-Ḥizāmī, Ma‘n bin ‘Īsá wa Muṭarrif bin ‘Abd Allāh al-Madanī aur Muḥammad bin al-Ḍaḥḥāk al-Ḥazāmī se riwāyat karte haiṅ keh unhoṅ ne kahā: Imām Mālik ‘Ikrimah ko siqah ḳhayāl nahīṅ karte the aur ḥukm dete the keh us se ko’ī riwāyat nah lī jā’e.

(14) Muḥammad bin ‘Alī bin al-Madanī ne kahā keh maiṅ ne apne wālid ko kăhte hhuwe sunā: Imām Mālik ne apnī kutub meṅ ‘Ikrimah kā nām tak nahīṅ liyā siwā’e Ḥadīse Thawr ke jise unhoṅ ne ‘Ikrimah ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai, us shaḳhṣ ke bāre meṅ jo ḥālate eḥram meṅ apne ghar wāloṅ se ṣuḥbat kartā hai (us kā kyā ḥukm hai?). Unhoṅ ne farmāyā: Woh rozah rakhe aur hadī (jānwar zabḥ) kare. Goyā un ke ḳhayāl meṅ woh Ḳhawārij kā ‘aqīdah rakhtā thā. Woh apnī kutub meṅ (‘Ikrimah kā nām lene kī ba-jā’e) kăhte the: Ek shaḳṣ.

(15) al-Rabī‘ bin Sulaymān, Imām Shāfi‘ī se riwāyat karte haiṅ keh woh ya‘nī Imām Mālik bin Anas ‘Ikrimah ke muta‘alliq achçhī rā’e nahīṅ rakhte the. Woh kăhte: Maiṅ kisī ko bhī us kī Ḥadīs qubūl karte huwe nahīṅ pāta. Isī ṭarḥ Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī ne **‘Tahdhību al-tahdhīb’** meṅ un se bayān kiyā hai.

(16) ‘Abbās al-Dūrī, Yaḥyá bin Ma‘īn se riwāyat karte haiṅ

....

---

keh Ḥaẓrat Mālik bin Anas ‘Ikrimah ko nā-pasand karte the. Maiṅ ne kahā: Unhoṅ ne us se رَجُل (ko’ī shaḳhṣ) kăh kar to riwāyat kiyā hai? Unhoṅ ne kahā: Hāṅ! Magar bŏhat kam.

(17) ‘Ārim, al-Ṣalat bin Dīnār se riwāyat karte haiṅ keh maiṅ ne Muḥammad bin Sīrīn se kahā: Be-shak ‘Ikrimah hameṅ aẕīyat detā hai aur woh hameṅ kuçh sunātā hai jise ham nā-pasand karte haiṅ. Rāwī kăhte haiṅ: Unhoṅ ne narm kalām kiyā, maiṅ Allāh Ta‘ālá se sawāl kartā hūṅ keh use maut de de aur hameṅ is se rāḥat ‘aṭā farmā.

(18) Imām Muslim bin al-Ḥajjāj ne Qāsim bin Ma‘n bin ‘Abd al-Raḥmān se riwāyat kiyā hai, unhoṅ ne kahā keh mujhe mere wālid ne Ḥaẓrat ‘Abd al-Raḥmān se riwāyat kiyā keh unhoṅ ne kahā: ‘Ikrimah ne ko’ī Ḥadīs̱ bayān kī to kahā: Maiṅ ne Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ko yūṅ yūṅ farmāte huwe sunā hai. Unhoṅ ne farmāyā: Maiṅ ne (ek laṛke se) kahā nau-jawān! Mujhe kāġhaẕ aur dawāt to denā. ‘Ikrimah ne kahā: Maiṅ Āp ko (is Ḥadīs̱ se) ta‘ajjub meṅ ḍāl rahā hūṅ. Maiṅ ne kahā: Hāṅ. Us ne kahā: Kyā Āp use likhnā chāhte haiṅ? Maiṅ ne kahā: Hāṅ. Us ne kahā: Yeh to maiṅ ne apnī rā’e se kahā hai (aur us ne păhle Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā kī ṭaraf riwāyat mansūb karne meṅ ġhalaṭ bayānī kī).

....

---

(19) Muṣʻab bin ʻAbd Allāh al-Zubayrī ne kahā keh ʻIkrimah Ḳhārijī mauqif rakhtā thā. Use Madīnah ke baʻẓ ḥukm-rānoṅ ne (ʻadālat meṅ) ṭalab kiyā to woh Dāwūd bin al-Ḥuṣayn ke pās jā kar rū-posh ho gayā aur usī ke pās faut ho gayā.

(20) Abū Dāwūd Sulaymān bin Maʻbad al-Sinjī kăhte haiṅ keh al-Aṣmaʻī ne Ibn Abī al-Zinād se riwāyat kiyā: Ka<u>th</u>ayyir aur ʻIkrimah maulā Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā ek hī din meṅ faut huwe. al-Aṣmaʻī ke ʻilāwah kisī dūsre ne mujhe ḳhabar dī keh log Ku<u>th</u>ayyir ke janāzah meṅ sharīk huwe magar unhoṅ ne ʻIkrimah kā janāzah çhoṛ diyā.

(21) Imām Aḥmad bin Ḥanbal kăhte haiṅ: ʻIkrimah aur Ku<u>th</u>ayyir ʻAzzah (Ibn Abī Jumuʻah, ʻArab ke maʻrūf shāʻir) ek hī din faut huwe aur ʻIkrimah ke janāzah meṅ kisī baṛe ne shirkat nahīṅ kī.

haiṅ. In se Imām Ṭabarī, Ṭabarānī, T̲h̲a‘labī, Wāḥidī aur dīgar ne riwāyat kiyā hai keh unhoṅ ne kahā: Yeh Āyat bil-ḳhuṣūṣ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Azwāj ke muta‘alliq nāzul hū’ī hai aur jis mauqif kī ṭaraf tum jā rahe ho is se murād woh nahīṅ. ‘Ikrimah is bāt kī bāzār meṅ munādī karte aur is farmāne Ilāhī se dalīl pakaṛte: ﴾Aur tum Allāh kī Āyatoṅ ko aur (Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī) Sunnat-o Ḥikmat ko jin kī tumhāre gharoṅ meṅ tilāwat kī jātī hai yād rakhā karo.﴿ Yeh donoṅ ḳhiṭāb Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Azwāj ke liye haiṅ ya‘nī pǎhlā ḳhiṭāb ﴾Aur apne gharoṅ meṅ sukūn se qiyām paẕīr rǎhnā﴿ wālī Āyat hai. Jab keh yahāṅ dūsrā ḳhiṭāb hai. Allāh ne apne is farmān meṅ ṣīġha’e muẕakkar se ḳhiṭāb kiyā hai: ﴾عَنْكُمُ﴿ ‘tum se’ aur ﴾يُطَهِّرَكُمْ﴿ ‘woh tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz de.’ Kyūṅ-keh Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam un meṅ shāmil the, lehāẕā muẕakkar kā ġhalabah ho gayā. Maqāqtil bhī isī ṭaraf ga’e haiṅ. Woh kǎhte haiṅ: Is se murād Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī tamām Azwāje Muṭahharāt haiṅ, un ke sāthko’ī mard shāmil nahīṅ hai.

Unhoṅ ne kahā: Kalāme Ilāhī meṅ se yeh sārī Āyāt: ﴾Ae Nabīye (Mukarram!) Apṅi Azwāj se farmā deṅ keh agar tum dunyā aur us kī zīnat-o ārā’ish kī ḳhwāhish-mand ho to ā’o maiṅ tumheṅ māl-o matā‘ de dūṅ aur tumheṅ ḥuslne sulūk ke sāth ruḳhṣat kar dūṅ.﴿ Is farmāne Ilāhī tak: ﴾Aur tum Allāh kī Āyatoṅ ko aur (Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-

sallam kī) Sunnat-o Ḥikmat ko jin kī tumhāre gharoṅ meṅ tilāwat kī jātīhai yād rakhā karo, be-shak Allāh (apne Auliyā' ke liye) ṣāḥibe luṭf (aur ṣārī maḳhlūq ke liye) ḳhabar-dār hai.》. Yeh sārī Āyāt ek dūsre se juṛī hū'ī haiṅ, so dar-miyān meṅ Azwāje Muṭahharāt ke 'ilāwah aur kisī ke muta'alliq kaise kalām ho gayā?

《Ahle Baite Aṭhār kī ta'ayyun meṅ chauthā qaul》

Be-shak Ahle Bait woh haiṅ jinheṅ chādar meṅ dhāṅpā gayā hai. Woh yeh (pāṅch) haiṅ: Ḥaẓrat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat 'Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn 'alayhimu al-salām.

Is qaul ko Ḥaẓrat Abū Sa'īd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu 'anhu aur tābe'īn kī ek jamā'at ne iḳhtiyār kiyā hai jin meṅ Mujāhid, Qatādah aur dīgar tābe'īn shāmil haiṅ. Ḥaẓrat Anas, Ḥaẓrat 'Ā'ishah Ṣiddīqah aur Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhum se bhī sī ṭarḥ marwī hai.

Muta'addid ṣaḥīḥ ṭuruq se s̱ābit hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat 'Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah aur Ḥaẓrat Ḥasan wa Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhum ko apne qarīb kiyā aur phir unheṅ chādar meṅ lapeṭ liyā. Phir Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne yeh Āyate mubārakah tilāwat farmā'ī: 《Bas Allāh yehī

chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴾. Is ke ba'd Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ, Tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr farmā aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.

Jaisā keh Imām Tirmidhī ne 'al-Sunan' meṅ Kitābu al-Tafsīr aur Kitābu al-Manāqib ke bāb Manāqibi Ahli Bayti al-Nabīyi ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam.

1. **Ummu al-Mu'minīn Ḥaẓrat 'Ā'ishah raḍiya Allāhu 'anhā se marwī ṣaḥīḥ Ḥadīse mubārakah meṅ hai,** Āp bayān farmātī haiṅ: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ṣubḥ ke waqt is ḥāl meṅ bāhar tashrīf lā'e keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne ek chādar oṛh rakhī thī jis par siyāh ūn se kajāwoṅ ke naqsh bane huwe the. Ḥaẓrat Ḥasan bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ā'e to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ us chādar meṅ dāḳhil farmā liyā, phir Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhu ā'e to woh bhī un ke sāth chādar meṅ dāḳhil ho ga'e, phir Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu 'anhā ā'īṅ to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ bhī chādar meṅ dāḳhil farmā liyā, phir Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ā'e to Āp ṣallá Allāhu

'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ bhī us chādar meṅ dāḳhil farmā liyā. Phir Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne yeh Āyate mubārakah paṛhī: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿.

Is Ḥadī̱s ko Imām Muslim, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

2. **Parwarda'e Nabī Ḥaẓrat 'Umar bin Abī Salamah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat hai** keh jab Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam par Ḥaẓrat Umme Salamah ke ghar meṅ yeh Āyate mubārakah nāzil hū'ī: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿ to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Fāṭimah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhum ko bulāyā aur ek chādar meṅ ḍhāṅp liyā. Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pīc̥he the, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ byhī chādar meṅ ḍhāṅp liyā, phir farmāyā: Ilāḥī! Yeh mere Ahle Bait haiṅ, in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz

kar bil-kul pāk ṣāf kar de, Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ne ‘arẓ kiyā: Yā Nabī Allāh! Kyā maiṅ bhī in ke sāth shāmil hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum apne maqām par ho aur tum ḳhair par ho.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmiḏẖī aur Ḥākim ne isī kī mis̱l riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: Yeh Ḥadīs̱ Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Imām Tirmiḏẖī ne ek aur maqām par kahā hai: Is bāb meṅ Ḥaẓrat Umme Salamah, Ma‘qal bin Yasār, Abū al-Ḥamrā’ aur Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhum se bhī riwāyat manqūl haiṅ.

3. **Ummu al-Mu’minīn Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam un ke ghar tashrīf-farmā the keh Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā Āp kī ḳhidmat meṅ hāṅḍī meṅ (roṭī aur gosht se banā sālan) ḳhazīrah le kar ḥāẓir hū’īṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un se farmāyā: Tum apne shauhar aur beṭoṅ ko bhī bulā lā’o. So Ḥaẓrat ‘Alī aur Ḥasan aur Ḥusayn Āp kī ḳhidmat meṅ pahŏṅche aur baiṭh kar us sālan se khāne lage. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bālā-ḳhānah par apnī ḳhwāb-gāh meṅ the aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke nīche Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Ḳhaybarī chādar biçhī hū’ī thī. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā kăhtī haiṅ keh maiṅ ḥujrah meṅ Namāz paṛh rahī thī. Allāh Ta‘ālá ne yeh Āyate mubārakh nāzil farmā’ī: ﴾Bas

Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne chādar kā bachā huwā ḥiṣṣah liyā aur us se unheṅ ḍhāṅp diyā, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apnā daste aqdas chādar se bāhar niklā aur use āsmān kī ṭaraf baland kar ke ‘arẓ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait aur muntaḳhab-kardah haiṅ so Tūn un se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait aur muntaḳhab-kardah haīṅ so Tū un se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā kǎhtī haiṅ keh maiṅ ne ḥujrah ke andar apnā sar dāḳhil kiyā aur ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Maiṅ bhī Āp ke sāth hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yaqīnan tum ḳhair par hī ho, be-shak tum ḳhair par hī ho.

Ise Imām Aḥmad, Ṭabarānī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

4. **Ḥaẓrat Wāthilah bin al-Asqa‘ raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tashrīf lā’e jab-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth Ḥaẓrat ‘Alī aur Ḥasan wa Ḥusayn

raḍiya Allāhu ‘anhum bhī ek dūsre kā hāth thāme ā’e. Yahāṅ tak keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (ḥujra’e mubārak meṅ) dāḳhil huwe to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat ‘Alī aur Ḥaẓrat Fāṭimah ko qarīb kar ke apne sāmne biṭhā liyā aur Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn meṅ se har ek ko apnī rān-mubārak par biṭhā liyā. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ apne kapṛe yā chādar se ḍhāṅp diyā aur yeh Āyate mubārakh tilāwat farmā’ī: 《Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.》. Aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ aur mere Ahle Bait is (ḳhụsh-ḳhabarī) ke ziyādah ḥaq-dār haiṅ.

Ṭabarānī kī riwāyat meṅ yeh alfāẓ ziyādah haiṅ: Wā<u>th</u>ilah farmāte haiṅ maiṅ ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Maiṅ bhī Āp ke ăhl-o ‘iyāl meṅ se hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum bhī mere Ahle Bait meṅ se ho. Ḥaẓrat Wā<u>th</u>ilah raḍiya Allāhu ‘anhu ne kahā: (Ḥuẓūr ‘alayhi al-salām ke Ahle Bait se nisbat rakhne kī) jo maiṅ ummīd kartā hūṅ us kī (logoṅ kī ṭaraf se bhī) bŏhat ziyādah ummīd kī jātī hai.

Ise Imām Aḥmad, Ḥākim ne taṣḥīḥ ke sāth, Ibn Abī Shaybah, Ṭabarāni aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

5. **Ḥaẕrat Sa‘d raḍiya Allāhu ‘anhu kăhte haiṅ:** Jab (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam) par Waḥy nāzil hū’ī to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẕrat ‘Alī, un ke donoṅ beṭe aur Sayyidah Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ko apne kapṛe (chādar) ke andar kar liyā, phir farmāyā: Mere Rab! Yeh mere ăhl haiṅ aur mere ghar wāle haiṅ.

Ise Imām Nasā’ī ne **‘al-Sunan al-kubrá’** meṅ ṭawīlan, Bazzār aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

6. **Ḥakīm bin Sa‘d kăhte haiṅ:** Ham ne Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ke pās Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā kā taẕkirah kiyā to unhoṅ ne farmāyā: Un ke muta‘alliq yeh Āyat nāzil hū’ī hai: ﴿Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴾. Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ: Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam mere ghar meṅ tashrīf lā’e to farmāyā: Tum kisī ko bhī mere pās āne kī ijāzat nah denā. Sayyidah Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ā’īṅ to mujhe unheṅ un ke wālid se rokne kī himmat nah hū’ī (to woh Ḥuẕūr

ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir ho ga’īṅ), phir Ḥasan ā’e to maiṅ unheṅ bhī un ke Nānā aur Ammī-jān ke pās jāne se man‘a nah kar sakī, Ḥusayn ā’e to un ke āge bhī rukāwaṭ nah ban sakī, chunāṅ-cheh yeh sāre Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke gird ek chaṭā’ī par baiṭh ga’e. Phir Allāh ke Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ apne ūpar maujūd ek chādar meṅ lapeṭ liyā, phir farmāyā: Yeh mere Ahle Bait haiṅ. (Ae Allāh!) Tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Jab woh sāre chaṭā’ī par (Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās) jam‘a ho ga’e to yeh Āyate mubārakah nāzil hū’ī. Ḥaẓrat Umme Salamah farmātī haiṅ: Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Aur maiṅ? Farmātī haiṅ: Allāh kī qasam! Jo Us ne in‘ām kiyā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yaqīnan tum ḳhair kī rāh par ho.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

7. **Ibn al-Aṯẖīr ne ‘Jāmi‘u al-uṣūl’ meṅ Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat kiyā hai** keh unhoṅ ne farmāyā: Be-shak yeh Āyat mere ghar meṅ utrī thī: 《Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.》. Unhoṅ ne kahā: Maiṅ darwāze ke pās baiṭhī thī. Maiṅ ne ‘arẓ

kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ Ahle Bait meṅ se nahīṅ hūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yaqīnan tum ḳhair par ho. Tum Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj meṅ se ho. Woh kăhtī haiṅ: Us waqt ghar meṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam, ‘Alī, Fāṭimah, Ḥasan aur Ḥusayn (raḍiya Allāhu ‘anhum) the, chunāṅ-cheh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ chādar meṅ ḍhāṅp liyā aur ‘arẓ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ, so Tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.

8. **Imām Tirmi<u>dh</u>ī kī bayān-kardah ek riwāyat meṅ hai** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Ḥasan, Ḥaẓrat Ḥusayn, Ḥaẓrat ‘Alī aur Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhum par apnī chādar ḍāl dī aur phir ‘arẓ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere ghar wāle aur mere ḳhāṣ haiṅ! Pas tū un se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pās ṣāf kar de. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā kăhtī haiṅ: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ bhī un ke sāth hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Be-shak tum ḳhair kī rāh par ho.

9. **Imām Ibn Jarīr, Ibn al-Mun<u>dh</u>ir, Ibn Abī Ḥātim, Ṭabarānī aur Ibn Mardawayh ne muta‘addid ṭuruq se Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai.** Unhoṅ ne kahā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī

wa-sallam mere ghar meṅ apnī ḳhwāb-gāh meṅ the, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par Ḳhaybar kī banī hū’ī chādar thī. Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ hāṅḍī meṅ (roṭī aur gosht se banā sālan) ḳhazīrah ke lar ḥāẓir hū’īṅ. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum apne shauar aur donoṅ beṭoṅ Ḥasan aur Ḥusayn ko bhī bulā lā’o. So unhoṅ ne un ko bulāyā to un ke khāne ke daurān Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam par yeh Āyate nāzil hū’ī: 《Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.》. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne apnī chādar baqīyah ḥiṣṣah pakṛā aur us se un ko ḍhāṅp liyā. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apnā daste aqdas chādar se bāhar niklā aur use āsmān kī ṭaraf baland kar ke ‘arẓ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ aur mere ḳhāṣ haiṅ! Pas tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh jumlah tīn bār farmāyā. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā kăhtī haiṅ: Maiṅ ne parde meṅ jhāṅk kar ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ bhī Āp sa ke sāth hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne

farmāyā: Be-shak tum ḳhair kī ṭaraf hī ho, do martabah farmāyā.

> Ḥāfiẓ Shawkānī ne **‘Fatḥu al-Qadīr’** meṅ in Aḥādīs̲ aur riwāyāt ke ṭuruq ko kas̲rat se bayān kiyā hai, phir unhoṅ ne apne qaul ke āḳhir meṅ kahā hai: Ham ne yahāṅ is chīz kā ẕikr kiyā hai jis ko iḳhtiyār karnā durust hai (ya‘nī jo qābile ḥujjat haiṅ).

10. **Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai** keh çhe (6) māh tak Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā yeh ma‘mūl rahā keh jab Namāze Fajr ke liye nikalte to Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ke darwāzah ke pās se guzarte huwe farmāte: Ae Ahle Bait! Namāz qā’im karo (aur phir yeh Āyate mubārakah paṛhte:) ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿.

Is Ḥadīs̲ ko Imām Aḥmad, Tirmiḏhī, Ibn Abī Shaybah, Ḥākim, Ṭayālisī aur ‘Abd bin Ḥumayd ne riwāyat kiyā hai nīz Imām Tirmiḏhī ne farmāyā keh yeh Ḥadīs̲ ḥasan ġharīb hai. Is bāb meṅ Ḥaẓrat Abū Ḥamarā’, Ma‘qil bin Yasār aur Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhu se bhī riwāyāt manqūl haiṅ. Aur Imām Ḥākim ne farmāyā yeh Ḥadīs̲ ṣahīḥ hai.

11. Ḥaẓrat Abī Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu Allāh Ta‘ālá ke is farmān – «Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.» – ke bāre meṅ farmāte haiṅ keh yeh Āyat pāṅch hastiyoṅ ke bāre meṅ nāzil hū’ī: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum.

Ise Imām Ṭabarānī aur Ibn Ḥayyān ne riwāyat kiyā hai.

12. Abū Jamīlah se riwāyat hai keh Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu kī shahādat ke waqt Ḥaẓrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā ko manṣabe Ḳhilāfat par chunā gayā. Phir woh logoṅ ko Namāz paṛhā rahe the keh ek shaḳhṣ un par uçhālā aur un ko kūlhe par ḳhanjar se wār kar diyā. Woh ka’ī mahīne is waj·h se bistare maraẓ par rahe. Phir (ṣeḥḥat-yābī ke ba‘d) woh minbar par khaṛe ho kar logoṅ se (yūṅ) muḳhāṭib huwe: Ae Ahle ‘Irāq! Tum hamāre bāre meṅ Allāh Ta‘ālá se ḍaro, be-shak ham tumhāre amīr aur mehmān haiṅ aur ham hī woh Ahle Bait haiṅ jin ke muta‘alliq Allāh Ta‘ālá ne farmāyā hai: «Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.».

Us din woh logoṅ se musalsal kalām karte rahe ḥattá keh masjid meṅ siwā’e rone wāloṅ ke ko’ī naẓar nah ātā thā.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur Ibn ‘Asākir, Dhahabī, Ibn Kathīr aur Haythamī ne is kī tā’īd kī hai.

13. al-Suddī ne Abū al-Daylam se riwāyat karte huwe kahā hai keh Ḥaẓrat ‘Alī bin al-Ḥusayn Zayn al-‘Ābidīn raḍiya Allāhu ‘anhumā ne ek Shāmī shaḳhṣ se farmāyā: Kyā tum ne Sūraṫu al-Aḥzāb meṅ yeh Āyat paṛhī hai: ﴿Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴾? Us ne kahā: Jī hāṅ. Kyā Āp hī woh (Ahle Bait) haiṅ? Unhoṅ ne farmāyā: Jī hāṅ.

Ise Imām Ṭabarī Ibn Kathīr ne riwāyat kiyā hai.

‘Allāmah Ibn al-Jawzī ne ‘al-Tabṣirah’ meṅ Kisā’ ke muta‘alliq bayān kiyā hai:

Pāk hai woh ẕāt jis ne Ahle Bait ko nūr pǎhnāyā aur un par ḳhandaq (ḍhāl) banā’ī jo unheṅ nā-pākī se bachātī hai. Jab woh Qiyāmat ke Din (Rab se) mileṅge to ḳhụshī se mulāqāt kareṅge. ﴿Be-shak yeh tumhārā ṣilah hogā aur tumhārī meḥnat maqbūl ho chukī.﴾.

Ham ne tumhāre liye hameshagī kī ne‘matoṅ ko ẕaḳhīrah kar rakhā hai aur ham

tumheṅ kāmil kas̱īr faẓl se nawāzeṅge aur ham use jazā deṅge jo fuaqarā’ par mehr-bān hogā. Kyā tum mŏḥtāj aur miskīn ko khānā nahīṅ khilāyā thā aur qaidī par raḥm nahīṅ kiyā thā? ﴿Aur (Ae Ahle Bait!) Tumhārī meḥnat maqbūl ho chukī.﴾.

Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu kī mis̱l kaun hai? Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā kī mis̱l kaun hai? In donoṅ ne kitne maujoṅ kī ṭarḥ umaḍne wāle bilā ḳhez maṣā’ib par ṣabr kiyā. Unhoṅ ne faqr aur ṭukṛe ṭukṛe kar dene wālī bhūk kī āg ko tarjīḥ dī, so un ke chehre shiguftah wa tar-o tāzah hoṅge jab-keh ba‘ẓ chehroṅ par haul-nākiyāṅ çhā’ī hoṅgī. Ae jald-bāz insān! Us din un kā ġham-o ḥuzn ḳhụshī aur surūr meṅ nahīṅ badlegā. ﴿Aur (Ae Ahle Bait!) Tumhārī meḥnat maqbūl ho chukī.﴾

Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ṣāḥib-zādī Sayyidah Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko sab se ziyādah maḥbūb thīṅ. Aur Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke hāṅ tamām logoṅ meṅ sab se ziyādah mu‘azzaz the aur Allāh Ta‘ālá ne un ke beṭoṅ ko Āp ṣallá

Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke dunyā ke do phūl banāyā. Chunāṅ-cheh jab kal Qiyāmat ke Din Ḥaq Ta‘ālá un ke beṭoṅ ko apnī bār-gāh meṅ lā’egā to unheṅ baṛe kas̱īr in‘ām-o ikrām se nawāzegā. ﴾Be-shak yeh tumhārā ṣilah hogā aur tumhārī meḥnat maqbūl ho chukī.﴿.

Kitnī ḥairat-aṅgez bāt hai keh us ne in Āyāt meṅ Jannatoṅ kī ne‘matoṅ meṅ se malbūsāt, mashrūbāt, maṭ‘ūmāt, nishist-gāheṅ, maḥallāt aur jārī chashmoṅ kā z̲ikr kiyā hai magar ḥūroṅ kā z̲ikr nahīṅ kiyā ḥāl-āṅ-keh woh laz̲z̲atoṅ kī intehā’ haiṅ. Ṣirf Sayyidah Fāṭimah ‘alayhā al-salām ke eḥterām kī waj·h se kyūṅ-keh woh sārī Banāte Ḥawwā meṅ sab se ziyādah lā’iqe eḥterām haiṅ. Jo Fāṭimah al-Zahrā ‘alayhā al-salām ke auṣāf bayān kartā hai woh ḥūr kā z̲ikr nahīṅ kartā. ﴾Be-shak yeh tumhārā ṣilah hogā aur tumhārī meḥnat maqbūl ho chukī.﴿.

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Qaule Rājeḥ﴿

Qaule Rājeh yeh hai keh (jin aḥbāb ko Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne chādar-mubārak meṅ ḍhāṅp liyā woh) chādar wāle aur Azwāje Muṭahharāt sab ke sab Āyate Ahle Bait ke ḳhiṭāb meṅ shāmil hain.

1. Jaisā keh Imām Bayhaqī ne ‘al-I‘tiqād’ meṅ bayān kiyā hai: Āyate mubārakah kī ibtedā’ meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Azwāj aur un kī iḳhtiyāṛ kā bayān hai. Phir jab unhoṅ ne Allāh Ta‘ālá, Us ke Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aur dāre Āḳhirat ko iḳhtiyār kar liyā to un ke liye woh ajre ‘aẓīm s̲ābit ho gayā jo Allāh Ta‘ālá ne un ke liye tayyār kar rakhā hai. Phir Us ne unheṅ ‘az̲āb aur ajr meṅ sāre jahānoṅ kī dīgar ḳhawātīn se numāyāṅ kar diyā aur phir unheṅ un se (faẓīlat meṅ bhī) judā kar diyā. Farmāyā: ﴿Ae Azwāje Paġhambar! Tum ‘auratoṅ meṅ se kisī ek kī bhī mis̲l nahīṅ ho, agar tum parhez-gār răhnā chāhtī ho to (mardoṅ se ba-waqte ẓarūrat) bāt karne meṅ narm lăhjah iḳhtiyār nah karnā keh jis ke dil meṅ (nifāq kī) bīmārī hai (kahīṅ) woh lālach karne lage aur (hameshah) shak aur lachak se măḥfūẓ bāt karnā.﴾. Yeh kalām Allāh Ta‘ālá ke is farmān tak chaltā hai: ﴿Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴾. Aur yeh farmān muz̲akkar ke shīġhah ke sāth wārid huwā hai tā-keh is meṅ Azwāje Muṭahharāt ke sāth dīgar bhī shāmil ho jā’eṅ. Phir Allāh Ta‘ālá ne apne is farmān ke z̲arī‘e un kī ṭaraf gharoṅ kī iẓāfat kī: ﴿Aur tum Allāh kī āyatoṅ ko aur (Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī) Sunnat-o Ḥikmat ko jin tumhāre gharoṅ meṅ tilāwat kī jātī hai yād rakhā karo﴾. Aur us ne unheṅ Mominoṅ kī mā’eṅ bhī

banāyā, farmāyā: ﴾Yeh Nabīye (Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam Mominoṅ ke sāth un kī jānoṅ se ziyādah qarīb aur ḥaq-dār haiṅ aur Āp kī Azwāje (mutaṭahharāt) un kī mā’eṅ haiṅ﴿. Aur us ne apne Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī wafāt ke ba‘d un se nikāḥ ko ḥarām qarār de diyā, farmāyā: ﴾Aur tumhāre liye (hargiz jā’iz) nahīṅ keh tum Rasūl Allāh (ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam) ko taklīf pahŏṅchā’o aur nah yeh (jā’iz) hai keh tum un ke ba‘d abad tak un kī Azwāje (muṭahharāt) se nikāḥ karo﴿.

2. **Ḥāfiẓ Ibn Ka<u>th</u>īr ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai:** Allāh Ta‘ālá kā farmān hai: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de﴿. Yeh Azwāje Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait meṅ shāmil hone par naṣ hai kyūṅ-keh woh is Āyat ke nuzūl kā sabab haiṅ. Ek hī qaul hone kī ḥai<u>s</u>īyat se sababe nuzūl bhī is ḥukm meṅ dāḳhil hai, ḳhwāh woh tanhā ek qaul kī ṣūrat meṅ ho yā us ke sāth ko’ī aur bhī shāmil ho, yehī ṣaḥīḥ hai. Ibn Ka<u>th</u>īr ne ‘Ikrimah ke is qaul keh – yeh Āyat ḳhuṣūṣī ṭaur par Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī bīwiyoṅ ke muta‘alliq nāzil hū’ī hai – muta‘alliq kahā hai: Agar is kī murād yeh hai keh Azwāje Muṭahharāt ke ‘ilāwah ko’ī bhī is ke nuzūl kā sabab nahīṅ hai to yeh qaul ṣaḥīḥ hai aur agar is se yeh murād ho keh dūsroṅ ke ‘ilāwah us kā miṣdāq ṣirf Azwāj hī haiṅ to yeh maḥalle naẓar

hai. Kyūṅ-keh is par Aḥādīs̱ bayān hū'ī haiṅ jo is kī 'umūmī murād par dalālat kartī haiṅ.

Ḥāfiẓ Ibn Kat̲h̲īr ne yeh bhī kahā hai keh Imām Muslim ne apnī 'Ṣaḥīḥ' meṅ riwāyat kiyā hai keh Ḥaẕrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu 'anhu se ṭawīl Ḥadīs̱e mubārakah marwī hai. Is meṅ hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Maiṅ tum meṅ do 'aẓīm chīeṅ çhoṛe jā rahā hūṅ, un meṅ se pǎhlī Allāh Ta'ālá kī Kitāb hai jis meṅ hidāyat aur nūr hai. Allāh Ta'ālá kī Kitāb par 'amal karo aur ise maẕbūṭī se thāme rakho. Phir Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne Kitābullāh (kī ta'līmāt par 'amal karne par) ubhārā aur us meṅ tarġhīb dī phir farmāyā: Aur (dūsre) mere Ahle Bait ke muta'alliq Allāh yād dilāyā hūṅ. Maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta'alliq Allāh yād dilātā hūṅ. Ḥuṣayn ne kahā: Ae Zayd! Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait kaun haiṅ? Kyā Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj, Ahle Bait meṅ se nahīṅ haiṅ? Unhoṅ ne farmāyā: Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj bhī Ahle Bait se haiṅ, lekin Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait woh haiṅ jin par Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke ba'd ṣadaqah ḥarām kar diyā gayā, pūçhā: Woh kaun haiṅ? Kahā: Woh Āle 'Alī, Āle 'Aqīl, Āle Ja'far aur Āle 'Abbās haiṅ. Pūçhā: In sab par ṣadaqah ḥarām hai? Kahā: Hāṅ.

Imām Muslim ne Yazīd bin Ḥayyān ke ṭarīq se bhī Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai. Us riwāyat meṅ hai: Ham ne pūçhā: Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait kaun haiṅ, kyā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj haiṅ? (Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu ne) farmāyā: Nahīṅ, Allāh kī qasam! Ek ‘aurat shauhar ke sāth ek zamānah tak răhtī hai phir woh us ko ṭalāq de detā hai to woh apne bāp aur apnī qaum kī ṭaraf lauṭ jātī hai. Ahle Bait se murād Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke aṣl (wālidain karīmain aur aulād) aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ‘Aṣabāt haiṅ jin par Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ba‘d ṣadaqah ḥarām hai.

Phir Ḥāfiẓ Ibn Kathīr ne farmāyā hai: Jo shaḳhṣ bhī Qur’ān meṅ ġhaur-o ḳhauẓ kartā hai us meṅ kuçh shak nahīṅ karegā keh Allāh Ta‘ālá ke is farmān meṅ Azwāju al-Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam dāḳhil haiṅ: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de﴿. Kyūṅ-keh siyāqe kalām un se muta‘alliq hai. Is liye Allāh Ta‘ālá ne is tamām kalām ke ba‘d farmāyā: ﴾Aur tum Allāh kī Āyatoṅ ko aur (Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī) Sunnat-o Ḥikmat ko jin kī tumhāre gharoṅ meṅ tilāwat kī jātī hai yād rakhā karo﴿. Ya‘nī Allāh Ta‘ālá tumhāre gharoṅ meṅ

Kitāb-o Sunnat se jo kuçh bhī apne Rasūl par nāzil farmātā hai tum is par ‘amal kiyā karo. Ise Qatādah aur dīgar Tābe‘īn ne bayān kiyā hai. Ibn Kathīr ne yeh bhī kahā hai: Magar jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait meṅ se haiṅ to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Qarabat-dār ba-daraja’e aulá is nām ke mustaḥiq haiṅ jaisā keh Ḥadīs meṅ guzar chukā hai: Mere Ahle Bait ziyādah ḥaq-dār haiṅ. Isī se mushābih Ṣaḥīḥ Muslim meṅ bhī sābit hai keh jab Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se us Masjid ke muta‘alliq sawāl huwa jis kī bunyād awwal din se taqwá par rakhī ga’ī, to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Is se murād merī yeh Masjide (Nabawī) hai. Yeh isī qabīl se hai kyūṅ-keh Āyate mubārakah Masjide Qubā’ ke ḥaq meṅ nāzil hū’ī thī jaisā keh dūsrī Aḥādīs meṅ āyā hai. Lekin jab pǎhle din se hī us kī bunyād taqwá par rakhī ga’ī thī to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Masjid us nām kī ziyādah mustaḥiq hai. Aur Allāh Ta‘ālá beh-tar jāntā hai.

www.TahirulQadriBooks.com

3. **Imām Qurṭubī ne apnī Tafsīr ‘al-Jāmi‘ li-aḥkāmi al-Qur’ān’ meṅ kahā hai:** Is Āyate mubārakah se yehī ẓāhir hotā hai keh yeh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke tamām ghar wāloṅ ya‘nī Azwāje Muṭahharāt aur dīgar afrād ko shāmil hai. Allāh Ta‘ālá ne farmāyā hai: ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ ‘Aur woh tum (mardoṅ) ko (kāmil) ṭahārat se nawāz de.’ Kyūṅ-keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat ‘Alī,

Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum bhī us meṅ shāmil hiaṅ. Jab muzakkar aur mu’annas kā ijtemā‘ ho to taġhlīban muzakkar kā hī zikr hotā hai. So yeh Āyat taqāẓā kartī hai keh Azwāje Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bhī Ahle Bait se haiṅ kyūṅ-keh siyāqe kalām wilādat kartā hai keh Āyat inhī ke ḥaq meṅ nāzil hū’ī aur inhī ko ḳhiṭāb huwā hai Allāh Ta‘ālá beh-tar jāntā hai.

Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ: Yeh Āyat mere ghar meṅ nāzil hū’ī. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ‘Alī, Fāṭimah, Ḥasan aur Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum ko bulāyā aur un ke sāth Ḳhaybar kī banī hū’ī chādar meṅ dāḳhil huwe aur farmāyā: Yeh mere Ahle Bait haiṅ. Phir Āyat paṛhī aur Allāh Ta‘ālá kī bār-gāh meṅ ijltejā kī: Ae Allāh! Tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ bhī in ke sāth hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum apne maqām par qā’im raho aur tum ḳhair par ho. Ise Imām Tirmidhī aur dīgar ne riwāyat kiyā hai.

Aur Imām Qushayrī ne kahā hai keh Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ne farmāyā: Maiṅ ne apnā sar chādar meṅ dāḳhil kar ke ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ bhī in meṅ shāmil hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jī hāṅ. Imām Tha‘labī kăhte haiṅ keh in

(Ahle Bait) se murād Banū Hāshim haiṅ. Yeh is par dalālat kartā hai keh ghar se murād nasabī ghar wāle haiṅ chunāṅ-cheh Ḥaẓrat ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhuma, Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke chachā aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke chachā'oṅ ke beṭe sab un meṅ shāmil haiṅ. Isī ṭarḥ Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ʻanhu se bhī marwī hai. al-Kalbī ke qaul ke muṭābiq farmane Ilāhī – ﴿وَاذْكُرْنَ﴾ 'Aur tum yād karo.' Yeh Allāh Taʻālá ke ḳhiṭāb kī ibtedā' hai yaʻnī Allāh Taʻālá ne waʻẓ aur neʻmatoṅ ke shumār ke ṭarīq par Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Azwāj ko ḥukm diyā hai keh un ke gharoṅ meṅ jo Allāh Taʻālá kī Āyāt aur ḥikmat tilāwat kī jātī haiṅ unheṅ yād rakhā kareṅ.

Imām Qurṭubī ne kahā hai: Jab yeh Āyat nāzil hū'ī to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat ʻAlī, Ḥaẓrat Fāṭimah aur Ḥasan wa Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhum ko bulāyā aur phir chādar pakṛī aur use un par lapeṭ diyā. Phir apne daste aqdas ko āsmān kī ṭaraf baland karte huwe ʻarẓ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ, so Tū in se gunāh kā mail dūr farma de aur inheṅ ḳhūb pāk ṣāf kar de. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī un ke liye yeh duʻā is Āyat ke nuzūl ke baʻd hū'ī, Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne pasand farmāyā keh inheṅ bhī is Āyat kā miṣdāq banā deṅ jis se Azwāje Muṭahharāt ko ḳhiṭāb kiyā gayā thā.

Aham Dīnī umūr aur puḳhtah ‘aqā’ide Islāmīyah meṅ se yeh ‘aqīdah rakhnā bhī hai keh hamāre Āqā Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tamām firishtoṅ aur Rasūloṅ se afẓal haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke uṣūl-o furū‘ tamām uṣūl-o furū‘ se ziyādah sharaf rakhte haiṅ. Yeh kaise nah ho keh in ke nasab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke nasab ke bā‘i̱s mile aur in ke ḥasab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ḥasab ke bā‘i̱s marbūṭ huwe. So woh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se haiṅ, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ṭaraf haiṅ aur sab logoṅ se ziyādah Āp ke qarīb haiṅ. Is meṅ ko’ī shakk-o shub·hah nahīṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se maḥabbat karnā har kalimah-go par farẓ hai aur jis shaḳhṣ ne bhī is ke ba-ġhair īmān kā da‘wá kiyā, us ke nifāq aur bŏhtān meṅ iẓāfah huwā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat hī kī waj·h se un se bhī maḥabbat kā dars hai jo nasaban Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se muṭṭaṣil huwe aur un kā nasab apne ābā’ aur beṭoṅ kī ṭaraf se Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke nasab tak pahŏṅchā.

Jamhūr kā yehī mauqif hai keh Āyate mubārakah meṅ Ahle Bait se murād tamām dalā’il kī raushanī meṅ donoṅ farīq haiṅ. Jaisā keh Ibn ‘Aṭīyah ne kahā hai keh jamhūr kī dalīl (عَنْكُمُ meṅ) ṣīġha’e mīm ke sāth Allāh Ta‘ālá kā yeh farmān hai: ﴿عَنْكُمُ، وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ ‘Tum mardoṅ se, aur tum mardoṅ ko ḳhūb pāk ṣāf kar

de.' Agar is se murād ḳhāṣ ṭaur par Azwāj hī hotīṅ to yeh ṣīġhah عَنْكُنَّ (tum Azwāj se) hotā.

4. Ibn 'Aṭīyah ne kahā hai keh Qāḍī Abū Muḥammad ne kahā: Mujh par yehī ẓāhir hotā hai keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj kabhī bhī is meṅ se ḳhārij nahīṅ haiṅ. Pas Ahle Bait meṅ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāje Muṭahharāt, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī beṭī Sayyidah Fāṭimah, un ke beṭe aur shauhar bhī shāmil haiṅ.

5. Imām Nasafī ne kahā hai: Is meṅ yeh dalīl hai keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait meṅ se haiṅ. Aur Allāh Ta'ālá ne farmāyā: ﴿عَنْكُمْ﴾ 'Tum mardoṅ se.' Kyūṅ-keh is (jam'a muẕakkar kī ẓamīr) kī ba-daulat Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Āl meṅ se mard aur ḳhawātīn (donoṅ farīqain) murād haiṅ.

6-9. Isī par Imām Zamaḳhsharī, Imnām Bayḍāwī aur Abū al-Sa'ūd kā fatwá hai aur isī ṭarḥ **Imām Baġhawī** kī **Ma'ālimu al-tanzīl** meṅ maẕkūr hai.

Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā se maẕkūr hai keh unhoṅ ne 'arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ bhī Ahle Bait meṅ se hūṅ? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá

Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Hāṅ kyūṅ nahīṅ! In shā’ Allāh Ta‘ālá.

Ise Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

10. **Imām Faḳhr al-Dīn al-Rāzī ne is par guftugū karne ke ba‘d kahā hai:** Phir Allāh Ta‘ālá ne apne is farmān meṅ ḳhawātīn ke alfāẓ ko tark kar ke mardoṅ ke alfāẓ se ḳhiṭāb kiyā hai: ﴿لِيُذۡهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجۡسَ﴾ ‘Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de.’ Tā-keh is meṅ Ahle Bait kī tamām ḳhawātīn aur mard shāmil ho jā’eṅ.

11. **Imām Ibn Jarīr al-Ṭabarī** ne apnī Tafsīr meṅ muḳhtalif asānīd se pandrah riwāyāt zikr kī haiṅ keh Āyate mubārakah meṅ Ahle Bait se murād Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat ‘Alī, Sayyidah Fāṭimah aur Ḥasan wa Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum haiṅ. Phir in riwāyāt ke ba‘d woh ek riwāyat yeh bhī lā’e haiṅ keh is se murād Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Azwāje Muṭahharāt haiṅ.

12. **Maiṅ ne Ḳhātimatu al-Ḥuffāẓ Imām Jalāl al-Dīn Suyūṭī kī Tafsīr ‘al-Durru al-manthūr’ meṅ dekhā hai** keh is Āyat kī Tafsīr ke āghāz meṅ tīn Aḥādīs is bāre meṅ mazkūr haiṅ keh Ahle Bait meṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Azwāj shāmil haiṅ. In ke ba’d woh muḳhtalif ṭuruq se bīs riwāyāt lā’e haiṅ keh Ahle Bait se murād Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat ‘Alī,

Sayyidah Fāṭimah aur Ḥasan wa Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum haiṅ.

13. Imām Wāḥidī ne apnī kitāb ‘Asbābu al-nuzūli al-ḳhilāf’ meṅ darj kiyā hai aur unhoṅ ne donoṅ riwāyatoṅ meṅ se har ek ke muta‘alliq guftugū kī hai. Al-battah unhoṅ ne kalām kā āġhāz ‘Aṭīyah ke ṭarīq se Ḥaẓrat Abū Sa‘īd raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī riwāyat se kiyā hai keh unhoṅ ne Āyate mubārakah – 《Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de》 – ke muta‘alliq farmāyā: Yeh Āyat pāṅch hastiyoṅ ke muta‘alliq nāzil hū’ī hai: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah aur Ḥasan wa Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum. Unhoṅ ne is qaul ko Ḥaẓrat ‘Aṭā’ bin Abī Ribāḥ se bhī bayān kiyā hai, unhoṅ ne kahā: Mujh se us shaḳhṣ ne Ḥadīs̱ bayān kī jis ne Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se sunī. Phir unhoṅ ne isī riwāyat ko ẕikr kiyā aur pūrī riwāyat bayān kī jise meṅ al-Durr al-manthūr ke ḥawāle se pǎhle bayān kar chukā hūṅ. Phir unhoṅ ne do aur riwāyateṅ is mauqif meṅ darj kīṅ keh yeh Āyat Azwāje Muṭahharāt ke muta‘alliq nāzil hū’ī hai aur unhoṅ ne riwāyāt ko jam‘a karte huwe apnī Tafsīr meṅ yeh mauqif iḳhtiyār kiyā hai keh yeh Āyat donoṅ farīqoṅ ko shāmil hai.

14. Isī ṭarḥ Imām Nayshāpūrī ne apnī Tafsīr meṅ donoṅ farīqoṅ ke is Āyat meṅ shāmil hone kā zikr kiyā hai. Aur unhoṅ ne tamām riwāyāt kā zikr kiyā hai siwā'e is riwāyat ke, jo unhoṅ ne Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat kī hai. (Woh farmātī haiṅ) maiṅ ne 'arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Kyā maiṅ bhī in ke sāth hūṅ? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jī hāṅ. Imām Nayshāpūrī kăhte haiṅ keh Muqātil ne kahā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Azwāje Muṭahharāt is Āyat ke ḥukm meṅ dāḳhil haiṅ aur jab kisī jagah muzakkar wa mu'annas ikaṭṭhe bayān hoṅ to muzakkar ko mu'annas par ġhalabah hotā hai isī liye Allāh Ta'ālá ne (muzakkar ke ṣīġhoṅ meṅ) farmāyā: ﴾عَنْكُمْ، وَيُطَهِّرَكُمْ﴿.

15. Muḥaqqiq Ibn Ḥajar Haytamī al-Makkī ne 'al-Ṣawā'iqu al-muḥriqah' meṅ kahā hai: Yahāṅ Ahle Bait kā lafẓ 'ām hai jo Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke sāth sukūnat iḳhtiyār karne wāle Ahle Bait ya'nī Azwāje Muṭahharāt aur nasabī Ahle Bait (donoṅ) ko shāmil hai.

☆ **Jab āp yeh sab jān ga'e haiṅ to Āp ko ma'lūm ho gayā hogā keh jamhūr Mufassirīn kā mazhab yehī hai keh yeh Āyat farīqain ko shāmil hai: Chādar mubārak wāle bhī aur Ummahātu al-Mu'minīn bhī raḍiya Allāhu 'anhum.**

﴾Aham nuktah﴿

Maiṅ ne bā'īs jag·hoṅ par jam'a mu'annas kī ẓamīroṅ kā

z̲ikr pāyā hai: Bīs is Āyate Ahle Bait se pǎhle aur do is ke ba'd, aur jam'a muz̲akkar kī ẓamīreṅ ṣirf in do maqāmāt ya'nī ﴿عَنْكُمُ﴾ aur ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ meṅ bayān hū'ī haiṅ. Agar Ahle Bait se murād ḳhuṣūṣī ṭaur par Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāje Muṭahharāt hī hotīṅ to yeh do ẓamīreṅ bhī bā'is (bīs pǎhlī aur do ba'd wālī ẓamīroṅ kī pairawī meṅ (jam'a mu'annas̲) hotīṅ tā-keh kalām ek hī naẓm-o nasq par ho. In donoṅ ẓamīroṅ kī muḳhālafat us waqt tak ḥāṣil nahīṅ hotī jab tak keh in donoṅ kī murād in se mā qabl aur mā ba'd murād se muḳhtalif nah ho (aur aisā nahīṅ ho saktā). Chunāṅ-cheh in donoṅ ẓamīroṅ kī bhī Azwāje Muṭahharāt ke sāth shumūlīyat ho jātī hai.

Bāqī rahā lafẓe 'Ahl' kā muz̲akkar hotā to apne leḥāẓ se ġhāyat darajah muz̲akkar kī ẓamīr ke jawāz kā taqāẓā kartā hai jaise keh ma'ná ke e'tebār se us kā mu'annas̲ honā bhī jā'iz hai. Yahāṅ ma'ná kī jihat donoṅ ẓamīroṅ ke sabab se apnī donoṅ jihatoṅ se tamām niswaṫ kī ẓamīron par rājeḥ qarār pātā hai. Yeh donoṅ ẓamīroṅ meṅ tānīs̲ se taz̲kīr kī ṭaraf tabdīlī ṣirf ek ḳhāṣ waj·h se hai aur woh chādar wāloṅ ko ḳhiṭāb meṅ aur inheṅ Ahl meṅ shāmil karna hai. Is ma'ná ke leḥāẓ se jis par Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne aisī naṣ farmā'ī hai keh is meṅ ko'ī tāwīl qubūl nahīṅ kī jā saktī: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ, in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.

Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh kaise pasand kar sakte haiṅ keh Kitābe Ilāhī kī kisī Āyat meṅ aise logoṅ ko dāḳhil farmā deṅ jin ko Allāh Ta‘ālá ne is Āyate mubārakah meṅ dāḳhil nahīṅ farmāyā? Yeh is par ṣarīḥ dalālat kartā hai keh Āyat meṅ Azwāje Muṭahharāt ke sāth chādar wāle (Nufūse Qudsiyah) bhī shāmil haiṅ.

Jaisā keh Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat kiyā gayā hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam un ke ghar meṅ tashrīf-farmā the. Is mauqa‘ par Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ hāṅḍī meṅ (roṭī aur gosht se banā huwā sālan) ḳhazīrah le kar ḥāẓir hū’īṅ aur use Āp ko pesh kar diyā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un se farmāyā: Tum apne shauhar aur beṭoṅ ko bhī bulā lā’o. So Ḥaẓrat ‘Alī aur Ḥasan wa Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir huwe aur baiṭh kar us sālan se khāne lage. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bālā-ḳhānah par apnī ḳhwāb-gāh meṅ the aur Āp ke nīche Ḳhaybar kī banī hū’ī chādar bichī hū’ī thī. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā kăhtī haiṅ: Maiṅ ḥujrah meṅ Namāz paṛh rahī thī. Pas Allāh Ta‘ālá ne yeh Āyate mubārakah nāzil farmā’ī: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se Namāz kar bil-kul pāk ṣaf kar

de.﴾. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne chādar kā bachā huwā ḥiṣṣah pakaṛ kar us se unheṅ ḍhāṅp diyā, phir Āp ne apnā daste aqdas chādar se bāḥar nikālā aur use āsmān kī ṭaraf baland kar ke ‘arẕ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait aur mere ḳhāṣ afrād haiṅ, so Tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait aur muntaḳhab-kardah haiṅ so Tū in se har qism ke gunāh kā mail dūr kar de aur inheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de. Ḥaẕrat Umme Salamah kăhtī haiṅ keh maiṅ ne kamre meṅ jhāṅk kar ‘arẕ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ bhī Āp sab ke sāth hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yaqīnan tum ḳhair kī ṭaraf ho, be-shak tum ḳhair par ho.

Ise Imām Aḥmad, Ṭabarānī, Tha‘labī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

Yeh riwāyat Āyat ko chādar wāloṅ ke muta‘alliq ḳhāṣ karne meṅ wāẕeḥ hai. Lekin Imām Baġhawī ne **‘Ma‘ālimu al-tanzīl’** meṅ Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī riwāyat meṅ bayān kiyā hai keh maiṅ ne ‘arẕ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ in meṅ shāmil nahīṅ hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Kyūṅ nahīṅ! (Tum bhī shāmil ho.)

Imām Qurṭubī ne Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat kiyā hai keh maiṅ ne pūçhā: Kyā maiṅ

bhī in meṅ shāmil hūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jī hāṅ.

So yeh donoṅ riwāyateṅ Āyat ke siyāq-o sibāq ke peshe naẓar Azwāje Muṭahharāt aur aulāde aṭhār ke us meṅ murād hone par dalālat kartī haiṅ. Jab yeh Āyat donoṅ farīqoṅ ko shāmil hai jaisā keh jamhūr Mufassirīn kā maẕhab hai to Āyat ke nuẓūl ke ba‘d Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne apnī du‘ā se apne Ahle Bait meṅ Ahle Kisā’ ko shāmil nahīṅ kiyā bal-keh Āyat kā ḳhiṭāb hī aṣlan Ahle Kisā’ aur Azwāje Muṭahharāt sab ko hai. Donoṅ farīqoṅ meṅ se ko’ī bhī is ḳhiṭāb se ḳhārij nahīṅ hai, chādar wāloṅ kī waj·h se hī to tānīs̱ kī ẓamīr ko taẕkīr se badlā gayā hai.

Allāh Ta‘ālá hī beh-tar jāntā hai.

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Ahle Baite Aṭhār ﷷ se muta‘alliq Āyate Mawaddat kā bayān﴿

Allāh Ta‘ālá ne farmāyā hai: ‘Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat (aur Allāh kī qurbat) se maḥabbat (chāhtā hūṅ).’

Sūratủ al-Shūrá Makkī sūrat hai lekin Ḥaẕrat (‘Abd Allāh) bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā aur Qatādah ne kahā hai keh is meṅ se chār Āyāt Madīnah Ṭayyibah meṅ nāzil hū’īṅ: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat (aur Allāh kī qurbat) se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿ ke āḳhir tak.

Yeh Māwardī kī **‘al-Nukatu wa-al-‘uyūn’** aur Qurṭubī kī **‘al-Jāmi‘ li-aḥkām al-Qur’ān’** meṅ bayān huwā hai.

﴾Lafẓ الْقُرْبٰی kī Tafsīr meṅ A’imma’e Tafsīr-o Ḥadīs̱ ke Aqwāl﴿

Ahel Tāwīl ne Allāh Ta‘ālá ke farmān ﴾إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰی﴿ ke mafhūm meṅ iḳhtelāf kiyā hai.

الْقُرْبٰی kī murād ke ta‘ayyun meṅ chār aqwāl haiṅ.

﴾Păhla qaul﴿

In meṅ se ba‘ẓ ‘Ulamā’ ne kahā hai: Is kā ma‘ná yeh hai: Magar yeh keh tum apne sāth merī Qarābat kī binā par mujh se maḥabbat karo aur mere aur tumhāre dar-miyān maujūd ḳhūnī rishtah ko joṛo (ṣila’e raḥimī karo). Imām Sha‘bī se marwī hai keh Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne Allāh Ta‘ālá ke is farmān ﴿لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى﴾ kī Tafsīr meṅ kahā hai: Quraysh kī shāḳhoṅ meṅ se ko’ī aisī shaḳh nahīṅ hai magar Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aur un ke dar-miyān rishtah-dār hai. Unhoṅ ne mazīd kahā keh ‘Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā’ se murād yeh hai keh tum is Qarābat ke ḥaq meṅ mujh se maḥabbat karo jo mere aur tumhāre dar-miyān hai.

Ibn Zayd ne is farmāne Ilāhī – ﴿قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى﴾ – ke muta‘alliq kahā hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāte haiṅ: Magar yeh keh tum merī Qarābat kī ḳhāṭir mujh se maḥabbat karo jaise tum bā-ham apne Qarābat-dāroṅ ke muta‘alliq maḥabbat karte aur un ke zarī‘e bā-ham mile răhte ho.

Ise Imām Ibn Mundhir, Ibn Abī Ḥātim aur Ibn Mardawayh ne apnī Tafāsīr meṅ riwāyat kiyā hai. Is kī aṣl Imām Buḳhārī kī al-Ṣaḥīḥ, Tirmidhī aur al-Sunan aur Ibn Ḥibbān kī al-Ṣaḥīḥ meṅ hai. Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ke ṭarīq se marfū‘an riwāyat hai: Maiṅ is (tablīġhe

Risālat) par tum se ko'ī ujrat nahīṅ māṅgtā siwā'e yeh keh tum apne sath merī qarārbat kī waj·h se maḥabbat karo aur mere aur apne dar-miyān ḥaqqe Qarābat kī ḥifāẓat karo. Ibn Sa'd kī al-Ṭabaqāt al-kubrá meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam se marfū'an riwāyat hai: Jo kuḉh maiṅ lāyā hūṅ agar tum is bāb meṅ mere ḥaq kī nigah-dāsht kar sako to merī Qarābat kī ḳhāṭir merī ḥifāẓat karo. Yeh Tafsīr Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se al-Ḍaḥḥāk, 'Alī Ibn Abī Ṭalḥah, 'Awfī, Yūsuf bin Mihrān aur dīgar ne riwāyat kiyā hai. Jaisā keh Tafsīr al-Ṭabarī aur Imām Suyūṭī kī al-Durr al-manthūr meṅ hai. Isī Tafsīr kī misl Qatādah, al-Suddī, 'Abd al-Raḥmān bin Zayd bin Aslam , Mujāhid, Sa'īd bin Jubayr aur 'Ikrimah ne kahā hai.

﴾Dūsrā qaul﴿

Magar yeh keh tum merī Qarābat se maḥabbat karo.

Yeh haz Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā, Sa'īd bin Jubayr, 'Alī bin al-Ḥusayn, al-Suddī, Ḥasan bin Muḥammad bin 'Abd Allāh, Abū al-Daylam, Abū al-'Āliyah. 'Amr bin Shu'ayb, al-Kalbī aur dīgar kā qaul hai. Jaisā keh Imām Ṭabarī, Ibn al-Mundhir, Ibn Abī Ḥātim, Ṭabarānī, Tha'labī, Baġhawī, Nasafī, Ibn Kathīr, Ibn al-Jawzī, Qurṭubī, Shawkānī aur dīgar kī Tafāsīr meṅ hai.

《Tīsrā qaul》

Is kā ma‘ná yeh hai: Magar yeh keh tum Allāh Ta‘ālá se maḥabbat karo in a‘māle ṣāleḥah kī anjām-dihī karte huwe jo tumheṅ is qurb dilā deṅ.

Yeh Ḥaẓrat Ḥasan Baṣarī aur Ḥaẓrat Qatādah kā qaul hai.

《Chauthā qaul》

Magar yeh keh tum mujh se aise hī maḥabbat karo jaise tum apne Qarābat-dāroṅ se maḥabbat karte ho.

Yeh Abū Zayd kā qaul hai.

In meṅ rājeḥ-tarīn qaul dūsrā qaul hai.

Ise Imām Aḥmad ne **‘Faḍā’ilu al-Ṣaḥābah’** meṅ aur Ṭabarānī ne **‘al-Mu‘jamu al-kabīr’** meṅ Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh jab yeh Āyate mubārakah – 《Ae Maḥbūb! Farmā dījiye keh maiṅ tum se ṣirf Qarābat ke sāth maḥabbat kā sawāl kartā hūṅ》 – nāzil hū’ī to Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp kī Qarābat wāle yeh kaun log haiṅ jin kī maḥabbat ham par wājib kī ga’ī hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah, aur in ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) ‘alayhimu al-salām.

1. **Imām Ṭabarānī ne Ḥaẓrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ham Ahle Bait kī maḥabbat ko lāzim pakṛo. Be-shak woh shaḳhṣ jo is ḥāl meṅ Allāh Ta‘ālá se milā keh woh ham se maḥabbat kartā thā to woh hamārī shafā‘at ke ṣadqe meṅ Jannat meṅ dāḳhil hogā aur Us Ẕāt kī qasam jis ke qabẓa’e qudrat meṅ merī jān hai! Kisī shaḳhṣ ko hamāre ḥaq kī ma‘refat ke ba-ġhair us kā ‘amal fā’edah nahīṅ degā.

2. **Imām Ṭabarānī, Abū al-Ṣhayḳh aur Abū Nu‘aym al-Aṣbahānī ne Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai** keh unhoṅ ne farmāyā: Ham Āle Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke bāre meṅ Sūrat̉ Ḥā-Mīm meṅ ek Āyat hai jis se ma‘lūm hotā hai keh ṣirf Momin hī hamāri maḥabbat kī ḥifāẓat karte haiṅ. Phir unhoṅ ne Āyate mubārakah paṛhī: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿.

> **al-Kalbī ne kahā hai:** Is kā ma‘ná yeh hai keh maiṅ tum se tablīġhe īmān par ko’ī ujrat ṭalab nahīṅ kartā siwā’e yehkeh tum mere Aqārib se bā-ham maḥabbat karo. Allāh Ta‘ālá ne logoṅ ko apne Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Qarābat-dāroṅ se maḥabbat karne kī ḳhūb tarġhīb dī hai.

www.TahirulQadriBooks.com

Imām Ṭabarānī kăhte haiṅ: Is kā ma‘ná yeh nahīṅ hai keh tum se Qarābat-dāroṅ se maḥabbat māṅgtā hūṅ. Kyūṅ-keh Anbiyā’e kirām ‘alayhimu al-salām tablīġhe Risālat par kisī ajr ke ṭālib nahīṅ hote bal-keh is kā ma‘ná yeh hai keh maiṅ tumheṅ apne Qarābat-dāroṅ se maḥabbat kī yād-dihānī kartā hūṅ.

Isī ṭarḥ Ḥafiẓ Saḳhāwī ne **‘al-Istijlāb’** meṅ bayān kiyā hai.

3. **Imām Ṭabarānī ne Ḥaẕrat Ḥasan Mujtabá raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai** keh unhoṅ ne ek ḳhuṭbah irshād farmāyā, us kā ḳhulāṣah yeh hai: Jo mujhe jāntā hai so jāntā hai aur jo mujhe nahīṅ jāntā (woh jān le keh), maiṅ Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā Nawāsah Ḥasan hūṅ. Phir unhoṅ ne Āyate mubārakah tilāwat kī: «Aur maiṅ ne to apne bāp dādā, Ibrāhīm aur Isḥāq aur Ya‘qūb (‘alayhimu al-salām) ke Dīn kī pairawī kar rakhī hai». Phir unhoṅ ne kahā: Maiṅ Ḳhuṣh-ḳhabarī Sunāne wāle (Nabī) kā beṭā hūṅ, maiṅ Ḍar sunāne wāle kā (Nabī) kā beṭā hūṅ. Phir unhoṅ ne kahā: Maiṅ un Ahle Bait meṅ se hūṅ jin se maḥabbat aur dostī karne ko Allāh Ta‘ālá ne wājib qarār diyā hai, pas Us ne Ḥaẕrat Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par nāzil-kardah Kitāb meṅ farmāyā hai: «Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)».

4. Ek riwāyat meṅ in alfāẓ kā iẓāfah hai: In se maḥabbat karne ko Allāh Ta‘ālá ne har Musalmān par wājib qarār diyā hai. Allāh Ta‘ālá ne apne Nabī se farmāyā: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīğhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ), aur jo shaḳhṣ nekī kamā’egā Ham us ke liye us meṅ uḳhrawī s̱awāb aur baṛhā deṅge﴿. Nekiyoṅ kī kamā’ī ham Ahle Bait se maḥabbat karnā hai.

Ise Imām Ḥākim aur Dūlābī ne riwāyat kiyā hai.

5. Imām Ibn Jarīr ne al-Suddī se riwāyat kiyā hai, unhoṅ ne Abū al-Daylam se, unhoṅ ne kahā keh jab (wāqe‘a’e Karbalā ke ba‘d) Ḥaẓrat ‘Alī bin al-Ḥusayn (Zayn al-‘Ābidīn) raḍiya Allāhu ‘anhu ko qaidī banā kar lāyā gayā aur unheṅ Dimashq kī sīṛhī par khaṛā kar diyā gayā to Ahle Shām meṅ se ek shaḳhṣ khaṛā ho kar kăhne lagā: Tamām ta‘rīfeṅ Allāh Ta‘ālá e liye haiṅ jis ne tumheṅ qatl kiyā, tumhārā ḳhātimah kar diyā aur fitnah kī kokh ko munqaṭe‘ kiyā. Imām ‘Alī bin al-Ḥusayn ne us se kahā: Kyā tū ne Qur’ān paṛhā hai? Us ne kahā: Hāṅ. Unhoṅ ne farmāyā: Kyā tū ne ‘Āle Ḥā-Mīm (kī tamām Ṣūrateṅ) paṛhī haiṅ? Kăhne lagā: Maiṅ ne Qur’ān paṛhā hai, lekin Āle Ḥā-Mīm nahīṅ paṛhīṅ. Unhoṅ ne farmāyā: Kyā tū ne Qur’ān meṅ yeh nahīṅ paṛhā: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīğhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿? Woh kăhne lagā: Kyā un se murād Āp haiṅ? Unhoṅ ne farmāyā: Jī hāṅ.

Ise Imām Ṭabarī, Tha‘labī, Ibn Kathīr aur isī ṭarḥ Suyūṭī ne bayān kiyā hai.

6. **Imām Ibn Jarīr al-Ṭabarī ne Abū ‘Āliyah se,** unhoṅ ne Ḥaẓrat Sa‘īd bin Jubayr se riwāyat kiyā keh unhoṅ ne Allāh Ta‘ālá ke is farmān – ﴾قُلْ لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى﴿ -o ke muta‘alliq farmāyā: Is Āyat meṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Qarābat-dār murād haiṅ.

7. **Abū Isḥāq se marwī hai** keh maiṅ ne ‘Amr bin Shu‘ayb se is farmāne Ilāhī – ﴾قُلْ لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى﴿ - ke muta‘alliq puçhā to unhoṅ ne farmāyā: Is se murād Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Qarābat-dār haiṅ.

8. **Ibn Abī Ḥātim al-Rāzī ne apnī Tafsīr meṅ Ḥaẓrat Sa‘īd bin Jubayr se aur unhoṅ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai** keh jab yeh Āyate mubārakah nāzil hū’ī: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿; to Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp kī Qarābat wāle woh kaun log haiṅ jin kī maḥabbat ham par wājib hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah, aur us ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) ‘alayhimu al-salām.

Ise Imām Tha‘labī ne riwāyat kiyā aur Suyūṭī ne bhī isī kī misl riwāyat kiyā hai.

9. **Ibn Abī Ḥātim al-Rāzī aur Ibn Kathīr ne Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se riwāyat kiyā hai** keh jab yeh Āyate mubārakah nāzil hū'ī: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko'ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿; to Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu ʻanhum ʻarẓ-guzār huwe: Yā Rasūl Allāh! Yeh kaun log haiṅ jin se maḥabbat karne kā Allāh Taʻālá hameṅ ḥukm de rahā hai? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ʻAlī, Fāṭimah aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) ʻalayhimu al-salām.

10. **Ibn al-Jaʻd ne Ḥaẓrat Saʻīd se** is Āyat – ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko'ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿ – ke mutaʻalliq riwāyat kiyā hai keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum mujhe mere Qarābat-dāroṅ ke bāre meṅ aẕīyat nah do.

﴾A'imma'e Tafsīr aur Ḥadīs̲ ke nazdīk Āyate Mawaddat kī Tafsīr﴿

1. **Imām Qurṭubī** ne Allāh Taʻālá ke is farmān – ﴾قُلْ لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴿ – ke mutaʻalliq kahā hai: Yaʻnī Ae Muḥammad! Āp farmā dījiye keh maiṅ tum se tablīġhe Risālat par ko'ī ujrat ṭalab nahīṅ kartā ﴾إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴿. Unhoṅ ne is par pǎhlā qaul ẕikr kiyā hai: الْقُرْبَىٰ se murād Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke Qarābat-dār haiṅ, yaʻnī maiṅ tum se siwā'e apne

Qarābat-dāroṅ aur Ahle Bait se maḥabbat karne ke aur kisī ajr kā muṭālabah nahīṅ kartā jaisā keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne in Qarābat-dāroṅ kī ta'ẓīm karne kā ḥukm diyā hai. Yeh 'Alī bin Ḥusayn, 'Amr bin Shu'ayb aur al-Suddī kā qaul hai. Sa'īd bin Jubayr kī riwāyat meṅ Ḥaẕrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se marwī hai keh jab Allāh Ta'ālá ne yeh Āyat nāzil farmā'ī: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko'ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿. Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu 'anhum ne 'arẕ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Woh kaun log haiṅ jin se ham maḥabbat kareṅ? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: 'Alī, Fāṭimah, aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) raḍiya Allāhu 'anhum.

Is par Ḥaẕrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu se marwī yeh Ḥadīs̱ bhī dalālat kartī hai, unhoṅ ne farmāyā keh maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam se shikāyat kī keh log mujh se ḥasad karte haiṅ. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Kyā tum is par rāẕī nahīṅ keh tum chār meṅ se chauthe ho jo sab se pǎhle Jannat meṅ dāḳhil hoṅge: Maiṅ, tum aur Ḥasan wa Ḥusayn, jab-keh hamārī bīwiyāṅ hamārī dā'īṅ bā'īṅ hoṅgī aur hamārī aulād hamārī Azwāj ke pīc̣he hogī. Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam se yeh bhī marwī hai: Woh shaḳhṣ Jannat se mǎḥrūm kar diyā gayā jis ne mere Ahle Bait par ẓulm kiyā aur jis ne mere ḳhāndān se muta'alliq mujhe aẕīyat dī. Aur jis ne 'Abd al-Muṭṭalib kī aulād meṅ se kisī ek ke sāth bhī ko'ī

eḥsān kiyā aur woh use eḥsān kā badlah nah de sakā, to kal jab Qiyāmat ke Din woh mujh se milegā to maiṅ use us eḥsān kā badlā dūṅgā.

2. **Imām Baġhawī ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai** keh baʻẓ A'immah kā qaul hai: Is kā maʻná yeh hai keh tum mere Qarābat-dāroṅ aur mere Ḳhāndān se maḥabbat karo aur in ke muʻāmalah meṅ mere ḥaq kī nigah-dāsht rakho. Yeh Saʻīd bin Jubayr aur ʻAmr bin Shuʻayb kā qaul hai. Aur baʻẓ logoṅ ne kahā hai: Yeh Āyate mansūḳh hai. Yeh qaul kisī ne pasand nahīṅ kiyā, kyūṅ-keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam se maḥabbat kartā, Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam se aẕīyat-dih chīz ko dūr karnā aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke Āqārib se mawaddat karnā, (Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī) ṭāʻat ke ẕarīʻe Allāh kī qurbat chāhnā aur ʻamale ṣāleḥah karnā farā'iẓe Dīn meṅ se haiṅ.

3. **Imām Nasafī ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai:** Marwī hai keh jab yeh Āyat nāzil hū'ī to ʻarẓ kiyā gayā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke kaun se Qarābat-dār haiṅ jin se maḥabbat karnā ham par wājib hai? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ʻAlī, Fāṭīmah aur un ke donoṅ beṭe ʻalayhimu al-salām.

4. **Imām Abū Ḥayyān al-Andalusī ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai** keh Ḥaẓrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā ne farmāyā: ʻArẓ kiyā gayā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke woh kaun se

Qarābat-dār haiṅ jin se maḥabbat karne kā hameṅ ḥukm diyā gayā hai? To Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah aur un ke donoṅ beṭe raḍiya Allāhu ‘anhum.

5. **Abū Ḥafṣ al-Ḥanbalī ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai:** A’immah ne Ḥuẕūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Qarābat meṅ iḳhtilāf kiyā hai. Kahā gayā hai keh woh Ḥaẕrat Fāṭimah, Ḥaẕrat ‘Alī aur un ke donoṅ beṭe raḍiya Allāhu ‘anhum haiṅ. In hī ke muta‘alliq Allāh Ta‘ālá kā yeh farmān nāzil huwā hai: ﴾Bas Allāh yehī chāhtā hai keh Ae (Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait! Tum se har qism ke gunāh kā mail (aur shakk-o naqṣ kī gard tak) dūr kar de aur tumheṅ (kāmil) ṭahārat se nawāz kar bil-kul pāk ṣāf kar de.﴿.

6. **Imām al-Biqā‘ī kăhte haiṅ:** Jis shaḳhṣ aur Musalmānoṅ meṅ se kisī ek ke dar-miyān Qarābat ho to woh jawāb-dih hai keh Allāh Ta‘ālá us kī us Qarābat kī nigaranī farmā’egā. Lehāẕā woh Qarābat-dār apnī qudrat ke muṭābiq jamī‘ umūr meṅ us ke sāth muttaṣil rahe jin par Allāh Ta‘ālá ne us ke bāre meṅ jaza aur sazā kā ḥukm farmāyā hai.

7. **Ḥāfiẓ Nūr al-Dīn ‘Alī bin Abī Bakr al-Haythamī ne ‘Majma‘ al-Zawā’id’ meṅ kahā hai** keh Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai, woh farmāte haiṅ: Jab yeh Āyate mubārakah nāzil hū’ī: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar

(merī) Qarābat (aur Allāh kī qurbat) se maḥabbat (chāhtā hūṅ)》. Logoṅ ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp kī Qarābat wāle woh kaun log haiṅ jin kī maḥabbat ham par wājib kī ga’ī hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah, aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) raḍiya Allāhu ‘anhum.

8. **Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī ne ‘al-Kāfī al-shāfi fī taḳhrīji Aḥādīthi al-Kashshāf’ meṅ kahā hai:** Imām Ṭabarānī, Ibn Abī Ḥātim, Ḥākim ne Manāqib al-Shāfi‘ī meṅ Sa‘īd bin Jubayr aur Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh ‘arẓ kiyā gayā: Yā Rasūl Allāh! Āp kī Qarābat wāle woh kaun log haiṅ jin kī maḥabbat ham par wājib kī ga’ī hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah, aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) ‘alayhimu al-salām.

9. **Imām Sa‘īd bin Manṣūr ne** Ḥaẓrat Sa‘īd bin Jubayr se farmāne Ilāhī – 《إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ》 – ke muta‘alliq riwāyat kiyā hai keh unhoṅ ne kahā: Is se murād Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Qarābat-dār haiṅ.

Ise Imām Suyūṭī ne **‘Kitābu al-Iklīl’** aur **‘Iḥyā’u al-mayti fī faḍā’ili Ahli al-Bayt’** meṅ isī ṭarḥ riwāyat kiyā hai.

10. **Imām Suyūṭī ne ‘al-Durru al-manthūr’ meṅ kahā hai:** Abū Nu‘aym aur Daylamī ne mujāhid ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne

kahā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā hai: 《لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى》 se murād hai keh tum mere Ahle Bait ke bāre meṅ merī (nisbat kī) ḥifāẓat karo aur merī ḳhāṭir in se maḥabbat karo.

11. **Ibn al-Mundhir, Ibn Abī Ḥātim, Ṭabarānī aur Ibn Mardawayh ne Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai** keh jab yeh Āyat nāzil hū’ī: 《Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)》; to logoṅ ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke woh kaun se Qarābat-dār haiṅ jin kī maḥabbat ham par wājib kī ga’ī hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah, aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) raḍiya Allāhu ‘anhum.

12. **Imām Ibn Ḥajar al-Haytamī al-Makkī ne ‘al-Ṣawā‘iqu al-muḥriqah’ meṅ kahā hai:**

(1) **Imām Aḥmad bin Ḥanbal, Ṭabarānī, Ibn Abī Ḥātim aur Ḥākim ne Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai** keh jab yeh Āyat nāzil hū’ī to logoṅ ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke woh kaun se Qarābat-dār haiṅ jin se maḥabbat karnā ham par wājib hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī, Fāṭimah, aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) raḍiya Allāhu ‘anhum.

(2) **Aur Abū al-Shayḳh wa dīgar ne Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai** keh (Qur’ān meṅ) Āle Ḥā-Mīm meṅ hamāre muta‘alliq ek Āyat hai keh ṣirf Momin hī ham se maḥabbat kī ḥifāẓat kartā hai. Phir unhoṅ ne yeh Āyat paṛhī: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿.

(3) **Imām Bazzār aur Ṭabarānī ne Ḥaẓrat Ḥasan Mujtabá raḍiya Allāhu ‘anhu se muta‘addid ṭuruq se riwāyat kiyā hai,** in meṅ ba‘ẓ ḥasan haiṅ. Unhoṅ ne ek ḳhuṭbah irshād farmāyā, us meṅ thā: Jo mujhe jāntā hai so jāntā hai aur jo mujhe nahīṅ jāntā (woh jān le keh), maiṅ Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā betā (ya‘nī Nawāsah) Ḥasan hūṅ. Phir unhoṅ ne Āyate mubārakah tilāwat kī: ﴾Aur maiṅ ne to apne bāp dādā, Ibrāhīm aur Isḥāq aur Ya‘qūb (‘alayhimu al-salām) ke Dīn kī pairawī kar rakhī hai﴿. Phir unhoṅ ne kahā: Maiṅ Ḳhuṣh-ḳhabarī sunāne wāle (Nabī) kā beṭā hūṅ, maiṅ Ḍar sunāne wāle kā (Nabī) kā beṭā hūṅ. Phir unhoṅ ne kahā: Aur maiṅ un Ahle Bait meṅ se hūṅ jin se maḥabbat aur dostī karne ko Allāh Ta‘ālá ne wājib qarār diyā hai. Us ne

Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par nāzil-kardah Kitāb meṅ farmāyā hai: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ)﴿.

(4) **Ek riwāyat meṅ in alfāẓ kā iẓāfah hai:** In se maḥabbat karne ko Allāh Ta‘ālá ne Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu Musalmān par wājib qarār diyā hai. Allāh Ta‘ālá ne apnī Nabī se farmāyā: ﴾Farmā dījiye: Maiṅ is (tablīġhe Risālat) par tum se ko’ī ujrat nahīṅ māṅgtā magar (merī) Qarābat se maḥabbat (chāhtā hūṅ), aur jo shaḳhṣ nekī kamā’egā Ham us ke liye us meṅ uḳhrawī s̱awāb aur baṛhā deṅge﴿. Nekiyoṅ kī kamā’ī ham Ahle Bait se maḥabbat karnā hai.

13. Qāḍī Muḥammad bin al-Shawkānī ne apnī Tafsīr ‘Fatḥu al-qadīr’ meṅ kahā hai:

www.TahirulQadriBooks.com

(1) Abū Nu‘aym aur Daylamī ne Mujāhid ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn ‘Abbāṣ raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴾لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًا إِلَّا ٱلۡمَوَدَّةَ فِي ٱلۡقُرۡبَىٰ﴿ se murād hak heh tum mere Ahle Bait ke bāre meṅ merī (nisbat kī ḥaq

kī) ḥifāẓat karo aur merī ḳhāṭir in se maḥabbat karo.

(2) Aur Ibn al-Mun<u>dh</u>ir, Ibn Abī Ḥātim, Ṭabarānī aur Ibn Mardawayh ne Ḥaẓrat Sa'īd bin Jubayr ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat kiyā hai: Jab yeh Āyate nāzil hū'ī: ﴿قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى﴾; to logon ne 'arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke woh kaun se Qarābat-dār haiṅ jin se maḥabbat karnā ham par wājib hai? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: 'Alī, Fāṭimah aur un ke donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) 'alayhimu al-salām.

14. Imām Maḥamūd Ālūsī ne apnī Tafsīr 'Rūhu al-ma'nī' meṅ kahā hai:

Ibn al-Mun<u>dh</u>ir, Ibn Abī Ḥātim, Ṭabarānī aur Ibn Mardawayh ne Ibn Jubayr ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn **'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne farmāyā:** Jab yeh Āyat nāzil hū'ī ﴿قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ﴾ to logoṅ ne 'arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke kaun se Qarābat-dār haiṅ jin kī maḥabbat ham par wājib kar dī ga'ī hai? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: 'Aī, Fāṭimah, aur iske donoṅ beṭe (Ḥasan aur Ḥusayn) raḍiya Allāhu 'anhum.

Phir unhoṅ ne kahā: Is ke 'ilāwah be-shumār Aḥādīs̱ haiṅ yahāṅ tak keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne yeh bhī farmāyā: Mere Ahle Bait kī mis̱āl Ḥaẓrat Nūḥ 'alayhi al-salām ke Safīnah kī ṭarḥ hai. Jo is meṅ sawār ho gayā najāt pā gayā aur jo is se pīçhe răh gayā halāk ho gayā.

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Ahle Baite Aṭhār ﷺ kī Shān meṅ Wārid hone wālī dīgar Āyāt kā bayān﴿

(1) ﴾Sūratu al-Sūrá kī Āyat se muta'alliq bayān﴿

Allāh Ta'ālá ne farmāyā hai: ﴾Aur jo shaḳhṣ nekī kamā'egā ham us ke liye us meṅ uḳhrawī s̠awāb aur baṛhā deṅge﴿.

1. **Imām Ḥākim ne Ḥaẓrat Ḥasan bin 'Alī 'alayhimā al-salām se riwāyat kiyā hai** keh unhoṅ ne farmāyā: (maẕkūrah Āyat meṅ) nekī kamāne se murād ham Ahle Bait se maḥabbat karnā hai.

Ise Imām Dūlābī ne '**al-D̲h̲urrīyatu al-Ṭāhirah**' meṅ Ḥaẓrat Ḥasan bin Zayd bin Ḥasan bin 'Alī, un ke wālid aur un ke dādā ke ṭarīq se riwāyat kiyā hai. Inhī kī mis̠l ise Imām Ṭabarānī ne apnī Tafsīr meṅ Ḥaẓrat 'Amr bin Shu'ayb se riwāyat kiyā hai. Aur ise Qurṭubī ne 'al-Jāmi' li-aḥkām al-Qur'ān' meṅ, Suyūṭī, 'al-Durru al-manth̲ūr' meṅ aur isī ṭarḥ Imām T̲h̲a' bī ne Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat kiyā hai keh unhoṅ ne farmāyā: (maẕkūrah Āyat meṅ) nekī se murād Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se maḥabbat karnā hai. Ḥāfiẓ Suyūṭī ne Ḥaẓrat Ibn

‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī is riwāyat ko ‘Iḥyā’u al-mayti bi-faḍā’ili Āli al-bayt’ meṅ bhī bayān kiyā hai.

2. **Imām Tha‘labī ne ‘al-Kashfu wa-al-bayān’ meṅ kahā hai:** Al-Suddī, Abū Mālik se aur woh Ḥaẕrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se Allāh Ta‘ālá ke is farmān ke bāre meṅ riwāyat karte haiṅ: ﴾Aur jo shaḳhṣ nekī kamā’egā Ham us ke liye us meṅ uḳhrawī sawāb aur baṛhā deṅge﴿. Unhoṅ ne

---

Imām Abū al-Bashar Muḥammad bin Aḥmad bin Ḥammād al-Dūlābī:

Ibn Kathīr ne **‘al-Bidāyah wa-al-nihāyah’** meṅ kahā hai: Woh Ḥuffāẓe Ḥadīs meṅ se ek Imām haiṅ. Unhoṅ ne Abū Isḥāq al-Jūzajānī, Ṣāḥibe al-Sunan Imām Nasā’ī, Imām Abū Ja‘far al-Rāzī al-Muqri’ī aur dīgar kibār siqah ‘Ulamā’ se riwāyat kiyā. Un se kasīr maḳhlūq ne riwāyat kiyā hai. Un meṅ se mash·hūr-tarīn yeh haiṅ: ‘Abd al-Raḥmān bin Abī Ḥātim, Abū Aḥmad bin ‘Adī, Abū al-Qāsim Ṭabarānī, Abū al-Ḥasan bin Hayyawayh, Abū Bakr bin al-Muqri’i, Abū Ḥātim bin Ḥibbān aur in ke ‘ilāwah dīgar siqah A’immah. Dāraquṭnī ne kahā hai: Muḥaddīthīn in ke muta‘alliq kalām karte magar in se siwā’e ḳhair ke kuçh ẓāhir nahīṅ hotā jaisā keh **Mīzānu al-i‘tidāl, Siyru a‘lāmi al-nubalā’** aur **Lisānu al-mīzān** meṅ bayān kiya gayā hai.

farmāyā hai: Is se murād Āle Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hai.

3. **Imām Quṭubī ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai:** Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne Allāh Ta‘ālá ke is farmān ﴿وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً﴾ ke bāre meṅ farmāyā hai: Is se murād Āle Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat hai. ﴿نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا﴾ ya‘nī Ham us shaḳhṣ ko das gunā bal-keh is se ziyādah nekiyāṅ deṅge. ﴿اِنَّ اللهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ﴾. Qatādah ne kahā hai: Woh Gunāh Baḳhshne wālā aur Nekiyoṅ par Mehr-bānī farmāne wālā hai.

4. **Abū Ḥafṣ al-Ḥanbalī apnī kitāb ‘Lubāb’** meṅ Allāh Ta‘ālá ke farmān ﴿وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً﴾ kī Tafsīr meṅ kăhte haiṅ: Ya‘nī jo ṭā‘at wa farmān-burdārī kamā’egā ﴿نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا﴾ ‘Ham us ke liye us meṅ uḳhrawī sawāb aur baṛhā deṅge.’ Ẓāhirī ‘umūmī alfāẓ kisī bhī nekī kī ṭaraf ishārah karte haiṅ magar chūṅ-keh yeh الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ke ma‘an ba‘d zikr ho rahī hai jo is par dalālat kartā hai keh is se is mawaddat meṅ tākīd maqṣūd hai.

5. **Imām Suyūṭī ne apnī Tafsīr meṅ kahā hai:** Ibn Abī Ḥātim ne Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh unhoṅ ne ﴿وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً﴾ ke muta‘alliq farmāyā: Is se murād Āle Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat hai.

6. **Imām Ḥaskānī ‘Shawāhidu al-tanzīl’ meṅ kăhte haiṅ:** Ḥakam bin Ẓahīr ne al-Suddī se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne

Allāh Ta'ālá ke farmān – ﴾Aur jo shaḳhṣ nekī kamā'egā﴿ ke muta'alliq farmāyā hai: Yeh Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat hai.

7. **Abū Mālik, Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat karte haiṅ** keh unhoṅ ne Allāh Ta'ālá ke is farmān – ﴾Aur jo shaḳhṣ nekī kamā'e﴿ – ke muta'alliq farmāyā: Is se murād Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat hai.

Imām Dhahabī ne 'Siyaru a'lāmi al-nubalā'' meṅ likhā hai: Ḥaskānī: Imām, Muḥaddith, Mumtāz 'Ālim, Qāḍī Abū al-Qāsim 'Ubayd Allāh bin 'Abd Allāh bin Aḥmad bin Muḥammad bin Ḥaskān al-Qurashī al-'Āmirī al-Nayshāpūrī Ḥanafī aur Ḥākim the. Inheṅ Ibn al-Ḥadhdhā' se bhī păhchānā jātā hai. Woh Ḳhurāsān ko fatḥ karne wāle Amīr 'Abd Allāh bin 'Āmir bin Karīz kī aulād meṅ se the. Inhoṅ ne apne dādā se aur Abū al-Ḥasan al-'Alawī wa Abū 'Abd Allāh al-Ḥākim se Ḥadīs bayān kī hai.

Imām Suyūṭī ne 'Ṭabaqātu al-Ḥuffāẓ' meṅ likhā hai: Al-Ḥaskānī: Qāḍī, Muḥaddith Abū al-Qāsim 'Ubayd Allāh bin 'Abd Allāh bin Aḥmad bin Muḥammad bin Ḥaskān al-Qurashī al-'Āmirī al-Nayshāpūrī Ibn al-Ḥadhdhā' ke nām se ma'rūf the. Woh 'ilmul-Ḥadīs meṅ puḳhtah-kār Shayḳh aur kāmil eḥtiyāt karne wāle, mu'ammar aur 'ālī sanad ke ḥāmil the. Unhoṅ ne

8. Abū Ṣāliḥ ne Ḥaẕrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se Allāh Taʻālá ke is farmān – 《Aur jo shaḳhṣ nekī kamā’egā》 – se mutaʻalliq riwāyat kiyā hai, unhoṅ ne kahā: Is se murād Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait se maḥabbat hai.

9. Yeh alfāẕ Ḥaẕrat Abū D̲h̲arr raḍiya Allāhu ʻanhu ke haiṅ. Ibn Ġhālib ne Ḥaẕrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā: Ham Ahle Bait se maḥabbat ke mutaʻalliq yeh Āyat nāzil hū’ī hai: 《Aur jo shaḳhṣ nekī kamā’egā Ham us ke liye us meṅ uḳhrawī s̲awāb aur baṟhā deṅge》.

---

abwābe Ḥadīs̲ meṅ kutub taṣnīf kīṅ aur unheṅ jamʻa kiyā. Unhoṅ ne apne dādā, Imām Ḥākim aur Abū Ṭāhir bin Maḥmash ke Ḥadīs̲ bayān kī aur Qāḍī Abū al-ʻAlā’ Ṣāʻid se fiqh kā ʻilm sīḳhā. Unhoṅ ne ek majlis meṅ imlā’ karwā’ī aur Ḥaẕrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu kī ḳhāṭir sūraj ko lauṭā’e jāne wālī Ḥadīs̲ ko ṣaḥīḥ qarār diyā. Yeh Ḥadīs̲ meṅ un ke ʻilm aur un kī Ahle Bait se maḥabbat kī dalīl hai. Unhoṅ ne 470 H ke baʻd wafāt pā’ī hai.

(2) ﴾Sūratu al-Insān kī Āyāt se muta'alliq bayān﴿

(4) ﴾Be-shak muḳhliṣ iṭā'at-guzār (sharābe ṭahūr ke) aise jām pi'eṅge jis meṅ (ḳhụshbū, raṅgat aur lazzat baṛhāne ke liye) kāfūr kī āmezish hogī. (Kāfūr Jannat kā) ek chashmah hai jis se (ḳhāṣ) bandagāne Ḳhudā (ya'nī Awliyā' Allāh) piyā kareṅge (aur) jahāṅ chāheṅge (dūsroṅ ko pilāne ke liye) use çhoṭī çhoṭī năhroṅ kī shakl meṅ bahā kar (bhī) le jā'eṅge. (Yeh bandagāne ḳhāṣ woh haiṅ) jo (apnī) nazreṅ pūrī karte haiṅ aur us Din se ḍarte haiṅ jis kī saḳhtī ḳhūb phail jāne wālī hai. Aur (apnā) khānā Allāh kī maḥabbat meṅ (ḳhụd us kī ṭalab-o ḥājat hone ke bā-wujūd īsāran) mŏḥtāj ko aur yatīm ko aur qaidī ko khilā dete haiṅ. (Aur kăhte haiṅ keh) ham to măḥẓ Allāh kī riẓā ke liye tumheṅ khilā rahe haiṅ, nah tum se kisī badlah ke ḳhwāst-gār haiṅ aur nah shukr-guzārī ke (ḳhwāhish-mand) haiṅ. Hameṅ to apne Rab se us Din kā ḳhauf răhtā hai jo (chehroṅ) ko nihāyat siyāh (aur) bad-numā kar dene wālā hai. Pas Allāh unheṅ (ḳhaufe Ilāhī ke sabab se) us Din kī saḳhtī se bachā legā aur unheṅ (chehroṅ par) raunaq-o tāzagī aur (diloṅ meṅ) surūr-o masarrat baḳhshegā. Aur is bāt ke 'iwaẓ keh unhoṅ ne ṣabr kiyā hai (răhne ko) Jannat aur (păhăn·ne ko) reshamī poshāk 'aṭā karegā.﴿

Mazkūrah Āyāt kin ke muta'alliq nāzil hū'ī haiṅ, is par do qaul haiṅ:

Phălā qaul yeh hai keh yeh Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah aur un kī kanīzah Fiḍḍah raḍiya Allāhu ‘anhum ke muta‘alliq nāzil hū’ī haiṅ.

Dūsrā qaul yeh hai keh yeh jamī‘ nekū-kāroṅ aur a‘māle ḥasanah karne wāloṅ ke bāre meṅ nāzil hū’ī haiṅ. (Pas is qaul ke muṭābiq) yeh apne iṭlāq meṅ ‘ām haiṅ.

Rājeḥ qaul awwal hī hai, jaisā keh Imām Abī Isḥāq al-Tha‘labī ne **‘al-Kashfu wa-al-bayān’** meṅ kahā hai.

1. **Imām Abū Ṣāliḥ aur Mujāhid ne Ḥaẓrat (‘Abd Allāh) bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai:** Unhoṅ ne Allāh Ta‘ālá ke is farmān – ﴿Aur woh (apnā) khānā Allāh kī maḥabbat meṅ (ḳhụd us kī ṭalab-o ḥājat hone ke bā-wujūd īs̱āran) mŏḥtāj ko aur yatīm ko aur qaidī ko khilā dete haiṅ.﴾ ke bāre meṅ kahā hai: Yeh Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭīmah raḍiya Allāhu ‘anhumā aur un kī ḳhādimah – kī kā nām Fiḍḍah raḍiya Allāhu ‘anhā hai – ke bāre meṅ nāzil hū’ī hai.

Imām Qurṭubī ne is se miltī jultī riwāyat bayān kī hai.

www.TahirulQadriBooks.com

2. **Imām Ibn Mardawayh ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā** se Allāh Ta‘ālá ke farmān-mubārak ﴿وَيُطْعِمُوْنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ﴾ ke bāre meṅ riwāyat kiyā. Unhoṅ ne farmāyā: Yeh Āyat Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib aur Ḥaẓrat Fāṭimah bint Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ḥaq meṅ nāzil hū’ī hai. Isī ṭarḥ is ko Imām Wāḥidī ne apnī kitāb ‘al-Basīṭ’ meṅ ẕikr kiyā hai.

3. Imām Wāḥidī ne ‘Asbābu al-nuzūl’ meṅ likhā hai: Bārī Ta‘ālá kā farmān hai: ﴿Aur woh (apnā) khānā Allāh kī maḥabbat meṅ (ķhuḍ us kī ṭalab-o ḥājat hone ke bā-wujūd īs̱āran) mŏḥtāj ko aur yatīm ko aur qaidī ko khilā dete haiṅ﴾. Ḥaẕrat ‘Aṭā’ ne Ḥaẕrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ko ko’ī mu‘āmalah dar-pesh huwā to unhoṅ ne kuçh jau ke ‘iwāẕ khajūr ke bāġhāt kī rāt se ṣubḥ tak mazdūrī kī. Unhoṅ ne jau liye aur us kā ek tihā’ī ḥiṣṣah pīsā so woh us se ķhazīrah (ek qism kā khānā) khāne ke liye tayyār karne lage. Jab woh pak kar tayyār huwā to ek mŏḥtāj (khāne kī ṭalab meṅ un ke pās) āyā to unhoṅ ne use khānā de diyā. Phir unhoṅ ne dūsre tihā’ī se aisā kiyā, jab us kī pakwā’ī mukammal hū’ī to ek yatīm sā’il ban kar ḥāẕir huwā, to unhoṅ ne woh khānā use khilā diyā. Phir unhoṅ ne bāqī tihā’ī ko pakāyā aur jab us kī pakwā’ī mukammal hū’ī to ek mushrik qaidī (khāne kī ṭalab meṅ un ke pās) āyā so unhoṅ ne use woh khilā diyā aur us din bhūke rahe. Is par yeh Āyat utārī ga’ī.

4. Imām Baġhawī ne apnī Tafsīr ‘Ma‘ālimu al-tanzīl’ meṅ kahā hai: ‘Ulamā’ kā is Āyat ke sababe nuzūl meṅ iķhtilāf hai. Mujāhid aur ‘Aṭā’ ne Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh be-shak yeh Āyat Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ke ḥaq meṅ nāzil hū’ī hai.

Inhoṅ ne is riwāyat ko mufaṣṣal riwāyat kiyā hai jaisā keh qabl az-īṅ Wāḥidī se guzar chukī hai.

5. ‘Allāmah Zamaḳhsarī ne ‘al-Kashshāf’ meṅ likhā hai: Ḥaẕrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥaẕrat Ḥasan aur Ḥaẕrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā bīmār huwe to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne logoṅ ke sāth in donoṅ kī ‘iyādat kī. Logoṅ ne kahā: Abū al-Ḥasan! Āp apne bachchoṅ kī ṣeḥḥat-yābī ke liye ko’ī naẕr mān leṅ, to Ḥaẕrat ‘Alī, Ḥaẕrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhumā aur un kī kanīz Fiḍḍah raḍiya Allāhu ‘anhā ne naẕr mānī keh agar yeh donoṅ is bīmārī se ṣeḥḥat-yāb ho ga’e to woh tīn din ke roze rakheṅge. Woh donoṅ shifā-yāb ho ga’e lekin (in donoṅ naẕr ko pūrā karne ke liye) un ke pās kuçh nah thā chunāṅ-cheh Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḳhaybar se ta‘alluq rakhne wāle Sham‘ūn Yahūdī se tīn ṣā‘ jau qarẕ ke ṭaur par liye. Ḥaẕrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ne ek ṣā‘ jau ko pīsā aur ghar wāloṅ kī ta‘dād ke bar-ā-bar pāṅch roṭiyāṅ banā’īṅ so unhoṅ ne ifṭārī karne ke liye un roṭiyoṅ ko apne sāmne rakhā to ek sā’il ne ṣadā lagā’ī: Ae Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ghar wālo! Tum par salāmatī ho. Maiṅ ek miskīn Musalmān hūṅ tum mujhe kuçh khilā’o, Allāh Ta‘ālá tumheṅ Jannat dastar-ḳhwānoṅ se khilā’egā. Unhoṅ ne (apne ūpar) us ko tarjīḥ dī aur rāt ṣirf pānī par guzār lī. Din ko woh phir sāre roze kī ḥālat meṅ rahe, jab rāt hū’ī aur unhoṅ ne apne sāmne khānā rakhā to ek yatīm un ke pās khāne kī ummīd le kar ā gayā to unhoṅ ne use apne ūpar tarjīḥ

dī (aur ḳhūd bhūke rahe). Phir tīsre din ek qaidī un kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir ho gayā to unhoṅ ne pǎhle kī ṭarḥ ‘amal kiyā. Jab unhoṅ ne ṣubḥ kī to Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥusayn kā hāth thāmā aur Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ pahŏṅch ga’e. Jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ dekhā to woh shiddate bhūk se parande ke bachchoṅ kī ṭarḥ taṛap rahe the. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Kyā waj·h hai keh maiṅ tumheṅ is burī ḥālat meṅ dekh rahā hūṅ aur Āp uṭh kar un ke sāth chal diye (tā-keh apnī laḳhte jigar ko bhī dekhīṅ). Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ko meḥrāb meṅ pāyā jin kī pusht un ke shikam se lag chukī thī aur un kī āṅkheṅ andar dhaṅsī hū’ī thīṅ, yeh ṣūrate ḥāl dekh kar Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ġham-gīn huwe. Usī waqt Ḥaẓrat Jibrā’īl ‘alayhi al-salām utre aur ‘arẓ kiyā: Yā Muḥammad! Yeh Āyāt le leṅ, Allāh Ta‘ālá ne Āp ke ghar wāloṅ ke muta‘alliq Āp ko bashārat dī hai, so unhoṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par is Sūrat ko qirā’at kiyā.

6. ‘Allāmah Ibn al-Jawzī ne apnī Tafsīr ‘Zādu al-masīr’ meṅ likhā hai: Allāh Ta‘ālá ke farmān – ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ﴾ – meṅ do aqwāl par ‘Ulamā’ kā iḳhtilāf hai:

Un meṅ se ek ke muṭābiq yeh Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ke bāre meṅ nāzil hū’ī thī. Unhoṅ ne

kuċh jau ke ʻiwaẕ khajūr ke bāġhāt ko serāb kar ke rāt se ṣubḥ tak mazdūrī kī. Jab unhoṅ ne jau liye to us kā ek tihā'ī ḥiṣṣah pīsā aur us meṅ se kuċh āṭā khāne ke liye tayyār karne lage. Jab khānā tayyār ho gayā to ek mŏḥtāj (khāne kī ṭalab meṅ un ke pās) āyā to unhoṅ ne woh khānā use de diyā. Phir unhoṅ ne dūsrī tihā'ī se aisā kiyā, jab woh mukammal tayyār huwā to wk yatīm ḥāẓir huwā so unhoṅ ne woh use khilā diyā. Phir unhoṅ ne bāqī tihā'ī ko pakāyā, jab us kī pakwā'ī mukammal hū'ī to ek mushrik qaidī (khāne kī ṭalab meṅ un ke pās) āyā so unhoṅ ne use khilā diyā aur us din bhūke rahe. Pas yeh Āyāt utrīṅ. Ise ʻAṭā' ne Ḥaẕrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se riwāyat kiyā hai.

Dūsrā qaul yeh hai keh yeh Āyat Abū al-Daḥdāḥ al-Anṣārī raḍiya Allāhu ʻanhu ke mutaʻalliq nāzil hū'ī hai. Unhoṅ ne ek din rozah rakhā, jab unhoṅ ne ifṭārī kā irādah kiyā to (usī din) ek mŏḥtāj, yatīm aur qaidī un ke pās ā'e so unhoṅ ne tīn roṭiyāṅ unheṅ khilā dīṅ. Un ke liye aur un ke ăhl-o ʻiyāl ke liye ek roṭī bāqī bach ga'ī to un ke mutaʻalliq yeh Āyat nāzil hū'ī. Yeh Muqātil kā qaul hai.

7. **Imām Faḳhr al-Dīn al-Rāzī ne ʻal-Tafsiru al-kabīr' meṅ likhā hai:** Wāḥidī ne kitāb ʻal-Basīṭ' meṅ bayān kiyā hai keh yeh Āyat Ḥaẕrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu ke ḥaq meṅ nāzil hū'ī hai. Ṣāḥibe al-Kashshāf ne bhī yeh sārā wāqeʻah bayān kiyā hai. Ḥaẕrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se marwī hai keh Ḥaẕrat Ḥasan aur Ḥaẕrat Ḥusayn ʻalayhimā al-salām

bīmār huwe to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne logoṅ ke sāth un kī ‘iyādat kī ..... (āge ṭawīl riwāyat hai). Jaisā keh ham ne Zamakhsarī se bayān kar diyā hai.

8. **Imām Qurṭubī ne ‘al-Jāmi‘ li-aḥkām al-Qur’ān’ meṅ likhā hai:** Imām T͟ha‘labī ne bayān kiyā hai keh Mufassirīn ne kahā: Yeh Āyat Ḥaẓrat ‘Alī, Sayyidah Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhumā aur un kī kanīz Fiḍḍah raḍiya Allāhu ‘anhā ke bāre meṅ nāzil hū’ī hai.

9. **Imām Muḥibb al-Dīn al-Ṭabarī ne ‘D͟haḳhā’iru al-‘uqbá’ meṅ likhā hai:** Inhī riwāyat meṅ Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se Allāh Ta‘ālá ke is farmān – ﴿وَيُطۡعِمُوۡنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسۡكِيۡنًا وَّ يَتِيۡمًا وَّ اَسِيۡرًا﴾ – ke muta‘alliq marwī hai. Unhoṅ ne farmāyā hai: Yeh Āyat Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ke ḥaq meṅ nāzil hū’ī hai.

Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se Allāh Ta‘ālá ke is farmān – ﴿وَ يُطۡعِمُوۡنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسۡكِيۡنًا وَّ يَتِيۡمًا وَّ اَسِيۡرًا﴾ – ke muta‘alliq marwī hai. Unhoṅ ne farmāyā: Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne retīle ‘ilāqe ke kuc̣h jau ke ‘iwaẓ khajūr ke bāġh kī ṣubḥ tak mazdūrī kī. Phir ṣubḥ ko unhoṅ ne jau liye aur us se kuc̣h ḥiṣṣah pīsā. Phir woh us se tel ke ba-ġhair ḥarīrah (ek qism kā sālan) khāne ke liye tayyār karne lage. Jab woh pak kar tayyār huwā to ek mŏḥtāj (khāne kī ṭalab meṅ un ke pās) āyā to unhoṅ ne use khānā de diyā. Phir unhoṅ ne dūsrī tihā’ī se aisā kiyā, jab us kī pakwā’ī mukammal hū’ī to ek yatīm ā gayā so unhoṅ ne woh khānā use khilā diyā. Phir unhoṅ ne

bāqī tihā'ī ko pakāyā aur jab us kī pakwā'ī mukammal hū'ī to ek mushrik qaidī (khāne kī ṭalab meṅ un ke pās) āyā so unhoṅ ne woh use khilā diyā aur us din bhūke rahe. Is par yeh Āyat utrī.

10. **Imām Ķhāzin ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai:** Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se marwī hai keh yeh Āyat Ḥaẓrat 'Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu 'anhumā ke ḥaq meṅ nāzil hū'ī hai. Unhoṅ ne kuçh jau ke liye ek Yahūdī ke hāṅ mulāzamat ..... āķhir tak. Jaisā keh ham ne is se qabl Wāḥidī, Ibn al-Jawzī aur Muḥibb Ṭabarī se zikr kiyā hai.

11. **Imām Abū al-Ḥayyān Andalusī ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai:** Kahā gayā hai keh yeh Āyat Ḥaẓrat 'Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu 'anhumā ke ḥaq meṅ nāzil hū'ī hai. Aur Naqqāsh ne is bāb meṅ ṭawīl wāqe'ah bayān kiyā hai.

12. **Imām Abū Ḥafṣ al-Ḥanbalī ne 'al-Lubāb' meṅ kahā hai:** Aur kahā gayā hai: Yeh Āyat Ḥaẓrat 'Alī aur Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu 'anhā aur un kī ķhādimah Fiḍḍah ke ḥaq meṅ nāzil hū'ī.

www.TahirulQadriBooks.com

13. **Imām Nayshāpūrī ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai:** Wāḥidī ne kitāb **'al-Basīṭ'** aur Zamaķhsarī ne 'al-Kashhāf' meṅ bayān kiyā hai keh yeh Sūrat aur bil-ķhuṣūṣ yeh Āyat Ahle Baite Nabawī ke muta'alliq nāzil hū'ī hai. Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se marwī hai keh Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhumā bīmār huwe to Rasūl

Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne logoṅ ke sāth un donoṅ kī ‘iyādat kī. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Abū al-Ḥasan! Āp apne bachchoṅ ke liye ko’ī naẕr mān leṅ. To Ḥaẕrat ‘Alī, Ḥaẕrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhumā aur un kī kanīzah Fiḍḍah raḍiya Allāhu ‘anhā ne naẕr mānī keh agar Allāh Ta‘ālá ne un donoṅ ko shifā-yāb farmāyā to woh tīn din roze rakheṅge. Phir unhoṅ ne āḳhir tak riwāyat bayān kī jaise ham Ṣāḥibu al-Kashshāf se bayān kar chuke haiṅ.

Aur marwī hai keh in rātoṅ meṅ sawāl karne wāle Ḥaẕrat Jibrā’īl ‘alayhi al-salām the. Unhoṅ ne iẕne Ilāhī se un kī āzmā’ish kā irādah kiyā.

14. Imām Suyūṭī ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai: Ibn Mardawayh ne Ḥaẕrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se farmāne Ilāhī – ﴿وَيُطْعِمُوْنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ﴾ – ke muta‘alliq riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā: Yeh Āyate Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā aur Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ṣāḥib-zādī Ḥaẕrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ke muta‘alliq nāzil hū’ī hai.

15. ‘Allāmah Bayḍāwī ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai: Ḥaẕrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥaẕrat Ḥasan aur Ḥaẕrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā bīmār huwe to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne logoṅ ke sāth un donoṅ kī ‘iyādat kī. Logoṅ ne kahā: Abū al-Ḥasan! Āp apne bachchoṅ kī ṣeḥḥat-yābī ke liye ko’ī naẕr mān

leṅ, to Ḥaẓrat ʻAlī, Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhumā aur un kī kanīz Fiḍḍah raḍiya Allāhu ʻanhā ne un ke ṣeḥḥat-yāb hone par tīn rozoṅ kī naẕr mānī. Pas woh donoṅ is bīmārī se shifā-yāb huwe to Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu ne Ḳhaybar se taʻalluq rakhne wāle Shamʻūn Yahūdī se tīn ṣāʻ jau qarẓ ke ṭaur par liye. Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhā ne ke ṣāʻ jau ko pīsā aur pāṅch roṭiyāṅ banā'eṅ. Jab unhoṅ ne ifṭār karne ke liye un roṭiyoṅ ko apne sāmne rakhā to ek mŏḥtāj ne un se sawāl kiyā to unhoṅ ne (apne ūpar) us ko tarjīḥ dī aur rāt pānī par guzār lī. Din ko woh phir sāre roze kī ḥālat meṅ rahe, jab rāt hū'ī aur unhoṅ ne apen sāmne khānā rakhā to ek yatīm un ke pās khāne kī ummīd le kar ā gayā so unhoṅ ne use apne ūpar tarjīḥ dī (aur ḳhụs bhūke rahe). Aur tīsre din ek qaidī un kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir ho gayā to unhoṅ ne us ke sāth bhī waisā hī ʻamal kiyā. Pas Ḥaẓrat Jibrā'īl ʻalayhi al-salām yeh Sūrat le kar utre aur ʻarẓ kiyā: Yā Muḥammad! Yeh Āyāt le leṅ, Allāh Taʻālá ne Āp ke ghar wāloṅ ke mutaʻalliq Āp ko bashārat dī hai.

16. ʻAllāmah Shawkānī ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai: Ibn Mardawayh ne Ḥaẓrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se farmāne Ilāhī – ﴿وَيُطۡعِمُوۡنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ﴾ – ke mutaʻalliq riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā: Yeh Āyat Ḥaẓrat ʻAlī bin Abī Ṭālib aur Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhā bint Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke mutaʻalliq nāzil hū'ī hai.

17. ʻAllāmah Ālūsī ne apnī Tafsīr meṅ likhā hai: Ḥaẓrat ʻAṭā' ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā se marwī hai keh Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhumā bīmār huwe to un ke Nānā Ḥaẓrat Muḥammad (Rasūl Allāh) ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne un donoṅ kī ʻiyādat kī aur un ke sāth Ḥaẓrat Abū Bakr aur Ḥaẓrat ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhumā bhī the aur Ṣaḥābah meṅ se dīgar ne bhī un kī ʻiyādat kī. Unhoṅ ne Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu se kahā: Abū al-Ḥasan! Āp apne bachchoṅ (kī ṣeḥḥat-yābī) ke liye ko'ī naẕr mān leṅ, to Ḥaẓrat ʻAlī, Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhumā aur un kī ḳhādimah (Fiḍḍah raḍiya Allāhu ʻanhā) ne naẕr mānī keh agar yeh donoṅ is bīmārī se ṣeḥḥat-yāb ho ga'e to woh shukrānah ke ṭaur par tīn din ke roze rakheṅge. Pas Allāh Taʻālá ne un donoṅ ṣāḥib-zādoṅ ko ʻāfiyat se nawāz aur us waqt Āle Muḥammad ke pās (naẕr ko pūrā karne ke liye) qalīl-o kas̱īr kuc̥h nah thā. So Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu Ḳhaybar se taʻalluq rakhne wāle Shamʻūn (nāmī) Yahūdī ke pās ga'e aur us se tīn ṣāʻ jau qarẓ le kar ā'e. Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhā ne ek ṣāʻ jau ko pīsā aur ghar wāloṅ kī taʻdād ke bar-ā-bar pāṅch roṭiyāṅ banā'īṅ. Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke sāth Namāze Maġhrib adā kī phir ghar ā'e to un ke sāmne khānā rakhā gayā. ʻAin usī waqt ek sā'il ne darwāze par ṣadā lagā'ī: Ae Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke ghar wālo! Maiṅ ek miskīn Musalmān hūṅ tum mujhe kuc̥h khilā'o Allāh Taʻālá

tumheṅ Jannat ke dastar-ḳhẉān se khilā'egā. Unhoṅ ne (apne ūpar) us ko tarjīḥ dī aur rāt ṣirf pānī par guzār lī aur ṣubḥ phir roze rakh liye.

Phir Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu 'anhā ne dūsrā ṣā' liyā aur unheṅ pīsā. Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke sāh Maġhrib kī Namāz adā kī aur apne ghar chale ā'e to un ke sāmne khānā rakhā gayā. 'Ayn usī waqt ek yatīm un ke darwāze par ā khaṛā huwā aur us ne ṣadā lagā'ī: Ae Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke ghar wālo! Tum par salāmatī ho. Maiṅ Muhājir Musalmānoṅ meṅ se ek yatīn hūṅ tum mujhe kuçh khilā'o Allāh Ta'ālá tumheṅ Jannat ke dastar-ḳhẉānoṅ se khilā'egā. So unhoṅ ne use apne ūpar tarjīḥ dī aur do din aur do rāteṅ unhoṅ ne siwā'e sādah pānī ke kuçh nah chakhā aur agle din phir rozah rakh liyā. Jab tīsre din Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu 'anhā ne jau ke tīsre ḥiṣṣe ko liyā aur use pīsā aur us kī roṭiyāṅ banā'īṅ aur Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke sāth Maġhrib kī Namāz adā karne ke ba'd ghar chale ā'e to un ke sāmne khānā rakhā gayā. 'Ain usī waqt ek qaidī darwāze par ā gayā aur us ne ṣadā lagā'ī: Ae Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke ghar wālo! Tum par salāmatī ho. Maiṅ Muḥammad ke hāṅ qaidī hūṅ tum mujhe kuçh khilā'o Allāh Ta'ālá tumheṅ khilā'egā. So unhoṅ ne use apne ūpar tarjīḥ dī aur rāt sādah pānī par hī basar kar dī.

Jab unhoṅ ne ṣubḥ kī to Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu ne Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhumā kā hāth thāmā aur Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ pahŏṅch ga'e. Jab Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne unheṅ dekhā to woh shiddate bhūk se chūzoṅ kī ṭarḥ taṛap rahe the. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Abū al-Ḥasan! Kyā waj·h hai keh maiṅ tumheṅ is burī ḥālat meṅ dekh rahā hūṅ aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam uṭh kar un ke sāth chal diye (tā-keh apnī laḳhte jigar ko bhī dekhīṅ). Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhā ko meḥrāb meṅ pāyā jin kī pusht un ke shikam se lag chukī thī aur un kī āṅkheṅ bhūk kī shiddat se andar ko dhaṅsī hū'ī thīṅ. Yeh ṣūrate ḥāl dekh kar Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam āb-dīdah huwe aur dil par bojh āyā. Usī waqt Ḥaẓrat Jibrā'īl ʻalayhi al-salām utre aur ʻarẓ kiyā: Yā Muḥammad! Yeh Āyāt le leṅ, Allāh Taʻālá ne Āp ke ghar wāloṅ ke mutaʻalliq Āp ko bashārat dī hai. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Jibrā'īl! Maiṅ kyā lūṅ? To unhoṅ ne Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke sāmne ﴿هَلْ أَتٰى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾ yaʻnī Sūratu al-Dahr kī tilāwat kī.

Ibn Mihrān kī riwāyat meṅ hai keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam jaldī se Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ʻanhā kī ṭaraf chale aur rote huwe un par jhuk ga'e. Usī

waqt Ḥaẓrat Jibrā’īl ‘alayhi al-salām is Āyat ko le kar utre: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ﴾ āḳhir tak.

Ḥaẓrat ‘Aṭā’ se marwī riwāyat meṅ hai keh Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ko khajūroṅ ke daraḳhtoṅ ko pānī lagāne par jau kī ṣūrat meṅ ujrat milī. Chunāṅ-cheh unhoṅ ne ḥarīrah (āte aur ghī ke ḥlawe) ke liye us meṅ se har din kā ek tihā’ī ḥiṣṣah muqarrar kiyā unhoṅ ne us ke sāth dūsroṅ ko tarjīḥ dī.

Ibn Mardawayh ne Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se farmāne Ilāhī – ﴿وَ يُطْعِمُوْنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ﴾ ke muta‘alliq riwāyat kiyā hai keh yeh Āyat Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu aur Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā bint Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke muta‘alliq nāzil hū’ī hai. Unhoṅ ne wāqe‘ah bayān nahīṅ kiyā aur logoṅ dar-miyān yeh ḳhabar mash·hūr hai. Wāḥidī ne ise kitāb **‘al-Basīṭ’** meṅ bayān kiyā hai.

18. **Qāḍī Thanā’ Allāh al-Maẓharī** ne apnī Tafsīr meṅ isī kī misl bayān kiyā hai.

(3) ﴾Sūratu Āli ‘Imrān kī Āyat se muta‘alliq bayān﴿

﴾Aur tum sab mil kar Allāhkī Rassī ko maẓbūṭī se thām lo aur tafreqah mat ḍālo﴿

Is Āyat ke ma‘ná meṅ muḳhtalif aqwāl haiṅ:

﴾Păhlā qaul﴿

Allah kī Rassī se murād Qurān hai.

1. **Jaisā keh Ibn Abī Shaybah aur Ibn Jarīr ne** Ḥaẕrat Abū Saʿīd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu ʿanhu se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʿalayhi wa-ʿalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Kitābullāh woh Allāh kī Rassī hai jo āsmān se zamīn tak laṭkī hū'ī hai.

2. **Abū Shurayḥ al-Ḳhuzāʿī se riwāyat hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʿalayhi wa-ʿalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Be-shak yeh Qur'ān ek zarīʿah hai. Is kā ek sirā Allāh Taʿālá ke hāth meṅ hai aur dūsrā tumhāre hāthoṅ meṅ hai. So tum use thām kar rakho, kyūṅ-keh tum us ke baʿd hargiz kabhī gum-rāh nahīṅ hoge.

﴾Dūsrā qaul﴿

Allāh kī Rassī se murād Qur'ān, Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʿalayhi wa-ʿalá Ālihī wa-sallam kī ʿitrat aur Āp ṣallá Allāhu ʿalayhi wa-ʿalá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait haiṅ.

1. Inhī meṅ se ek riwāyat Thaʿlabī ne apnī Tafsīr ʿ**al-Kashfu wa-al-bayān**ʾ meṅ riwāyat kī hai:

Ḥaẕrat Imām Jaʿfar bin Muḥammad al-Ṣādiq ʿalayhi al-salām farmāte haiṅ: Ham Allāh kī Rassī haiṅ, jis ke mutaʿalliq us ne farmāyā: ﴿وَاعْتَصِمُوْا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيْعًا وَّلَا تَفَرَّقُوْا﴾ ʿAur tum sab

mil kar Allāh kī Rassī ko maẕbūṭī se thām lo aur tafriqah mat ḍālo.’

Isī par mutawātir Ḥadīs̱e T͟haqalayn dalālat kartī hai keh maiṅ tum meṅ do ‘aẓīm chīzeṅ çhoṛe jā rahā hūṅ: Ek Allāh Ta‘ālá kī Kitab jo āsmān se zamīn tak laṭkī hū’ī Rassī hai aur dūsrī merī ‘Itrat ya‘nī Ahle Bait. Yeh donoṅ hargiz judā nah hoṅge yahāṅ tak keh donoṅ mere pās ḥauẓe (Kawt͟har) pā ā’eṅge, so dekho keh tum mere ba‘d in donoṅ se kyā sulūk karte ho?

2. **Imām Muslim apnī ‘Ṣaḥīḥ’ meṅ** Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat karte haiṅ, woh bayān karte haiṅ: Ek din Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hameṅ ḳhuṭbah dene ke liye Makkah aur Madīnah munawwarah ke dar-miyān is tālāb par qiyām-farmā huwe jise Ḳhum kăhte haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Allāh Ta‘ālá kī ḥamd-o s̱anā’ aur wa‘ẓ-o naṣīḥat ko ba‘d farmāyā: Ae logo! Maiṅ to bas (Allāh kī ṭaraf se bhejā gayā) ek insān hūṅ ‘an-qarīb mere Rab kā paiġhām lāne wālā firishtah (ya‘nī firishta’e ajal) mere pās ā’egā aur maiṅ use (wāpas apne Rab ke pās jāne ke liye) labbaik kahūṅgā. Maiṅ tum meṅ se do ‘Aẓīm chīzeṅ çhoṛe jā rahā hūṅ, un meṅ se păhlī Allāh Ta‘ālá kī Kitāb hai jis meṅ hidāyat aur nūr hai. Allāh Ta‘ālá kī Kitāb par ‘amal karo aur use maẕbūṭī se thām lo. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Kitābullāh (kī ta‘līmāt par ‘amal karne ke liye) ubhārā aur tarġhīb dī phir

farmāyā: Aur (dūsre) mere Ahle Bait haiṅ. Maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta'alliq Allāh Ta'ālá kī yād dilātā hūṅ, maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta'alliq Allāh Ta'ālá kī yād dilātā hūṅ. Maiṅ tumheṅ apne Ahle Bait ke muta'alliq Allāh Ta'ālá kī yād dilātā hūṅ.

3. **Imām Aḥmad, Tirmidhī, Nasā'ī, Ibn Abī Shaybah aur Ḥākim** ne Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu 'anhu se marfū'an riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Maiṅ tum meṅ aisī do chīeṅ çhoṛe jā rahā hūṅ keh agar mere ba'd tum ne unheṅ maẓbūṭī se thāme rakhā to hargiz gum-rāh nah hoge. In meṅ se ek dūsrī se afẓal hai. Ek Allāh Ta'ālá kī Kītāb jo āsmān se zamīn tak laṭkī hū'ī Rassī hai aur dūsrī mereī 'Itrat ya'nī Ahle Bait aur yeh donoṅ hargiz judā nah hoṅge yahāṅ tak keh donoṅ mere pās ḥauẓe (Kawthar) par ā'eṅge, so dekho keh tum mere ba'd in se kyā sulūk karte ho?

In alfāẓ se ise Imām Aḥmad ne apne 'Musnad' meṅ Ḥaẓrat Abū Sa'īd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat kiyā hai jab-keh Imām Tirmidhī ne apnī 'Sunan' meṅ Ḥaẓrat Abū Sa'īd al-Ḳhudrī aur Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat kiyā hai.

4. **Imām Aḥmad, Abū Ya'lá, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī** ne Ḥaẓrat Abū Sa'īd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu 'anhu se marfū' Ḥadīs taḳhrīj kī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Mujhe yaqīn hai

keh ‘an-qarīb mujhe bulā liyā jā’egā aur maiṅ us bulāwe par labbaik kahūṅgā. Be-shak maiṅ tum meṅ do ‘aẓīm chīzeṅ çhoṛe jā rahā hūṅ: Ek Allāh Ta‘ālá kī Kitāb aur dūsrī merī ‘Itrat hai. Allāh Ta‘ālá kī Kitāb zamīn se āsmān tak bandhī hū’ī Rassī (kī ṭarḥ) hai (ya‘nī Allāh Ta‘ālá ke aḥkāmāt us ke bandoṅ tak pahŏṅchāne kā zarī‘ah hai) aur merī ‘Itrat mere Ahle Bait haiṅ. Laṭīf Ḳhabīr Rab ne mujhe batāyā hai kehyeh hargiz judā nah hoṅge yahāṅ tak keh donoṅ mere pās ḥauẓ pa ā’eṅge. Mere ba‘d tum in donoṅ se sulūk karne meṅ mujhe nigāh meṅ rakho (merā leḥāẓ karo).

5. **Ḥaẓrat Zayd bin Thābit raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Be-shak maiṅ tum meṅ do nā’ib çhoṛ kar jā rahā hūṅ: Ek Allāh Ta‘ālá kī Kitāb jo keh asāmn-o zamīn ke dar-miyān laṭkī hū’ī rassī (kī ṭarḥ) hai aur merī ‘Itrat ya‘nī mere Ahle Bait. Yeh donoṅ us waqt tak hargiz judā nahīṅ hoṅge jab tak yeh mere pās ḥauẓe Kawthar par nahīṅ pahŏṅch jāte.

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad bin Ḥanbal ne riwāyat kiyā hai.

6. **Imām Tirmidhī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai** keh Ḥaẓrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ: Maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko daurāne Ḥajje ‘Arafah ke din dekhā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apnī ūṅṭnī Quṣwā’ par

sawār ḳhiṭāb farmā rahe haiṅ. Maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: Ae logo! Maiṅ tumhāre dar-miyān aisī chīzeṅ çhoṛe jā rahā hūṅ keh agar tum inheṅ pakṛe rakhoge to hargiz gum-rāh nahīṅ hoge. (Un meṅ se ek) Allāh Taʻālá kī Kitāb hai aur (dūsrī chīz) merī ʻItrat aur Ahle Bait haiṅ.

Imām Tirmiḏẖī ne farmāyā hai: Yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai.

7. **Imām Bazzār ne Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu se marfūʻan riwāyat kiyā hai:** Be-shak merā wiṣāl honā hai aur maiṅ ne tum meṅ do ʻAẓīm chīzeṅ çhoṛī haiṅ: Allāh Taʻālá kī Kitāb aur mere Ahle Bait, tum in donoṅ (ko thāmne) ke baʻd hargiz gum-rāh nah hoge.

8. **Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat hai** keh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae logo! Maiṅ tum meṅ do chīzeṅ çhoṛ kar jane wālā hūṅ aur agar tum un kī ittebāʻ karoge to kabhī gum-rāh nahīṅ hoge aur woh do chīzeṅ Kitābullāh aur mere Ahle Bait haiṅ phir Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Kyā tum jānte ho maiṅ Mominīn kī jānoṅ se baṛh kar unheṅ ʻazīz hūṅ Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne aisā tīn martabah farmāyā. Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu ʻanhum ne ʻarẓ kiyā: Hāṅ, Yā Rasūl Allāh! To Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis kā maiṅ Mawlá hūṅ ʻAlī bhī us kā Mawlá hai.

Ise Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai aur farmāyā keh yeh Ḥadī̠s ṣaḥīḥ hai.

9. **Imām Ṭabarānī ne Ḥaẕrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ʻanhu se ṭawīl riwāyat kī taḳhrīj kī hai** keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum dekhnā keh mere baʻd tum do bhārī chīzoṅ se kaisā sulūk karte ho. Ek nidā dene wāle ne nidā dī: Yā Rasūl Allāh! Woh do bhārī chīzeṅ kyā haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Taʻālá kī Kitāb jis kā ek kanārā Allāh Taʻālá ke hāth meṅ aur dūsrā kanārā tumhāre hāthoṅ meṅ hai pas tum use maẕbūṭī se thāme raho to gum-rāh nahīṅ hoge aur dūsre chīz merī ʻitrat hai. Be-shak Laṭīf Ḳhabīr Rab Taʻālá ne mujhe ḳhabar dī hai keh yeh donoṅ chīzeṅ kabhī judā nahīṅ hoṅgī yahāṅ tak ke yeh mere pās ḥauẕ par ā'eṅgī. Maiṅ ne apne Rab se in donoṅ ke liye yehī māṅgā hai. Tum in donoṅ par pesh-qadamī nah karna warnah halāk ho jā'oge aur nah hī in se pīc̱he rehnā keh halāk ho jā'o aur nah tum in ko sikhā'o kyūṅ-keh woh tum se ziyādah jānte haiṅ.

Ise Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu ʻanhum kī ek jamāʻat ne riwāyat kiyā hai. In meṅ yeh nām bhī shāmil haiṅ: Ḥaẕrat ʻAlī bin Abī Ṭālib, Zayd bin Thābit, Zayd bin Arqam, Jābir bin ʻAbd Allāh, Abū Hurayrah, Abū Saʻīd al-Ḳhudrī, Ḥudhayfah bin al-Yamān, Ḥudhayfah bin Asīd al-Ġhifārī, Ḳhuzaymah bin Thābit, Sahl bin Saʻd, ʻAdī bin Ḥātim, ʻUqbah bin ʻĀmir, Abū Ayyūb al-Anṣārī, Abū Shurayḥ al-Ḳhuzāʻī, Abū Qudāmah al-

Anṣārī, Abū Ya‘lá, Abū al-Hay<u>th</u>am bin al-Tayyihān, ‘Āmir bin Laylá bin Ḍamrah, ‘Abd Allāh bin ‘Abbās, Abū <u>Dh</u>arr al-Ġhifārī, Abū Rāfi‘, Umme Salamah, Umme Hānī raḍiya Allāhu ‘anhum aur dīgar.

﴾Tīsrā qaul﴿

Allāh Ta‘ālá kī Rassī se murād Jamā‘at hai.

1. **Jaisā keh Sa‘īd bin Manṣūr, ‘Abd bin Ḥumayd, Ibn Jarīr, Ibn al-Mun<u>dh</u>ir aur Ṭabarānī** ne Sha‘bī ke ṭarīq se Ḥaẕrat Ibn Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne ﴿وَاعْتَصِمُوْا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيْعًا﴾ ke muta‘alliq farmāyā: Allāh kī Rassī se murād Jamā‘at hai.

2. **Ibn Jarī Ṭabarī, Ibn Abī Ḥātim Rāzī, Fasawī aur Lālakā’ī** ne Ḥaẕrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se ek Ḥadī<u>s</u> bayān kī hai. Unhoṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se riwāyat kiyā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yaqīnan Banī Isrā’īl ik·hattar (71) firqoṅ meṅ taqsīm ho ga’e the aur merī Ummat bahattar (72) firqoṅ meṅ taqsīm ho jā’egī; un meṅ ek ke siwā bāqī tamām Dozaḳh meṅ jā’eṅge. Pūçhā gayā: Yā Rasūl Allāh! Woh ek guroh kaun sā hai? (Rāwī) kăhte haiṅ: Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apnī muṭṭhī ko band kiyā aur (ishārah kar ke) farmāyā: Woh Jamā‘at hai. (Is ke ba‘d Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Āyat

tilāwat farmā'ī:) ﴿Aur tum sab mil kar Allāh kī Rassī ko maẕbūṭī se thām lo aur tafreqah mat ḍālo﴾.

﴿Chauthā qaul﴾

Allāh Ta'ālá kī Rassī se murād Ṭā'at hai.

Yeh Ḥasan Baṣrī kā qaul hai. Ise Imām Ibn Abī Ḥātim ne riwāyat kiyā hai. Abū al-'Āliyah ne kahā hai keh us se murād Allāh Waḥdahū ke liye ikhlāṣ hai. Ise Ibn Jarīr ne takhrīj kiyā hai. Ḥaẕrat Qatādah ne kahā hai: Yeh Allāh Ta'ālá kā 'ăhd aur us kā amr hai. Ibn Zayd se marwī hai, unhoṅ ne kahā: Is se murād Islām hai jaisā keh ise Ibn Jarīr ne bayān kiyā hai.

Yeh tamām aqwāl ṣaḥīḥ haiṅ kyūṅ-keh in meṅ se har ek ke ḥaq meṅ dalā'il haiṅ aur ham in ke mā bain ko'ī taẕād nahīṅ pāte.

(4) ﴿Sūratu al-Naml kī Āyat se muta'alliq bayān﴾

﴿Jo shakhṣ (us Din) nekī le kar ā'egā us ke liye us se beh-tar (jazā) hogī aur woh log ud Din ghabrāhaṭ se măḥfūẓ-o māmūn hoṅge. Aur jo shakhṣ burā'ī le kar ā'egā to un ke muṅh (Dozakh kī) Āg meṅ auṅdhe ḍāle jā'eṅge. Bas tumheṅ wohī badlah diyā jā'egā jo tum kiyā karte the.﴾

Isī Āyat ke ma'ná meṅ mukhtalif aqwāl haiṅ:

﴾Păhla qaul﴿

In meṅ se ek yeh hai keh **al-ḥasanah** se murād īmān hai aur **al-sayyi‘ah** se murād shirk hai.

1. **Jaisā keh ‘Abd bin Ḥumayd, Ibn Jarīr aur Ibn al-Mundhir** ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāne Bārī Ta‘ālá ﴾مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا﴿ ke muta‘alliq farmāyā: Yeh (kalima’e ṭayyibah) لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ kā iqrār hai. Aur ﴾وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ﴿ ke muta‘alliq farmāyā: Yeh Shirk hai. Ḥaẓrat Ibn Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu se bhī aisā hī marwī hai.

2. **Imām Ḥākim ne ‘al-Kuná’** meṅ Ḥaẓrat Ṣafwān bin ‘Assāl se riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jab Qiyāmat kā Din hogā tuo īmān aur shirk Rab Ta‘ālá ke ḥuẓūr ghuṭnoṅ ke bal ā’eṅge. Pas Allāh Ta‘ālá īmān se farmā’egā: Tum aur tumhāre mān·ne wāle Jannat meṅ chale jā’eṅ. Aur shirk se farmā’egā: Tum aur tumhāre mān·ne wāle Jahannam meṅ chale jā’eṅge. Phir Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Āyat tilāwat kī: ﴾Aur jo shaḳhṣ (us Din) nekī le kar ā’egā us ke liye us se beh-tar (jazā) hogī﴿. Is se murād لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ kā iqrār hai aur ﴾Jo shaḳhṣ burā’ī le kar ā’egā﴿ se murād shirk hai. (Is kī sazā hai): ﴾To un ke muṅh (Dozaḳh kī) Āg meṅ auṅdhe ḍāle jā’eṅge﴿.

3. **‘Abd bin Ḥumayd** ne Ḥaẕrat Ḥasan Baṣrī, Ibrāhīm, Abū Ṣāliḥ, Sa‘īd bin Jubayr, ‘Aṭā’, Mujāhid aur ‘Ikrimah se bhī isī ṭarḥ hī riwāyat kiyā hai.

Dūsrā qaul

Dūsrā ma‘ná jaisā keh ba‘ẕ Mufassirīn ne bayān kiyā hai keh yahāṅ **ḥasanah** se murād Ahle Bait Aṭhār kī maḥabbat hai aur **sayyi’ah** se murād un se buġhẕ rakhnā hai.

1. **‘Tafsīr Tha‘labī’ meṅ hai** keh Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: Nekī se murād Ahle Bait se maḥabbat hai aur burā’ī se murād ham se buġhẕ rakhnā hai. Chunāṅ-cheh jo is burā’ī ke sāth ā’egā use Allāh Ta‘ālá muṅh ke bal āg meṅ ḍālegā.

Abū Dāwūd al-Sabī‘ī ne Abū ‘Abd Allāh al-Hudhalī se riwāyat kiyā hai, unhoṅ ne kahā keh maiṅ Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ke pās ḥāẕir huwā to unhoṅ ne farmāyā: Abū ‘Abd Allāh! Kyā maiṅ tumheṅ us nekī kī ḳhabar nah dūṅ keh jo use bajā lā’egā, Allāh Ta‘ālá use Jannat meṅ dāḳhil farmā’egā aur us burā’ī kī keh jo use karegā, Allāh Ta‘ālá use Jahannam meṅ auṅdhe muṅh ḍālegā aur us burā’ī ke sāth us kā ‘amal qubūl nahīṅ hogā? Maiṅ ne ‘arẕ kiyā: Kyūṅ nahīṅ. Āp ẕarūr batlā’iye. Unhoṅ ne farmāyā: Nekī ham se maḥabbat hai aur burā’ī se ham se buġhẕ hai. Jaisā keh ise Imām Tha‘labī ne **‘al-Kashfu wa-al-bayān’** meṅ apnī sanad se naql kiyā hai.

2. **Imām Rūyānī ne apne Musnad meṅ kahā hai** keh ba'ẓ 'Ulamā' ne is Tafsīr ko aḳhẕ karte huwe kahā hai: Kyā maiṅ tumheṅ us nekī kī ḳhabar nah dūṅ keh us ke sāth tumh ma'sīyat nuqṣān nahīṅ pahŏṅchā'egī? Un se kahā gayā: Allāh Āp par raḥmat farmā'e, woh kyā hai? Unhoṅ ne farmāyā: Ahle Bait kī maḥabbat. Phir farmāyā: Kyā maiṅ tumheṅ us burā'ī kī ḳhabar nah dūṅ kehus ke sāth ko'ī ṭā'at naf'a nah degī? 'Arẓ kiyā gayā: Woh kyā hai? Farmāyā: In se buġhẓ rakhnā.

3. **Ḥāfiẓ Ḥaskānī al-Ḥanafī ne 'Shawāhidu al-tanzīl' meṅ** apnī sanad se Ḥaẓrat Abū Sa'īd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat kiyā hai kehhn ne farmāyā: Us Ẕāt kī qasam jis ke qabẓah meṅ Muḥammad (ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam) kī jān hai, ham Ahle Bait se jo bhī buġhẓ rakhegā Allāh Ta'ālá use Jahannam meṅ auṅdhe muṅh ḍālegā.

Ma'mar aur Zuhrī ke ṭarīq se Ḥaẓrat Jābir bin 'Abd Allāh aur Anas bin Mālik raḍiya Allāhu 'anhu se bhī isī kī mis̱l riwāyat kiyā gayā hai.

'Aṭā' bin Abī Ribāḥ ke ṭarīq se Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se bhī marwī hai. Unhoṅ ne kahā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Agar ko'ī shaḳhṣ Ḥajare Aswad aur Maqāme Ibrāhīm ke dar-miyān ('ibādat ke liye) ek ṭāṅg par khaṛā rahā aur phir Allāh Ta'ālá se is ḥāl meṅ milā keh woh Banī Hāshim se buġhẓ rakhtā thā to Allāh Ta'ālá use muṅh ke bal Jahannam meṅ ḍālegā.

Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum kī ek jamā‘at se yehī ma‘ná marwī hai. In meṅ Ḥaẕrat ‘Alī, Abū Umāmah al-Bāhilī, Jābir, Anas, Abū Sa‘īd, Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhum aur dīgar shāmil haiṅ.

☆ **Allāh Ta‘ālá kā farmān hai:** ﴾Aur woh log ud Din ghabrāhaṭ se mǎḥfūẓ-o māmūn hoṅge.﴿: Ya‘nī Ahle Bait gabhrāhaṭ se māmūn hoṅge.

1. Is par woh Ḥadīs̱ dalālat kartī hai jise **Imām Rūyānī** ne sanade ḥasan se Ḥaẕrat Salamah bin Akwa‘ raḍiya Allāhu ‘anhu se marfū‘an riwāyat kiyā hai: Sitāre ahle āsmān ke liye amān haiṅ aur mere Ahle Bait merī Ummat ke liye amān haiṅ.

2. **Imām Ṭabarānī ne al-Mu‘jamu al-Kabīr meṅ riwāyat kiyā hai aur Ṣāḥibu al-Majma‘ ne is kī tā’īd kī hai. Rūyānī ne apne Musnad meṅ jaise Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar ne ise ‘al-Maṭālibu al-‘āliyah’ meṅ riwāyat kiyā hai.** Iyās bin Salamah apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Sitāroṅ ko ahle āsmān ke liye panāh banāyā gayā hai aur mere Ahle Bait merī Ummat ke liye panāh haiṅ. Dūsrī sanad Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā se bayān hū’ī hai aur ise Saḳhāwī ne Imām Aḥmad kī Kitābu al-Manāqib ke ḥawāle se bayān kiyā hai.

Aur ise dūsre ṭarīq se Daylamī kī al-Firdaws meṅ bhī riwāyat kiyā gayā hai.

3. Imām Aḥmad ne ‘Faḍā’ilu al-Ṣaḥābah’ meṅ Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Sitāre āsmān wāloṅ ke liye panāh haiṅ, jab sitāre ġhā’ib ho jā’eṅge to āsmān wāle bhī miṭ jā’eṅge. Aur mere ghar wāle zamīn wāloṅ ke liye panāh haiṅ lehāẕā jab Ahle Bait ruḳhṣat ho jā’eṅge to zamīn wāle bhī ḳhatm ho jā’eṅge. Yeh Ḥadīs̱ Mūsá al-Rabadhī ke ‘ilāwah dūsre ṭarīq se hai.

4. Imām Ḥākim ke nazdīk yeh Ḥadīs̱ Qatādah, ‘Aṭā’ aur Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ke ṭarīq se marwī hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Sitāre ahle zamīn ko ġharq hone se bachāne ke liye amān haiṅ aur mere Ahle Bait iḳhtilāf ke waqt merī Ummat ke liye amān haiṅ. Jab ‘Arab kā ko’ī qabīlah un kī muḳhālafat karegā to woh baṭ jā’eṅge aur Iblīs kā guroh ban jā’eṅge.

Imām Ḥākim ne farmāyā hai: Yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

5. Imām Ḥākim ne ‘al-Mustadrak’ meṅ Muḥammad bin al-Munkadir aur un ke wālid ke ṭariq se marfū‘an Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se riwāyat kiyā hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Sitāre āsmān wāloṅ ke liye panāh haiṅ, pas jab sitāroṅ kī raushanī zā’il kar dī jā’egī to āsmān par woh (Qiyāmat kā) waqt ā jā‘egā jis kā un se wa‘dah kiyā jātā rahā hai. Maiṅ apne Ṣaḥābah raḍiya Allāhu ‘anhum ke liye amān

hūṅ, pas jab merī rūḥ qabẓ ho jā'egī to mere Ṣaḥābah raḍiya Allāhu 'anhum par woh waqt ā jā'egā jis kā un se wa'dah kiyā jatā rahā hai. Mere Ahle Bait merī Ummat ke liye amān haiṅ, pas jab mere Ahle Bait ruḳhṣat ho jā'eṅge to merī Ummat par woh ā jā'egā jis se unheṅ ḍarāyā jātā hai.

6. **Imām Ḥākim ne 'al-Mustadrak' meṅ** Ḥaẓrat Jābir bin 'Abd Allāh raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne (irshāde Bārī Ta'ālá) – ﴿Aur be-shak woh (Ḥaẓrat 'Īsá 'alayhi al-salām jab āsmān se nuzūl kareṅge to qurbe) Qiyāmat kī 'alāmat hoṅge﴾ kī sharḥ meṅ farmāyā: Sitāre āsmān wāloṅ ke liye panāh haiṅ so jab sitāre miṭ jā'eṅge to āsmān par (Qiyāmat kā) waqt ā jā'egā jis kā un se wa'dah kiyā jātā rahā hai. Aur jab tak maiṅ hūṅ maiṅ apne Ṣaḥābah raḍiya Allāhu 'anhum ke liye amān hūṅ, jab merī rūḥ qabẓ ho jā'egī to mere Ṣaḥābah raḍiya Allāhu 'anhum woh waqt ā jā'egā jis kā un se wa'dah kiyā jāta rahā hai. Aur mere Ahle Bait merī Ummat ke liye amān haiṅ, so jab mere Ahle Bait ruḳhṣat ho jā'eṅge to merī Ummat par woh waqt ā jā'egā jis se unheṅ ḍarāyā jātā rahā hai.

Ise Imām Ḥākim ne kahā hai: Yeh ḥadis̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

7. **Imām Aḥmad** ne bhī Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu 'anhu, Ḥākim ne Ḥaẓrat Abū Mūsá al-Ash'arī raḍiya Allāhu 'anhu, Ḥumawīnī ne Ḥaẓrat Abū Sa'īd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu 'anhu se apnī sanad se Ḥaẓrat Ḥusayn bin 'Alī raḍiya

Allāhu ʻanhumā se riwāyat kiyā hai. Yeh Ḥadī̱s nau Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu ʻanhum se muḳhtalif ṭuruq ke sāth marwī hai aur sab ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam se marfūʻan riwāyat kiyā hai. Is par Qur'ān bhī gawah hai: ﴾Aur (dar-ḥaqīqat bāt yeh hai keh) Allāh kī yeh shān nahīṅ keh un par ʻaẕāb farmā'e dar-āṅ-ḥāle-keh (Ae Ḥabībe Mukarram!) Āp bhī un meṅ (maujūd) hoṅ, aur nah hī Allāh aisī ḥālat meṅ un par ʻaẕāb farmāne wālā hai keh woh (Us se) maġhfirat ṭalab kar rahe hoṅ﴿. Is meṅ tumh shak nahīṅ keh Ahle Bait Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke wujūde masʻūd kā ḥiṣṣahhaiṅ. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne apne Ahle Bait ke mutaʻalliq is maʻnawī wujūd kī ṭarḥ ishārah farmāyā hai. Woh ahle zamīn ke liye aise hī amān haiṅ jaise Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam un ke liye amān the. Is par ka̱sīr Aḥādī̱s marwī hai.

8. **Imām Ṭabarānī kī ʻal-Awsaṭ' meṅ** Ḥaẓrat Abū Saʻīd al-Ḳhudrī raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat-kardah marfūʻ Ḥadī̱s bhī is kī tā'īd kartī hai: Mere Ahle Bait kī mi̱sāl Ḥaẓrat Nūḥ ʻalayhi al-salām kī kashtī kī sī hī hai jo us meṅ sawār ho gayā woh najāt pā gayā aur jo us se pīc̥he răh gayā woh ġharq ho gayā.

Ise Imām Ḥākim ne bhī **ʻal-Mustadrak'** meṅ, Ṭabarānī ne **ʻal-Muʻjamu al-awsaṭ'** aur **ʻal-Muʻjamu al-ṣaġhīr'** meṅ riwāyat kiyā hai. Yeh Ḥadī̱s Ḥaẓrat Ibn ʻAbbās raḍiya Allāhu

'anhumā se ka'ī dīgar ṭuruq se **'al-Mu'jamu al-kabīr'** meṅ aur Abū Nu'aym kī **'Ḥilyaṫu al-Awliyā'** meṅ marwī hai aur Ḥaẓrat Abū Dharr al-Ġhifārī raḍiya Allāhu 'anhu se Musnad al-Bazzār meṅ marwī hai.

9. **Mullā 'Alī al-Qārī ne 'Mirqāṫu al-mafātīḥi sharhū Mishkāṫi maṣābīḥ' meṅ kahā hai:** Is qaul kī tā'īd Imām Aḥmad bin Ḥanbal kī Kitābu al-Manāqib meṅ Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu se marwī Ḥadīs se bhī hotī hai. Unhoṅ ne kahā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Sitāre āsmān wāloṅ ke liye panāh haiṅ, jab sitāre ġhā'ib ho jā'eṅge to āsmān wāle bhī miṭ jā'eṅge (Qiyāmat bar-pā ho jā'egī). Mere Ghar wāle zamīn wāloṅ ke liye panāh haiṅ lehāẕā jab Ahle Bait ruḳhṣat ho jā'eṅge to zamīn wāle bhī ḳhatm ho jā'eṅge.

(5) «Sūraṫu al-Naḥl kī Āyat se muta'alliq bayān»

Allāh Ta'ālá ne farmāyā: «So tum Ahle Ẕikr se pūçh liyā karo agar tumheṅ ḳhụd (kuçh) ma'lūm nah ho.».

Ahle Ẕikr ke ma'ná ke ta'ayyun meṅ muḳhtalif aqwāl haiṅ keh un se kaun murād haiṅ?

Pǎhlā qaul yeh hai keh in se murād Tawrāt aur Injīl ke jān·ne wāle haiṅ. Is qaul ko Abū Ṣāliḥ ne Ḥaẓrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat kiyā hai.

Dūsrā yeh hai keh in se murād Ahle Qur'ān haiṅ. Yeh Ibn Zayd ne kahā hai.

Tīsre qaul ke muṭābiq yeh 'Ulamā' haiṅ.

Aur chauthā yeh hai keh in se murād Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait haiṅ.

1. **Jaisā keh Imām Qāḍī 'Ubayd Allāh al-Naysābūrī al-Ḥanafī al-Ḥaskānī ne 'Shawāhidu al-tanzīl' meṅ** apnī sanad se Wakī', Sufyān aur al-Suddī ke ṭarīq se Ḥārith se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā keh maiṅ ne Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu se is Āyat – 《So tum Ahle Zikr se pūçh liyā karo agar tumheṅ ķhụd (kuçh) ma'lūm nah ho》 – ke muta'alliq sawāl kiyā. To unhoṅ ne farmāyā: Allāh kī qasam! Ham (Ahle Bait) Ahle Zikr haiṅ. Ham Ahle 'Ilm haiṅ aur ham (kalāme Ilāhī kī) tāwīl aur tanzīl kī kāṅ haiṅ. Maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: Maiṅ 'Ilm kā Shăhr aur 'Alī us kā Darwāzah hai. Pas jo 'Ilm kā irādah rakhtā hai woh (us ke ḥuṣūl ke liye) us ke Darwāze se ā'e.

2. **'Uthmān bin Abī Shaybah** ne apnī sanad se Ḥaẓrat Jābir al-Ju'fī ke ṭarīq se Imām Abū Ja'far Muḥammad al-Bāqir raḍiya Allāhu 'anhu se farmāne Bārī Ta'ālá – 《So tum Ahle Zikr se pūçh liyā karo agar tumheṅ ķhụd (kuçh) ma'lūm nah ho》 – ke muta'alliq riwāyat kiyā, unhoṅ ne farmāyā: Ham (Ahle Bait) Ahle Zikr haiṅ.

Yehī qaul Ḥaẕrat Jābir al-Ju‘fī kā hai jo unhoṅ ne Mūsá bin ‘Uthmān se riwāyat kiyā hai aur yehī qaul Muḥammad bin ‘Alī al-Ḥanafī aur Suddī kā hai jo unhoṅ ne Faḍayl bin Yasār aur dīgar se riwāyat kiyā hai.

3. **Imām Ṭabarānī ne kahā hai** keh jab Āyate mubārakah – ﴾So tum Ahle Ẕikr se pūçh liyā karo agar tumheṅ ķhụd (kuçh) ma‘lūm nah ho﴿ – nāzil hū’ī, to Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: Ham (Ahle Bait) hī Ahle Ẕikr haiṅ.

4. **Ḥāfiẓ Ibn Ķathīr ne apnī Tafsīr meṅ bayān kiyā hai:** Imām Abū Ja‘far al-Bāqir kā qaul keh "Ham (Ahle Bait) Ahle Ẕikr haiṅ." Ṣaḥīḥ hai. In kī murād ye hai keh yeh Ummate Muḥammadī Ahle Ẕikr hai kyūṅ-keh yeh Ummat guzashtah jamī‘ Umam se ziyādah ‘Ālim hai. Aur ‘Ulamā’e Ahle Baite Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam – **‘alayhimu al-salāmu wa-al-raḥmah** (un par salām aur raḥmat ho) – sab ‘Ulamā’ se beh-tar haiṅ jab woh Sunnate Mustaqīmah par qā’im hoṅge. Jaise Ḥaẕrat ‘Alī, Ḥaẕrat Ibn ‘Abbās, Ḥaẕrat ‘Alī ke beṭe: Ḥasan aur Ḥusayn, Muḥammad bin al-Ḥanafīyah, aur ‘Alī bin Ḥusayn Zayn al-‘Ābidīn, ‘Alī bin ‘Abd Allāh bin ‘Abbās, Abū Ja‘far Muḥammad bin ‘Alī bin Ḥusayn al-Bāqir, aur un ke beṭe Ja‘far al-Ṣādiq raḍiya Allāhu ‘anhum aur in ke misl, in kī ṭarḥ aur in jaise dīgar. Jo Allāh Ta‘ālá kī maẕbūṭ Rassī aur us ke sīdhe rāste ko thāmne wālā ho, har ḥaq-dār ke ḥaq kī ma‘refat rakhtā ho, Allāh Ta‘ālá aur us ke Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ‘aṭā-kardah har nāzil-shudah Āyat ko us

ke maqām par rakhne wālā ho aur Allāh Ta'ālá ke bandoṅ īmān wāloṅ ke dil bhī is par mujtama' hoṅ (woh bhī Ahle Z̲ikr haiṅ shāmil hai.)

5. Imām Ṭabarānī ne apnī Tafsīr meṅ bayān kiyā hai: Imām Abū Ja'far (Muḥammad al-Bāqir) raḍiya Allāhu 'anhu se Allāh Ta'ālá ke farmān-mubārak – ﴾So tum Ahle Z̲ikr se pūçh liyā karo agar tumheṅ ḳhụd (kuçh) ma'lūm nah ho﴿ – ke bāre meṅ marwī hai. Unhoṅ ne farmāyā: Ham (Ahle Bait) Ahle Z̲ikr haiṅ.

6. Imām Abū Muḥammad al-Makkī ne 'al-Hidāyatu ilá bulūġhi al-nihāyah' meṅ kahā hai: Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ne farmāyā: Ham Ahle Z̲ikr haiṅ.

7-9. Imām T̲h̲a'labī ne bhī apnī Tafsīr 'al-Kashfu wa-al-bayān' meṅ ise riwāyat kiyā hai aur Imām Qurṭubī wa 'Allāmah Ālūsī ne apnī apnī tafāsīr meṅ isī ṭarḥ bayān kiyā hai.

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Ṣaḥāba’e kirām رضوان الله علیہم أجمعین aur A’immah kā Ahle Baite Aṭhār علیہم السلام kī ḥad-darajah Ta‘ẓīm-o Maḥabbat kā bayān﴿

1. **Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu ‘anhu** un se shadīd maḥabbat karte aur un kī ḳhidmat meṅ kas̱rat se ta‘ẓīm bajā lāte the. Woh un se maḥabbat karte aur hamah waqt un se juṛe răhte, jaisā keh ‘Ṣaḥīḥayn’ meṅ Ḥaẓrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh woh kahā karte the: Us Ẕāt kī qasam Jis ke qabẓah meṅ merī jān hai! Rasūl Allāh ke Qarābat-dār mujhe apne Qarābat-dāroṅ se ṣila’e raḥimī karne se ziyādah maḥbūb haiṅ.

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

2. **Aur woh un ke muta‘alliq waṣīyat kiyā karte the** jaisā keh ‘Ṣaḥīḥ al-Buḳhārī’ meṅ Ḥaẓrat ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhu kī Ḥadīs̱ meṅ un se marwī hai keh woh farmāyā karte the: Tum Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait ke bāre meṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā ḳhayāl rakhā karo. Ya‘nī un ke bāre meṅ tum Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (ke ḥuqūq) kī ḥifāẓat karo aur in (Ahle Bait) ko aẕīyat nah pahŏṅchā’o aur nah in se burā sulūk kaor. Kagā gayā hai keh is kā ma‘ná yeh bhī hai keh tum in (ke ajsām aur ḳhūn) meṅ Āp ṣallá Allāhu

‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī maujūdagī kā taṣawwur karo, kyūṅ-keh juz’ kul se hī hotā hai.

Ise Imām Buḳhārī ne riwāyat kiyā hai.

3. **Isī ṭarḥ Ḥaẓrat ‘Umar bin al-Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu** Ahle Bait se shadīd maḥabbat karte aur ġhāyat-darajah un kī ta‘ẓīm karte the. Jab log qăḥṭ meṅ mubtalā hote to woh un ke wasīlah se Rab Ta‘ālá se bārish kī du‘ā kiyā karte the. Ṣaḥīḥ al-Buḳhārī aur dīgar kutub meṅ Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh jab log qăḥṭ meṅ mubtalā hote to Ḥaẓrat ‘Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu, Ḥaẓrat ‘Abbās bin ‘Abd al-Muṭṭalib raḍiya Allāhu ‘anhumā ke wasīlah se bārish kī du‘ā kiyā karte the aur (bār-gāhe Ilāhī meṅ) yūṅ ‘arẓ karte: Ae Allāh! Ham terī bār-gāh meṅ apne Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko apnā wasīlah banāyā karte the to Tū ham par bārish barsā detā thā, āj ham Terī bār-gāh meṅ apne Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke chachā-jān ko wasīlah banāte haiṅ so ham par bārish barsā. Rāwī ne bayān kiyā: Chunāṅ-cheh un par bāirsh barsā dī jātī.

Ise Imām Buḳhārī, Ibn Ḳhuzaymah, Ibn Ḥibbān aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

4. **Imām Ibn ‘Asākir ne apnī sanad se Tārīḳhe Dimashq meṅ Ibn Shihāb se riwāyat kiyā hai** keh unhoṅ ne kahā: Ḥaẓrat Abū Bakr aur Ḥaẓrat ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā kā

apne daure ḥukūmat meṅ yeh maʻmūl thā keh jab un donoṅ meṅ se ko'ī ṣāḥib bhī Ḥaẓrat ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhu se rāste meṅ milte aur woh sawārī par hote to (Ḥaẓrat ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhu kī taʻẓīm kī ķhāṭir) apnī sawārī se nīche utar āte aur us sawārī ke āge us kī lagām pakaṛ kar Ḥaẓrat ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhu ke sāth sāth chalte, yahāṅ tak keh unheṅ un ke ghar yā nishist-gāh tak çhoṛte aur phir un se judā hote.

5. **Imām Ibn ʻAbd al-Barr ne ʻal-Istīʻābʼ meṅ riwāyat kiyā hai keh Ḥaẓrat ʻAbbās bin ʻAbd al-Muṭṭalib raḍiya Allāhu ʻanhu** jab bhī Ḥaẓrat ʻUmar aur Ḥaẓrat ʻUthmān raḍiya Allāhu ʻanhumā ke pās se guzarte aur woh donoṅ sawārī par hote to Ḥaẓrat ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhu ke guzarne tak un kī taʻẓīm kī ķhāṭir woh sawārī se nīche utar āte aur kăhte: Yeh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke (qābile taʻẓīm) chachā haiṅ.

> **Aur Ḥāfiẓ Munāwī ne ʻFayḍu al-qadīrʼ meṅ kahā hai:** Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu ʻanhum Ḥaẓrat ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhu kī ġhāyat-darajah taʻẓīm kiyā karte the.

6. **Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin al-Mubārak,** Ḥaẓrat Dāwūd – jo keh Abū Hind ke beṭe haiṅ - se, aur woh Shaʻbī se riwāyat kiarte haiṅ keh unhoṅ ne kahā: Ḥaẓrat Zayd bin Thābit raḍiya Allāhu ʻanhu apne ghoṛe par sawār huwe to Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin ʻAbbās raḍiya Allāhu ʻanhumā ne (adaban) un kī rikāb ko

thām liyā. Unhoṅ ne kahā: Ae Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke chachā-zād! Aisā nah kījiye, Ḥaẕrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ne kahā: Hameṅ apne 'Ulamā' ke sāth aise hī ḥusne adab kā ḥukm diyā gayā hai. (Is par) Ḥaẕrat Zayd bin Ṯhābit raḍiya Allāhu 'anhu ne un ke hāth ko chūm liyā aur kahā: Hameṅ bhī (Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke) Ahle Bait ke sāth is ṭarḥ se (adab-o maḥabbat kā) mu'āmalah karne kā ḥukm diyā gayā hai.

Ise Imām Ibn 'Abd al-Barr ne riwāyat kiyā hai. Ibn Kaṯhīr ne un kī tā'īd kī hai.

Jamī' Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu 'anhum kā Ahle Baite kirām 'alayhimu al-salām ke sāth ta'ẓīm, maḥabbat, ikrām aur ta'rīf kā yehī hāl thā. Woh un se maḥabbat karte, un kī ta'ẓīm bajā lāte, un kī 'izzat-o takrīm karte aur apne ăhl-o 'iyāl wa aqārib ḥattá keh apnī jānoṅ par unheṅ muqaddam rakhte the. Woh is 'amal se Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ maḥabbat kā iẓhār kar rahe hote. Woh dūsroṅ ko bhī is 'amal kī tarġhīb dete aur unheṅ is kī waṣīyat karte aur waṣīyat meṅ tākīd bhī karte the.

7. **Ḥaẕrat Ib Mas'ūd raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai,** unhoṅ ne kahā: Āle Muḥmmad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se ek din kī Maḥabbat karnā sāl bhar kī 'ibādat se beh-tar hai aur jo is par faut huwā woh Jannat meṅ dāḳhil hogā.

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

8. **Faqīh Abū Layth al-Samarqandī ne 'Tanbīhu al-ġhāfilīn'** meṅ apnī sanad Jarīr, al-A'mash aur 'Aṭīyah al-'Awfī ke ṭarīq se riwāyat kiyā hai keh unhoṅ ne kahā: M**ujh se Ḥaẓrat Jābir bin 'Abd Allāh raḍiya Allāhu 'anhu ne kahā:** Ae 'Aṭīyah! Merī waṣīyat yād rakhnā, kyūṅ-keh maiṅ tumheṅ apne is safar meṅ tumheṅ apne is safar ke 'ilāwah apnā ham-nishīn nahīṅ dekhtā: Tum Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam aue muḥibbāne Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se maḥabbat karnā aur Āle Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se buġhẓ rakhne wāloṅ se buġhẓ rakhnā agar-cheh woh kasrat se roze rakhne wāle aur shab-zaindah-dār hoṅ.

9. **Ḥaẓrat 'Umar bin 'Abd al-'Azīz raḍiya Allāhu 'anhu** ke pās Ahle Bait meṅ se jab ko'ī bhī ātā, ḳhwāh woh nau-'umr laṛkā hī kyūṅ nah hota woh apnī jagah se uṭh kar us kā istiqbāl karte aur us kī tamām ẓarūrīyāt ko pūrā karte. Woh un meṅ se ba'ẓ se kăhte: Jab bhī Āp ko ko'ī ḥājat ho to mujhe likh kar bhej diyā kareṅ kyūṅ-keh mujhe Allāh Ta'ālá se ḥayā' ātī hai keh woh Āp ko mere darwāze par dekhe. Aur woh kăhte: Rū'e zamīn par is waqt ko'ī ghar bhī mere nazdīk Āp se ziyādah maḥbūb nahīṅ hai aur tum mujhe apne ghar wāloṅ se ziyādah maḥbūb ho. Woh (Ḥaẓrat 'Umar bin 'Abd al-'Azīz) un se dar-ḳhwāst kiyā karte the keh woh maidāne Ḥashr meṅ un ke liye shafā'at farmā'eṅ.

Imām Abū al-Faraj al-Aṣbahānī ne ‘Abd Allāh bin ‘Umar al-Qawārīrī, Yaḥyá bin Sa‘īd, Sa‘īd bin Abān al-Qurashī ke ṭarīq se riwāyat kiyā hai keh Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ek Ḥaẓrat ‘Umar bin ‘Abd al-‘Azīz raḍiya Allāhu ‘anhu ke pās ā’e jab-keh woh abhī nau-‘umr the aur un ke sar par zulfeṅ thīṅ. Ḥaẓrat ‘Umar (bin ‘Abd al-‘Azīz raḍiya Allāhu ‘anhu) ne apnī nishisht se uṭh kar un kā istiqbāl kiyā aur un kī jumlah ḥājāt ko pūrā kiyā phir un ke peṭ kī ek silwaṭ ko pakṛā aur use chob lagā’ī unheṅ takālīf hū’ī, aur kahā: Maiṅ ne ise Āp ke pās shafā‘at kī yād-dihānī ke liye çhoṛā hai. Jab woh (shăh-zāde) chale ga’e to unheṅ is fe‘l par malāmat kī ga’ī. To unhoṅ ne kahā: Mujh se s̲iqah rāwī ne bayān kiyā hai goyā keh maiṅ woh Ḥadīs̲ ḳhụd Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se un rahā hūṅ: Be-shak Fāṭimah mere jism kā ek ṭukṛā hai. Jo chīz use ḳhụsh kartī hai woh mujhe ḳhụsh kartī hai. Aur maiṅ jāntā hūṅ keh agar Sayyidah Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā zindah hotī to (to un kī ḥājāt pūrī kar ke) jo sulūk maiṅ ne un ke beṭe ke sāth kiyā hai yeh unheṅ ẓarūr ḳhụsh kartā. Logoṅ ne kahā: To Āp kā shăh-zāde ke peṭ ko chob lagānā aur unheṅ woh kuçh kăhnā jo Āp ne kahā hai is kā kyā mājrā hai? Unhoṅ ne farmāyā: Ahle Bait kī madḥ-sarā’ī karo keh Banū Hāshim meṅ se ko’ī shaḳhṣ aisā nahīṅ jis ke pās shafā‘at kā ḥaq nah ho, aur maiṅ ummīd kartā hūṅ keh mujhe yeh shafā‘at naṣīb nah hogī.

Ise Imām Aṣbahānī aur Qāḍī ‘Iyāḍ ne riwāyat kiyā hai.

10. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Ḥasan bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum bayān farmāte haiṅ keh maiṅ Ḥaẓrat ‘Umar bin ‘Abd al-‘Azīz raḍiya Allāhu ‘anhu ke pās apnī kisī ġharaẓ se āyā to unhoṅ ne mujh se kahā: Jab Āp ko ko’ī ḥājat ho to mere pās qāṣid bhijwā diyā kareṅ yā likh kar bhej diyā kareṅ kyūṅ-keh mujhe Allāh Ta‘ālá se ḥayā’ ātī hai keh woh Āp ko mere darwāze par dekhe.

Ḥāfiẓ Saḳhāwī ne **‘al-Istijlāb’** meṅ kisī rāwī kī ṭaraf mansūb kiye ba-ġhair is qiṣṣah ko bayān kiyā hai.

11. Saḳhāwī kăhte haiṅ keh Ḥaẓrat Faṭimah bit ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhum farmātī haiṅ: Maiṅ Ḥaẓrat ‘Umar bin ‘Abd al-‘Azīz raḍiya Allāhu ‘anhu ke pās (kisī kām se) ga’ī jab-keh woh Madīnah ke Amīr the, unhoṅ ne apne pās har maujūd shaḳhṣ ko bāhar bhej diyā. Aur kahā: Ae ‘Alī kī beṭī! Allāh kī qasam! Rū’e zamīn kā ko’ī gharānah bhī mujhe Āp ke Gharāne se ziyādah maḥbūb nahīṅ hai aur Āp mere nazdīk mere ghar-wāloṅ se bhī ziyādah ‘aziz haiṅ.

12. Ḥaẓrat Imām Abū Ḥanīfah raḍiya Allāhu ‘anhu Ahle Bait kī bŏhat ziyādah ta‘ẓīm karte aur un meṅ se mastūrul-ḥāl aur ġhair-mastūrul-ḥāl aḥbāb par ḳharch kar ke Allāh Ta‘ālá kā qurb chāhte. Ḥattá keh kahā gayā hai keh Imām Abū Ḥanīfah ne un meṅ se ek mastūrul-hāl fard ko bārah hazār dirham bhijwā’e aur woh apne shāgirdoṅ ko bhī ubhārte the.

Imām Shahristānī ne 'al-Milalu wa-al-niḥal' meṅ kahā hai: Imām Abū Ḥanīfah raḥmatu Allāhi 'alayh ne Imām Muḥammad bin 'Abd Allāh bin Ḥasan al-Muthanná bin Ḥasan al-Mujtabá bin 'Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu 'anhum, (jo) Nafse Zakīyah (ke nām se ma'rūf haiṅ) se bai'at kī hū'ī thī. ..... jab is mu'āmalah kī ḳhabar 'Abbāsī Ḳhalīfah Manṣūr ko hū'ī to us ne unheṅ qaide dawām ('umr-qaid) meṅ ḍāl diyā. Chunāṅ-cheh isī qaid meṅ un kā wiṣāl ho gayā. Yeh bhī kahā gayā hai keh unhoṅ ne Ḳhalīfah Manṣūr ke daur meṅ Imām Muḥammad bin 'Abd Allāh kī bai'at kī. Jab Imām Muḥammad Nafse Zakīyah kī Madīnah meṅ shahādat go ga'ī to bhī Imām Abū Ḥanīfah raḥmatu Allāhi 'alayh isī bai'at par qā'im rahe Āp (Imām Abū Ḥanīfah raḍiya Allāhu 'anhu) Ahle Bait kī muwālāt ke qā'il the.

13. **Imām Mālik raḍiya Allāhu 'anhu** bhī un (ya'nī Ahle Bait) kī shadīd ta'ẓīm karte aur woh un kī maḥabbat meṅ ḥad-darajah baṛhe huwe the. Woh un ke muḥibbīn meṅ se the aur un meṅ se the jin ke muta'alliq kahā jātā hai keh woh Ahle Bait ko dūsroṅ par muqaddam karte aur un kī ḳhuṣūṣīyat aur fażīlat kā iqrār karte the.

Imām Mālik kī Ahle Bait se maḥabbat aur un kī ta'ẓīm (ko samajhne) ke liye yeh ek wāqe'ah hī kāfī hai. Ja'far bin Sulaymān ne unheṅ us waqt mārā jab 'Abbāsī Ḳhalīfah Manṣūr ne unheṅ giriftār kar liyā thā keh woh un se un ke أَعُوْذُبِاللهِ kăhne kā badlah le. (Imām Mālik ne farmāyā:) Allāh kī qasam! Jo koṛā bhī mere jism se lag kar baland huwā maiṅ usī waqt us kī Rasūl

Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth Qarābat kī binā par mu‘āf kar detā thā. Aur yeh bhī bayān kiyā gayā hai keh jab Imām Mālik ko koṛe lag chuke to unheṅ be-hoshī kī ḥālat meṅ uṭhā kar le jāyā gayā. Phir log un kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir huwe to ifāqah ho gayā. Unhoṅ ne kahā: Maiṅ tumheṅ gawāh banātā hūṅ keh maiṅ ne apne mārne wāle ko mu‘āf kar diyā hai. Phir unhoṅ ne dūsre din farmāyā: Mujhe ḳhauf hai keh maiṅ kal faut ho jā’ūṅ aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se mulāqāt karūṅ. Chunāṅ-cheh mujhe Āp se ḥayā’ ātī hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā ko’ī Ahle Bait mere sabab Jahannam meṅ dāḳhil ho jā’e.

14. **Imām Shāfi‘ī raḍiya Allāhu ‘anhu** bhī in ke muta‘alliq ḥusne e‘teqād aur maḥabbat bhare jazabāt rakhte the aur un ke bāre meṅ ḥad-darajah jazabāte maḥabbat kā iẓhār karne kī waj·h se kahā gayā keh woh Shī‘ah haiṅ. Ḳhawārij ne un se ḥasad aur buġhẓ karte huwe unheṅ Rāfiḍīyat kī ṭaraf mansūb kar diyā. Is bāre meṅ woh farmāte haiṅ:

> Ae sawār! Tum miná meṅ miḥṣab ke maqām par ṭhăhărnā
>
> Aur is ke nashīb-o farāz meṅ basne wāloṅ se pukār kar kăhnā.
>
> Is waqt keh jab ḥājī Miná kī ṭaraf rawāṅ dawāṅ hūṅ

Jaise daryā’e furāt kā ṭhāṭheṅ mārtā huwā pānī.

(Yeh keh) agar Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Āl se maḥabbat karnā Rāfiḍīyat hai

to jinn-o ins gawāh ho jā’o keh maiṅ Rāfiḍī hūṅ.

Ise Imām Ibn ‘Asākir ne bayān kiyā hai.

Baḥr bin Naṣr kăhte haiṅ keh Imām Shāfi‘ī raḍiya Allāhu ‘anhu se kahā gayā: Log kăhte haiṅ keh Āp Shī‘ah haiṅ. Unhoṅ ne farmāyā: Merī aur un kī mis̱āl aise hī hai jaise naṣīb shā‘ir ne kahā hai:

Merā mu‘āmalah tujh se musalsal poshīdah rahā, ḥattá keh maiṅ

tere bāre meṅ sawālāt ke jawāb dene se qāṣir hūṅ,

Tā-keh chuġhul-ḳhoroṅ kī bāt se măḥfūẓ rahūṅ aur tū bhī măḥfūẓ rahe,

Kyā ko’ī aisā zindah shaḳhṣ hai jo logoṅ (kī tanqīd) se salamāt rahā ho?

Ise Imām Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai.

15. Ḳhaṭīb Baġhdādī ne ‘Abd Allāh bin Aḥmad bin Ḥanbal se riwāyat kiyā hai. Unhoṅ ne kahā: Maiṅ ne apne wālid kā yeh ‘amal dekhā hai keh Quraysh meṅ se jab bhī ko’ī buzurg

aur nau-jawān yā un ke ‘ilāwah ashrāf meṅ se ko’ī ātā to woh Masjid ke darwāze se us waqt tak bāhar nah nikalte jab tak keh unheṅ ruḳhṣat nah kar dete. Pas woh (bāhar nikalte haiṅ) unheṅ muqaddam karte the phir un ke ba‘d ḳhụd bāhar nikalte the.

Imām Saḳhāwī ne bayān kiyā hai keh ham ne Imām Aḥmad bin Ḥanbal se riwāyat kiyā hai keh ‘Abd al-Raḥmān bin Ṣāliḥ ke Shī‘ah hone kī waj·h se un ke sāth qurbat iḳhtiyār karne par unheṅ malāmat kī jātī thī, to woh farmāte: ‘Abd al-Raḥmān bin Ṣāliḥ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait ke afrād se maḥabbat kartā hai aur woh s̱iqah hai.

www.TahirulQadriBooks.com

﴾Ahle Baite Aṭhār ؑ aur Rasūl Allāh ﷺ ke Aqribā’ ke Faẓā’il﴿

﴾<u>Ḥuẓūr ﷺ kī apne Ahle Baite Aṭhār ؑ ke bāre meṅ Waṣīyat</u>﴿

1. **Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Āgāh ho jā’o! Merā Jāmah-dān jis se maiṅ ārām pātā hūṅ mere Ahle Bait haiṅ aur merī Jamā‘at Anṣār haiṅ. Un ke buroṅ ko mu‘āf kar do aur un ke nekū-kāroṅ kī (achçhā’ī ko) qubūl karo.

Ise Imām Tirmi<u>dh</u>ī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Nīz Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne kahā hai keh yeh hadī<u>s</u> ḥasan hai.

2. **Ḥaẓrat ‘Abd al-Raḥmān bin ‘Awf raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Makkah fatḥ kiyā, phir Ṭā’if kā ruḳh kiyā aur us kā āṭh yā sāt din muḥāṣarah kiye rakhā, phir ṣubḥ yā shām ke waqt us se pīçhe haṭ ga’e. Phir paṛā’o kiyā, phir Hijrat farmā’ī aur farmāyā: Ae logo! Be-shak maiṅ tumhāre liye tum se pǎhle ḥauẓ par maujūd hūṅgā aur be-shak maiṅ tumheṅ apnī ‘Itrat (kunbah) ke sāth nekī kī waṣīyat kartā hūṅ, be-shak tumhārā ṭhikānah ḥauẓ hogā ..... al-Ḥadī<u>s</u>.

Ise Imām Ḥākim aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Nīz Imām Ḥākim ne kahā hai: Yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥ hai.

3. **Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tum meṅ se beh-tarīn woh hai jo mere baʻd mere Ahle Bait ke liye beh-tarīn haiṅ.

Ise Imām Ḥākim aur Abū Yaʻlá ne riwāyat kiyā hai.

4. **Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin Ḥanṭab raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ** keh ek dafʻah Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Jaḥfa ke maqām par ham se ķhiṭāb kiyā aur farmāyā: Kyā maiṅ tumhārī jānoṅ se baṛh kar tumheṅ ʻazīz nahīṅ hūṅ? Ṣaḥāba'e kirām ne ʻarẓ kiyā: Kyūṅ nahīṅ, Yā Rasūl Allāh! Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Maiṅ tum se do chīzoṅ ke bāre meṅ sawāl karne wālā hūṅ. Qur'ān aur merī ʻItrat (Ahle Bait) ke bāre meṅ, tum āgāh ho jā'o keh Quraysh par pesh-qadamī nah karo warnah tum gum-rāh ho jā'oge aur nah unheṅ sikhā'o keh woh tum se ziyādah ʻilm wāle haiṅ keh un meṅ se har ko'ī apne ʻilāwah do bandoṅ ke bar-ā-bar ʻilm rakhtā hai aur agar Quraysh farķhr nah karte to maiṅ ẓarūr unheṅ Allāh Taʻālá ke hāṅ un ke maqām-o martabah ke bāre meṅ batātā. Quraysh ke beh-tarīn log tamām logoṅ se beh-tarīn haiṅ.

Ise Imām Abū Nuʻaym ne riwāyat kiyā hai.

﴾Ḥuẓūr ﷺ kā logoṅ ko apne Ahle Baite Aṭhār ؑ aur Qarābat-dāroṅ se Maḥabbat kī Tarġhīb denā﴿

5. Ḥaẓrat ‘Alī bin Ḥusayn (Imām Zayn al-‘Ābidīn) apne wālid (Imām Ḥusayn) ke wāsiṭah se apne dādā (Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā) se riwāyat karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn kā hāth pakaṛ kar farmāyā: Jis ne mujh se aur in donoṅ se maḥabbat kī, aur in ke wālid aur un kī wālidah se maḥabbat kī woh Qiyāmat ke Din mere sāth mere darajah (manzil) par hogā.

Ise Imām Aḥmad bin Ḥanbal, Tirmidhī, Ṭabarānī, Ājurrī aur Maqdisī ne isnāde ḥasan se riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne kahā hai: Yeh Ḥadīs ḥasan ġharīb hai.

6. Ḥaẓrat ‘Abbās bin ‘Abd al-Muṭṭalib raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh maiṅ ne bār-gāhe Risālat men ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Ba‘ẓ Quraysh jab āpas meṅ milte haiṅ, to muskurāte chehroṅ ke sāth milte haiṅ aur jab ham se milte haiṅ to (jazabāt se ‘ārī) aise (‘ajīb) chehroṅ se milte haiṅ, jin se ham nā-āshnā hote haiṅ. Ḥaẓrat ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam yeh sun kar shadīd jalāl meṅ ā ga’e aur farmāyā: Us Ẕāt kī qasam! Jis ke qabẓa’e qudrat meṅ merī jān hai! Kisī bhī shaḳhṣ ke dil meṅ us waqt tak īmān dāḳhil nahīṅ

ho saktā jab tak woh Allāh Ta'ālá aur us ke Rasūl ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ḳhāṭir tum (Ahle Bait) se maḥabbat nah kare.

Ise Imām Aḥmad aur Ḥākim ne bayān kiyā hai.

7. **Dūsrī riwāyat meṅ irshād farmāyā:** Allāh kī qasam! Kisī shaḳhṣ ke dil meṅ us waqt tak īmān dāḳhil nahīṅ ho saktā, jab tak keh woh Allāh Ta'ālá aur merī Qarābat kī waj·h se tum (Ahle Bait) se maḥabbat nah kare.

Ise Imām Aḥmad bin Ḥanbal, Nasā'ī, Ḥākim aur Bazzār ne bayān kiyā hai.

8. **Ḥaẕrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta'ālá se maḥabbat karo aur un ne'matoṅ kī waj·h se jo Us ne tumheṅ 'aṭā farmā'īṅ aur mujh se Allāh Ta'ālá kī maḥabbat kī waj·h se maḥabbat karo aur mere Ahle Bait se merī maḥabbat kī waj·h se maḥabbat karo.

Ise Imām Tirmiḏhī, Ṭabarānī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmiḏhī ne kahā hai: Yeh Ḥadīṯ ḥasan ġharīb hai. Imām Ḥākim ne kahā hai: Is Ḥadīṯ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

9. **Ḥaẕrat Ibn 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se marwī ek riwāyat meṅ hai** keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Logoṅ ko kyā ho gayā hai, jab mere Ahle Bait se kisī ko dekhte haiṅ to guftugū rok dete haiṅ? Allāh kī qasam! Kisī shaḳhṣ ke dil meṅ us waqt tak īmān dāḳhil nahīṅ

ho saktā, jab woh un (ya‘nī mere Ahle Bait) se Allāh Ta‘ālá ke liye aur un kī mere sāth Qarābat kī waj·h se maḥabbat nah kare.

Ise Imām Ibn Mājah, Ḥākim, Bazzār, Maqdisī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

10. **Inhī se ek aur Ḥadīs̱ meṅ hai** keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Woh farmāyā: Woh ḳhair ko is waqt tak nahīṅ pā sakte jab tak keh woh Allāh aur merī Qarābat kī ḳhāṭir tum se maḥabbat nah kareṅ.

Ise Imām Ṭabarānī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

11. **Aur inhī se ek aur riwāyat meṅ hai** keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Us Ẕāt kī qasam Jis ke qabẕa’e qudrat meṅ merī jān hai! In meṅ se ko’ī us waqt tak Momin nahīṅ ho saktā jab tak keh woh tum se merī maḥabbat kī ḳhāṭir maḥabbat nah kare. Kyā tum merī shafā‘at ke sabab Jannat meṅ dāḳhile kī ummīd rakhte ho to Banū ‘Abd al-Muṭṭalib us kī ummīd nahīṅ rakhte? (Ya‘nī woh ba-daraja’e ūlá merī shafā‘at se Jannat ke ummīd-wār aur ḥaq-dār haiṅ.)

Ise Imām Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

12. **Inhī se marwī ek aur riwāyat haiṅ yeh alfāẓ haiṅ:** Us Ẕāt kī qasam Jis ke qabẕah meṅ merī jān hai, un meṅ se ko’ī us waqt tak Momin nahīṅ ho saktā jab tak keh woh tum se

maḥabbat nah kare. Kyā woh merī shafā‘at se Jannat meṅ dāḳhile ke ḳhẉāhāṅ haiṅ to Banū ‘Abd al-Muṭṭalib is ke ḳhẉāhāṅ nahīṅ?

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

13. **Ḥaẕrat Abū Laylá raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai** keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ko’ī bandah is waqt tak Momin nahīṅ ho saktā jab tak keh maiṅ use us kī jān se baṛh kar maḥabūb nah ho jā’ūṅ, aur mere ăhl-o ‘iyāl use apne ăhl-o ‘iyāl se ziyādah maḥbūb nah ho jā’eṅ aur merī ‘Itrat (kunbah/ḳhāndān) us ke kuṅbe se ziyādah maḥbūb nah ho jā’e aur merī ẕāt use apnī ẕāt se ziyādah maḥbūb nah ho jā’e.

Ise Imām Ṭabarān, Bayhaqī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

14. **Imām Ibn ‘Adī aur Daylamī ne Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: (Qiyāmat ke Din) tum meṅ se Pule Ṣirāt par sab se ziyādah s̱ābit-qadam woh hogā jo tum meṅ sab se ziyādah mere Ahle Bait aur Ṣaḥābah se maḥabbat kartā hogā.

Ibn al-Najjār ne apnī Tārīḳh meṅ Ḥaẕrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Har

chīz kī ko’ī bunyād hotī hai aur Islām kī bunyād Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ṣaḥābah aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait se maḥabbat hai.

Ise Imām Suyūṭī aur Hindī ne bayān kiyā hai.

15. **Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu se marfū‘ riwāyat hai** (ya‘nī Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā) keh pāṅch chīzeṅ aisī haiṅ keh agar kisī ko naṣīb ho jā’eṅ, to woh Āḳhirat (kī tayyārī) ke ‘amal ko tark nahīṅ kar saktā. (Aur woh pāṅch chīzeṅ yeh haiṅ): Nek bīwī, nek aulād, logoṅ ke sāth ḥusne mu‘āsharat, apen shăhr meṅ roz-gār aur Āle Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī maḥabbat.

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

16. **Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā marfū‘an riwāyat karte haiṅ** (ya‘nī Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā): Maiṅ daraḳht hūṅ aur Fāṭimah is ke phal kī ibtedā’ī ḥālat hai, ‘Alī is ke phūl ko muntaqil karne wālā hai, Ḥasan aur Ḥusayn is daraḳht kā phal haiṅ aur Ahle Bait se maḥabbat karne wāle is daraḳht ke aurāq haiṅ. Woh yaqīnan Jannat meṅ haiṅ.

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

17. **Imām Shāfi‘ī ne farmāyā hai:**

Ae Ahle Baite Rasūl Allāh! Āp se maḥabbat karnā Allāh kī ṭaraf se farẓ hai, jise Us ne Qur'ān Majīd meṅ nāzil kiyā hai aur Āp ke liye yeh 'aẓīm martabah hī kāfī hai keh Āp woh hastiyāṅ haiṅ keh jo shaḳhṣ Āp par Durūd nah paṛhe, us kī Namāz hī mukammal nahīṅ hotī.

Ise Mullā 'Alī Qārī ne bayān kiyā hai.

﴾Ittebā'e Nabī ﷺ meṅ Āp ﷺ ke Ahle Baite Aṭhār علیہم السلام par Durūd bhejne kī Mashrū'īyat﴿

18. Ḥaẓrat Abū Ḥumayd Sā'idī raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu 'anhum ne 'arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Ham Āp par kaise Durūd bhejeṅ? To Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: (yūṅ) kaho: Ae Allāh! Tū Durūd bhej, Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam aur Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī Azwāje Muṭahharāt aur Āp kī Ẕurrīyate Ṭāhirah par jaisā keh Tū ne Durūd bhejā Ḥaẓrat Ibrāhīm 'alayhi al-salām kī Āl par aur barakat 'aṭā farmā Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko aur Āp kī Azwāje Muṭahharāt ko aur Āp kī Ẕurrīyate Ṭāhirah ko jaisā keh Tū ne barakat 'aṭā farmā'ī Ḥaẓrat Ibrāhīm 'alayhi al-salām ko, be-shak Tū Ta'rīf ke lā'Ibn Qudāmah fī al-Muġhnī, aur Buzurgī wālā hai.

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq 'alaih hai.

19. Ḥaẓrat ‘Abd al-Raḥmān bin Abī Laylá kā bayān hai keh mujhe Ḥaẓrat Ka‘b bin ‘Ujrah raḍiya Allāhu ‘anhu mile aur farmāyā: Kyā maiṅ tumheṅ ek tŏḥfah nah dūṅ jise maīṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se sunā hai? Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: Kyūṅ nahīṅ, mujhe woh ẓarūr ‘aṭā kareṅ. Unhoṅ ne farmāyā: Ham ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Allāh Ta‘ālá ne hameṅ Āp kī ḳhidmat meṅ Salām pesh karnā to sikhā diyā hai, lekin ham Āp par Āp ke Ahle Bait par Durūd kaise bhejā kareṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Yūṅ kahā karo: Ae Allāh! Durūd bhej Ḥaẓrat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par aur Āle Muḥammad par, jaise Tū ne Durūd bhejā Ḥaẓrat Ibrāhīm ‘alayhi al-salām par aur Āle Ibrāhīm par, be-shak Tū Bŏhat Ta‘rīf wālā aur Buzurgī wālā hai. Ae Allāh! Barakat nāzil farmā Ḥaẓrat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par aur Āle Muḥammad par, jaise Tū ne barakat nāzil farmā’ī Ḥaẓrat Ibrahīm ‘alayhi al-salām aur Āle Ibrahīm par, be-shak Tū Ta‘rīf ke lā’iq aur Buzurgī wālā hai.

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

20. Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jo shaḳhṣ yeh pasand kartā hai ke us kā nāma’e a‘māl (ajr-o s̱awāb ke) paimāne se pūrā pūrā nāpā

jā’e, (us ko chāhiye keh) woh ham (par aur hamāre) Ahle Bait par Durūd bheje to yūṅ kahe: ﴿ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَذُرِّيَّتِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴾ ‘Ae Allāh! Tū Durūd bhej Ḥaẓrat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam, un kī Azwāje Muṭahharāt, un kī Aulāde Aṭhār aur un ke Ahle Baite Aṭāhr par, jaisā keh Tū ne Durūd bhejā Ibrahīm ‘alayhi al-salām kī Āl par, be-shak Tū Bŏhat ziyādah Ta‘rīf kiyā huwā aur Buzurgī wālā hai.’

Ise Imām Abū Dāwūd aur Bayhaqī ne aur Buḳhārī ne ‘al-Tārīḳḥ al-kabīr’ meṅ riwāyat kiyā hai.

21. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: Jab tum Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ Durūde pāk kā naẕrānah pesh karo, to nihāyat ḳhūb-ṣūrat andāz meṅ pesh kiyā karo, kyūṅ-keh shāyad tum nahīṅ jānte keh yeh (hadīya’e Durūd) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ pesh kiyā jātā hai, to (Rāwī ne) bayān kiyā keh logoṅ ne un se ‘arẕ kiyā: Āp hameṅ (ko’ī ḳhūb-ṣūrat ṭarīqah) sikhā deṅ, unhoṅ ne farmāyā: Tum is ṭarḥ kaho: Ae Allāh! Tū apne Durūd, apnī tamām raḥmateṅ aur barakateṅ tamām Rasūloṅ ke Sardār, tamām parhez-gāroṅ ke Imām aur Anbiyā’ ke ḳhātim (ya‘nī sab se Āḳhirī Nabī) tere (ḳhāṣ) bande aur (Sachche) Rasūl, tamām ḳhair aur bhalā’iyoṅ ke Imām wa Qā’id (ya‘nī tamām bhalā’iyāṅ jin ke naqshe pā se janam letī haiṅ) aur Rasūle Raḥmat (wa barakat) ke liye ḳhāṣ farmā, Ae Allāh! Ḥuẕūr

Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko us Maqāme Maḥmūd par fā’iz farmā (jis kā Tū ne un se wa‘dah kiyā hai aur) jis par tamām awwalīn-o āḳhirīn (ya‘nī taḳhlīqe kā’enāt se Roze Qiyāmat tak) ke tamām log rashk kareṅge, Ae Allāh! Tū Durūd bhej Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Āl par, jaisā keh Tū ne Durūd bhejā Ḥaẕrat Ibrāhīm ‘alayhi al-salām aur un kī Āl par, be-shak Tū be-Ḥad Ta‘rīf kiyā huwā aur Buzurgī wālā hai, Ae Allāh! Tū barakat ‘aṭā farmā Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Āl ko, jaisā keh Tū ne barakat ‘aṭā farmā’ī Ḥaẕrat Ibrāhīm aur un kī Ālī ko, be-shak Tū Bŏhat ziyādah Ta‘rīf kiyā huwā aur Buzurgī wālā hai.

Ise Imām Ibn Mājah, Abū Ya‘lá, ‘Abd al-Razzāq, Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai aur Imām Mun<u>dh</u>irī ne farmāyā keh ise Imām Ibn Mājah ne isnāde ḥasan ke sāth mauqūfan riwāyat kiyā hai.

22. **Ḥaẕrat ‘Abd al-Raḥmān bin Abī Laylá raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Ḥaẕrat Ka‘b bin ‘Ujrah raḍiya Allāhu ‘anhu mujhe mile aur farmāyā: Kyā maiṅ tumheṅ woh (Ḥadīs̲) hadīyah nah karūṅ jo maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se sunī hai? Rāwī bayān karte haiṅ keh maiṅ ne kahā keh kyūṅ nahīṅ (ẕarūr) woh mujhe hadīyah kareṅ, unhoṅ ne farmāyā: Ham ne Ḥuẕūr

Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam se sawāl karte huwe ʻarẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp ke Ahle Bait par Durūd kaise bhejā jā'e? To Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: (yūṅ) kaho: Yā Allāh Tū (ba-ṣūrate raḥmat) Durūd bhej. Muḥammad ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī Āl par jaisā keh Tū ne Durūd bhejā Ḥaẓrat Ibrāhīm ʻalayhi al-salām aur un kī Āl par be-shak Tū ne barakat ʻaṭā kī Ibrāhīm ʻalayhi al-salām aur un kī Āl ko be-shak Tū tamām taʻrīfoṅ aur buzurgī ke lā'iq hai.

Ise Imām Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

23. **Ḥaẓrat Abū Masʻūd Anṣārī raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat hai** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis ne Namāz paṛhī, (lekin) us meṅ mujh par aur mere Ahle Bait par Durūd nah paṛhā, us kī Namāz qubūl nah hogī. Ḥaẓrat Abū Masʻūd Anṣārī raḍiya Allāhu ʻanhu farmāte haiṅ: Agar maiṅ Namāz paṛhūṅ aur us meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam par Durūde pāk nah paṛhūṅ, to maiṅ nahīṅ samajhtā keh merī Namāz kāmil hogī.

Ise Imām Dāraquṭnī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

24. **Ḥaẓrat Wāthilah bin Asqaʻ raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ** keh maiṅ Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu kī talāsh meṅ bāhar niklā to mujhe kise ne kahā keh woh Ḥuẓūr Nabīye

Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās haiṅ, chunāṅ-cheh maiṅ ne (wahāṅ) un (ke pās jāne) kā irādah kiyā (aur jab maiṅ wahāṅ pahŏṅchā) to maīn ne unheṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī chādare mubārak kī bukkal (lapeṭ) ke andār pāyā aur Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Faṭīmah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum un sab ko Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne ek kapṛe ke nīche jam‘a kar rakhā thā, pas Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Allāh be-shak Tū ne apne Durūd aur apnī riẓā ko mujh par aur un par ḳhāṣ kar diyā hai.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

Ḥuẓūṛ ﷺ kā apne Ahle Baite Aṭhār ﷺ se Nekī karne wāloṅ ko Jannat kī Bashārat aur Jazā’e Ḳhair dene kā bayān

25. Ḥaẓrat Abū Rāfi‘ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se farmāyā: Be-shak păhle chār Ashḳhāṣ jo Jannat meṅ dāḳhil hoṅge woh maiṅ, tum, Ḥasan aur Ḥusayn hoṅge aur hamārī Aulād hamāre pīçhe hogī (ya‘nī hamāre ba‘d woh dāḳhil hogī) aur hamārī Bīwiyāṅ hamārī Aulād ke pīçhe hogī (ya‘nī in ke ba‘d Jannat meṅ dāḳhil hoṅgī) aur hamare Chāhne wāle (hamāre madad-gār) hamārī dā’īṅ jānib aur bā’īṅ jānib hoṅge.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

26. **Ḥaẕrat Abān bin ‘Ut͟hmān raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ:** Maiṅ ne Ḥaẕrat ‘Ut͟hmān bin ‘Affān raḍiya Allāhu ‘anhu ko farmāte huwe sunā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis shaḳhṣ ne Aulāde ‘Abd al-Muṭṭalib meṅ se kisī ke sāth ko’ī bhalā’ī kī, aur woh us kā badlah dunyā meṅ nah chukā sakā, to us kā badlah chukānā kal (Qiyāmat ke Roz) mere ẕimmah hai, jab woh mujh se mulāqāt karegā.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

27. **Imām Ibn ‘Asākir aur Ibn ‘Adī ne Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis shaḳhṣ ne mere Ahle Bait meṅ se kisī ke sāth eḥsān kiyā to Qiyāmat ke Din us kā badlah chukā’ūṅgā.

28. **Ḳhaṭīb Baġhdādī ne Ḥaẕrat ‘Ut͟hmān raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis shaḳhṣ ne is dunyā meṅ ‘Abd al-Muṭṭalib kī Aulād meṅ se kisī ke sāth kuçh bhī (ḳhair kā) mu‘āmalah kiyā to jab woh (Qiyāmat ke Din) mujh se milegā to us kā badlah chukānā mere ẕimmah hai.

29. **Ḥaẕrat ‘Alī bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ** keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae ‘Alī! Be-shak Allāh Ta‘ālá ne

tujhe aur terī Aulād ko aur tere Ghar wāloṅ ko aur tere Madad-gāroṅ ko aur tere Madad-gāroṅ ke Chāhne wāloṅ ko baḳhsh diyā hai lehāẕā tujhe yeh Ḳhuṣh-ḳhabarī mubārak ho.

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

30. **Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā marfū‘an riwāyat karte haiṅ** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Chār shaḳhṣ aise haiṅ Qiyāmat ke Roz jin ke liye maiṅ shafā‘at karne wālā hūṅgā (aur woh yeh haiṅ:) merī Aulād kī ‘izzat-o takrīm karne wālā, aur un kī ḥājāt ko pūrā karne wālā, aur un ke mu‘āmalāt ke liye tag-o dau karne wālā jb woh majbūr ho kar us ke pās ā’eṅ aur dil-o jān se un se maḥabbat karne wālā.

Ise ‘Allāmah Muttaqī Hindī ne bayān kiyā hai.

﴾Ḥuẓūr ﷺ kā logoṅ ko apne Ahle Baite Aṭhār ﷺ se Buġhẓ-o ‘Adāwat rakhne se Ḍarānā﴿

31. **Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum se farmāyā: Tum jis se laṛoge maiṅ bhī us ke sāth ḥālate jaṅg meṅ ḥūṅ aur jis se tum ṣulḥ karne wāle ho, maiṅ bhī us se ṣulḥ karne wālā hūṅ.

Ise Imām Tirmiḏhī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai.

32. Ḥaẕrat ʻĀʼishah raḍiya Allāhu ʻanhā bayān kartī haiṅ keh Rasūl Allāh s ne farmāyā: Çhe bandoṅ par maiṅ laʻnat kartā hūṅ aur Allāh Taʻālá bhī un par laʻnat kartā hai aur har guzashtah Nabī bhī un par laʻnat kartā hai (woh çhe bande yeh haiṅ): Jo Kitābullāh meṅ ziyādatī karne wālā ho aur Allāh Taʻālá kī taqdīr ko jhuṭlāne wālā ho aur ẓulm-o jabr ke sāth tasalluṭ ḥāṣil karne wālā ho, tā-keh us ke ẕarīʻe use ʻizzat dilā sake, jise Allāh Taʻālá ne ẕalīl kiyā hai aur use ẕalīl kar sake, jise Allāh Taʻālá ne ʻizzat dī hai, aur Allāh Taʻālá kī ḥarām-kardah chīzoṅ ko ḥalāl karne wālā, aur merī ʻItrat yaʻnī Ahle Bait kī ḥurmat ko ḥalāl (pāmāl) karne wālā aur merī Sunnat kā tārik.

Ise Imām Tirmi<u>dh</u>ī, Ibn Ḥibbān aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

33. Imām Ibn ʻAsakir ne Ḥaẕrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jis shaḳhṣ ne mere bāl ko bhī (murād mere kisī bhī Qarābat-dār ko) aẕīyat dī us ne dar-ḥaqīqat mujhe aẕīyat dī aur jis ne mujhe aẕīyat dī us ne ḥaqīqat meṅ Allāh Taʻālá ko aẕīyat dī.

34. Imām Ibn ʻAdī ne Ḥaẕrat Abū Saʻīd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Taʻālá aur merā ġhaẓab us shaḳhṣ par bhaṛak uṭhtā hai jo merā ḳhūn

bahā’e aur mere ḳhāndān ke bāre meṅ mujhe az̲īyat pahŏṅchā’e.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, D̲h̲ahabī aur Haytamī ne bhī tā’īd kī hai.

﴾Ahle Baite Aṭhār ﷺ se Buġhẓ-o ‘Adāwat rakhne wālā Jahannamī hai﴿

35. Ḥaẓrat Abū Sa‘īd (Ḳhudrī) raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Us Z̲āt kī qasam jis ke qabẓa’e qudrat meṅ merī jān hai! Ham Ahle Bait se ko’ī ādamī nafrat nahīṅ kartā magar yeh keh Allāh Ta‘ālá use Dozaḳh meṅ ḍāl detā hai.

Ise Imām Ibn Ḥibbān aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

36. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Banū ‘Abd al-Muṭṭalib be-shak maiṅ ne tumhāre liye Allāh Ta‘ālá se tīn chīzeṅ māṅġī haiṅ. Păhlī yeh keh woh tum meṅ se (bāṭil ke muqābale meṅ) Qiyām karne wāloṅ ko s̲ābit-qadam rakhe aur dūsrī yeh kehwoh tumhāre bhūle huwe ko hidāyat de aur tīsrī yeh keh woh tumhāre jāhil ko ‘ilm ‘aṭā kare aur maiṅ ne tumhāre liye Allāh Ta‘ālá se yeh bhī māṅgā hai keh woh tumheṅ saḳhāwat karne wālā, dūsroṅ kī madad karne wālā aur raḥm karne wālā banā’e.

Phir (is ke ba‘d bhī) agar ko’ī shaḳhṣ Ḥajare Aswad aur Maqāme (Ibrāhīm) ke dar-miyān ṣaf meṅ khaṛe ho kar bā-jamā‘at Namāz paṛhe, rozah rakhne aur phir (marne ke ba‘d) Allāh se is ḥāl meṅ mile keh woh (mere) Ahle Bait se buġhẓ rakhne wālā ho, to woh Dozaḳh meṅ dāḳhil hogā.

Ise Imām Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne kahā hai keh yeh Ḥadīs̱ Imām Muslim kī sharā’iṭ par ḥasan ṣaḥīḥ hai.

37. **Ḥaẓrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ** keh ek daf‘ah Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne ham se ḳhiṭāb farmāyā: Pas maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: Ae logo! Jo hamāre Ahle Bait se buġhẓ rakhtā hai Allāh Ta‘ālá use Roze Qiyāmat Yahūdiyoṅ ke sāth uṭhā’egā, maiṅ ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Agar-cheh woh Namāz, Rozah kā pāband hī kyūṅ nah ho? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: (hāṅ) agar-cheh woh Rozah aur Namāz kā pāband hī kyūṅ nah ho aur ḳhuḍ ko Musalmān taṣawwur kartā ho, Ae logo! Yeh labādah oṛh kar us ne apne ḳhūn ko mubāḥ hone se bachāyā aur yeh keh woh ẕalīl ho kar apne hāth se jizyah deṅ. Pas merī Ummat mujhe wādī meṅ dikhā’ī ga’ī pas mere pās se jhanḍoṅ wāle guzre, to maiṅ ne ‘Alī aur us ke madad-gāroṅ ke liye maġhfirat ṭalab kī.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

38. Ḥaẓrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā riwāyat karte haiṅ keh unhoṅ ne Mu‘āwiyah bin Ḳhudayj se farmāyā: Ae Mu‘āwiyah bin Ḳhudayj! Ham (Ahle Bait ke) buġhẓ se bacho, kyūṅ-keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Keh ham (Ahle Bait) se ko’ī buġhẓ nahīṅ rakhtā aur ko’ī ḥasad nahīṅ kartā magar yeh keh Qiyāmat ke Din use āg ke chābukoṅ se ḥuaẓe Kawthar se dhutkār diyā jā’egā.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

39. Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Allāh! Jo mujh se aur mere Ahle Bait se buġhẓ rakhtā hai use kasrate māl aur kasrate aulād ‘aṭā kar, yeh un kī gum-rāhī ke liye kāfī hai keh un kā māl kasīr ho jā’e, chunāṅ-cheh (is kasrate māl kī waj·h se un kā ḥisāb ṭawīl ho jā’e, aur yeh keh un kī aulād kasīr ho jā’eṅ tā-keh un ke Shayāṭīn kasrat se ho jā’eṅ (ya‘nī kasrate māl-o aulād un ke liye wabāl ban kar mere aur mere Ahle Bait ke sāth buġhẓ rakhne kī sazā ban jā’e.)

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

4. Ḥaẓrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Tīn chīzeṅ aisī haiṅ woh jis meṅ pā’ī jā’eṅgī nah woh mujh se hai aur nahmaiṅ us se hūṅ (aur

woh yeh haiṅ): ‘Alī se buġhẓ rakhnā, mere Ahle Bait se dushmanī rakhnā aur yeh kăhnā keh īmān (ṣirf zabān se) kalām kā nām hai (ya‘nī qalbī taṣdīq ẓarūrī nahīṅ samajhtā).

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

﴾Rasūl Allāh ﷺ kā Sayyidunā ‘Alī ؓ se farmān: ‘Momin hī tujh se Maḥabbat karegā aur Munāfiq hī tujh se Buġhẓ rakhegā’﴿

41. Ḥaẓrat Zirr (bin Ḥubaysh) raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: Qasam hai Us Ẕāt kī Jis ne dāne ko phāṛā (aur us se anāj aur nabātāt ugā’e) aur Jis ne jān-dāroṅ ko paidā kiyā! Ḥuẓūr Nabīye Ummī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā mujh se ‘ăhd hai, keh mujh se ṣirf ṣāḥibe īmān hī maḥabbat karegā aur ṣirf Munāfiq hī mujh se buġhẓ rakhegā.

Ise Imām Muslim, Nasā’ī, Ibn Ḥibbān aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

42. Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se hī marwī hai keh unhoṅ ne bayān kiyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne mujh se ‘ăhd farmāyā: (Ae ‘Alī!) Momin hī tujh se maḥabbat karegā aur Munāfiq hī tujh se buġhẓ rakhgeā.

Ise Imām Tirmiḏhī, Nasā’ī aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmiḏhī ne kahā hai: Yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

43. Imām Aḥmad ne marfū‘an riwāyat kiyā hai: Jis shaḳhṣ ne ham Ahle Bait se buġhẓ kiyā, woh Munāfiq hai.

Ise Imām Aḥmad ne **‘Faḍā’ilu al-Ṣaḥābah’** meṅ riwāyat kiyā hai.

44. Aur Imām Aḥmad wa Ṭabarānī ne Ḥaẓrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai keh ham Munāfiq ko ṣirf Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ke sāth buġhẓ hī kī waj·h se păhchānte the.

Ise Imām Aḥmad ne **‘Faḍā’ilu al-Ṣaḥābah’** meṅ aur Ṭabarānī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

﴿Faẓā’ile Ahle Kisā’ ﷺ﴾

45. Ḥaẓrat Sa‘d bin Abī Waqqāṣ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ba‘ẓ ġhazawāt meṅ Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ko pīçhe (Madīnah munawwarah meṅ) çhoṛ diyā, to Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne ‘arẓ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp ne mujhe ‘auratoṅ aur bachchoṅ meṅ pīçhe çhoṛ diyā hai? Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un se farmāyā: Kyā tum is bāt par rāẓī nahīṅ ho keh tum mere liye aise ho jaise Mūsá ‘alayhi al-salām ke liye Hārūn ‘alayhi al-salām the, al-battah mere ba‘d ko’ī Nabī nahīṅ hogā. Aur ġhazwa’e Ḳhaybar ke din maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se yeh

sunā keh kal maiṅ us shaḳhṣ ko jhanḍā dūṅgā, jo Allāh aur Us ke Rasūl se maḥabbat kartā hai, aur Allāh aur us kā Rasūl us se maḥabbat karte haiṅ, so ham sab is sa‘ādat ke ḥuṣūl ke inteẓār meṅ the, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ‘Alī ko mere pās lā’o, Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ko bulāyā gayā, us waqt woh āshobe chashm meṅ mubtalā the, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un kī āṅkhoṅ meṅ lu‘ābe dahan ḍālā aur unheṅ jhanḍā ‘aṭā kiyā, Allāh Ta‘ālá ne un ke hāth Ḳhaybar fatḥ kar diyā. Phir jab yeh Āyat nāzil hū’ī: ﴾Āp farmān deṅ keh ā jā’o ham (mil kar) apne beṭoṅ ko aur tumhāre beṭoṅ ko (ek jagah par) bulāte haiṅ﴿. To Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhum ko bulāyā aur kahā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ.

Ise Imām Muslim, Aḥmad aur Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai.

46. Ḥaẓrat Sa‘d bin Abī Waqqāṣ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ: Jab Allāh Ta‘ālá ne Āyate (Mubāhalah) – ﴾نَدۡعُ أَبۡنَآءَنَا وَأَبۡنَآءَكُمۡ﴿ ‘Ham apne beṭoṅ ko bulāte haiṅ aur tum apne beṭoṅ ko bulā’o’ – nāzil farmā’ī to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Fāṭimah, Ḥaẓrat Ḥasan aur Ḥusayn ‘alayhimu al-salām ko bulāyā, phir (bār-gāhe Ilāhī meṅ) ‘arẓ kiyā: Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ.

Ise Imām Tirmi<u>dh</u>ī aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne kahā hai keh yeh Ḥadī<u>s</u> ḥasan ġharīb ṣaḥīḥ hai.

47. **Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh woh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī bār-gāhe aqdas meṅ ḥāẕir huwe. Dar-āṅ-ḥāle-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne chādar biçhā’ī hū’ī thī. Pas us par Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam (ba-nafse nafīs), Ḥaẕrat ‘Alī, Ḥaẕrat Fāṭimah, Ḥaẕrat Ḥasan aur Ḥaẕrat Ḥusayn ‘alayhimu al-salām baiṭh ga’e, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne us chādar ke kanāre pakṛe aur un par ḍāl kar us meṅ girih lagā dī. Phir farmāyā: Ae Allāh! Tū bhī in se rāẕī ho, jis ṭarḥ maiṅ in se rāẕī hūṅ.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

Ḥuẕūr ﷺ ke Ahle Baite Aṭhār ﷺ aur Qarābat-dāroṅ kā Āp kī Ummat ke liye bā‘i<u>s</u>e Najāt honā

48. **Imām ‘Abd al-Salām bin Ṣāliḥ Abū Ṣalt Harawī, Imām ‘Alī bin Mūsá Riḍā se woh apne wālid (Imām Mūsá al-Riḍā) se woh Imām Ja‘far bin Muḥammad se woh apne wālid (Muḥammad) se woh Imām ‘Alī bin Ḥusayn se woh apne wālid (Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām) se woh Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat karte haiṅ:**

Unhoṅ ne bayān kiyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Īmān dil se păhchān·ne, zabān se iqrār karne aur a‘ẓā’ ke zarī‘e ‘amal karne kā hai. (Imām Ibn Mājah ke Shayḳh) Imām Abū Ṣalt Harawī farmāte haiṅ: Agar is Ḥadīs-mubārak kī sanad ﴿عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنهُمْ﴾ ko paṛh kar kisī pāgal par dam kiyā jā’e, to woh ẓarūr shifā-yāb ho jā’egā.

Ise Imām Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai.

49. **‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Mere Ahle Bait kī miṣāl Ḥaẓrat Nūḥ ‘alayhi al-salām kī kashtī kī sī hai, jo is meṅ sawār ho gayā woh najāt pā gayā aur jo is se pīçhe răh gayā woh ġharq ho gayā.

> **Ek riwāyat meṅ** Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jo is meṅ sawār huwā woh salāmatī pā gayā aur jis ne ise çhoṛ diyā aur ġharq ho gayā.
>
> Ise Imām Ṭabarānī, Bazzār aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

50. **Ḥaẓrat Abū Dharr (Ġhifārī) raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá

Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Mere Ahle Bait kī mis̱āl Ḥaẕrat Nūḥ ‘alayhi al-salām kī kashtī kī sī hai, jo is meṅ sawār ho gayā najāt pā gayā aur jo is se pīçhe răh gayā woh ġharq ho gayā aur jis ne āḳhirī zamānah meṅ hamāre (Ahle Bait ke) sāth jaṅg kī goyā woh Dajjāl ke sāth mil kar qitāl karne wālā hai (ya‘nī woh Dajjāl ke sāthiyoṅ meṅ se hai).

Ise Imām Ṭabarānī aur Quḍā‘ī ne riwāyat kiyā hai.

﴾Roze Qiyāmat ṣirf Ḥuẕūr ﷺ kā Ta‘alluq wa Nasab Qā’im rahegā﴿

51. Ḥaẕrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko is minbar par farmāte huwe sunā: Un logoṅ kā kyā hogā jo yeh kăhte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se nasabī ta‘alluq Qiyāmat ke Roz un kī qaum ko ko’ī fā’edah nahīṅ degā. Kyūṅ nahīṅ! Allāh kī qasam, be-shak merā nasabī ta‘alluq dunyā wa Āḳhirat meṅ bā-ham milā huwā hai (ya‘nī naf‘a dene wālā hai) aur Ae logo! Be-shak (Qiyāmat ke Roz) maiṅ tum se păhle ḥauẕ par maujūd hūṅgā.

Ise Imām Aḥmad, Ḥākim aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai.

52. Imām Aḥmad aur Ḥākim ne Ḥaẕrat Miswar raḍiya Allāhu ‘anhu se yeh bhī riwāyat kiyā hai keh Rasūl Allāh ṣallá

Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Fāṭimah mere jism kā ḥiṣṣah hai. Jo is kā dil toṛegā us ne merā dil toṛā aur jo ise farḥat pahŏṅchā’egā us ne mujhe farḥat pahŏṅchā’ī. Qiyāmat ke Din tamām ḥasab-o nasab munqaṭe‘ ho jā’eṅge, siwā’e mere ḥasab-o nasab aur susrāl ke.

53. **Ḥaẕrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ** keh Āle Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ek ḳhādimah thī jo un kī ḳhidmat bajā lātī thī unheṅ “Barīrah” kahā jātā thā, unheṅ ek ādamī milā aur kahā: Ae Barīrah apnī choṭī ko ḍhāṅp kar rakhā karo, be-shak Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tumheṅ Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se kuçh fā’edah nahīṅ pahŏṅchā sakte. Rāwī bayān karte haiṅ to us (ḳhādimah) ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko is wāqe‘ah kī ḳhabar dī pas Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apnī chādar ghasīṭte huwe bāhar tashrīf lā’e dar-āṅ-ḥāle-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke donoṅ ruḳhsār-mubārak surḳh the aur ham (Anṣār kā guroh) Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke ġhuṣṣah ko Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke chādar ke ghasīṭne aur ruḳhsāroṅ ke surḳh hone se păhchān lete the, pas ham ne asleḥah uṭhāyā aur Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẕir huwe aur ‘arẕ kiyā: Yā Rasūl Allāh! Āp jo chāhte haiṅ hameṅ ḥukm deṅ, pas Us Ẕāt kī qasam Jis ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko ḥaq ke sāth mab‘ūs̱ farmāyā

hai! Agar Āp hameṅ hamārī mā’oṅ, bāpoṅ aur aulād ke bāre meṅ bhī ko’ī ḥukm farmā’eṅge to ham un meṅ bhī Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke qaul ko nāfiẕ kar deṅge. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam minbar par tashrīf-farmā huwe aur Allāh Ta‘ālá kī ḥamd-o s̱anā’ bayān kī aur farmāyā: Maiṅ kaun hūṅ? Ham ne ‘arẕ kiyā: Āp Allāh Ta‘ālá ke Rasūl haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Hāṅ lekin maiṅ kaun hūṅ? Ham ne ‘arẕ kiyā: Āp Muḥammad bin ‘Abd Allāh bin ‘Abd al-Muṭṭalib bin Hāshim bin ‘Abdi Manāf haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Maiṅ tamām aulādAe Ādam ‘alayhi al-salām kā Sardār hūṅ, lekin ko’ī farḳhr nahīṅ, maiṅ woh pǎhlā shaḳhṣ hūṅ jis kī qabr shaq hogī, lekin ko’ī faḳhr nahīṅ, aur maiṅ woh pǎhlā shaḳhṣ hūṅ jis ke sar se miṭṭī jhāṛī jā’gī, lekin ko’ī farḳhr nahīṅ aur maiṅ sab se pǎhle Jannat meṅ dāḳhil hone wālā hūṅ lekin ko’ī faḳhr nahīṅ. Un logoṅ ko kyā ho gayā hai jo yeh gumān karte haiṅ keh merā raḥim (nasab-o ta‘alluq) fā’edah nahīṅ degā aisā nahīṅ hai jaisā woh gumān karte haiṅ. Be-shak maiṅ shafā‘at karūṅgā aur merī shafā‘at qubūl bhī hogī, yahāṅ tak keh jis kī maiṅ shafā‘at karūṅgā woh bhī yaqīnan dūsroṅ kī shafā’at karegā aur us kī bhī shafā‘at qubūl hogī yahāṅ tak keh Iblīs bhī apnī gardan ko shafā‘at kī ṭama‘ karte huwe baland karegā (keh kisī ṭaur us kī shafā‘at bhī ko’ī kar de).

Ise Imām Ṭabarānī ne bayān kiyā hai.

54. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Apnī Ummat meṅ sab se pǎhle jis ke liye maiṅ shafā‘at karūṅgā woh mere Ahle Bait haiṅ, phir jo Quraysh meṅ se mere qarībī rishtah-dār haiṅ, phir Anṣār kī phir un kī jo Yaman meṅ mujh par īmān lā’e aur merī ittebā‘ kī, phir tamām ‘Arab kī, phir ‘Ajam kī aur sab se pǎhle maiṅ jin kī shafā‘at karūṅgā woh Ahle Faẓl (ṣāḥibāne faẓīlat) hoṅge.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

55. Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Be-shak Allāh Ta‘ālá kī tīn ḥurmateṅ haiṅ jo un kī ḥifāẓat kartā hai Allāh Ta‘ālá us ke liye us ke Dīn wa dunyā ke mu‘āmalāt kī ḥifāẓat farmātā hai aur jo in tīn ko ẓā’e‘ kar detā hai. Allāh Ta‘ālá us kī kisī chīz kī ḥifāẓat nahīṅ farmātā, ‘arẓ kiyā gayā: Yā Rasūl Allāh! woh kaun sī tīn ḥurumāt haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Islām kī ḥurmat, merī ḥurmat aur mere nasab kī ḥurmat.

www.TahirulQadriBooks.com

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

56. Ḥaẓrat ‘Aṭīyah ‘Awfī se riwāyat hai woh kǎhte haiṅ keh (ek martabah) Ḥaẓrat Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu khaṛe huwe aur unhoṅ ne Ḥaẓrat ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhu kā dāman pakṛā aur ‘arẓ karne lage: Maiṅ Āp ke is dāman ko

Qiyāmat ke Din apne liye z̲arī‘a’e shafā‘at banātā hūṅ. Ḥaẓrat ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: Kyā mere liye ḥaqqe shafā‘at hogā? Unhoṅ ne kahā: Hāṅ! Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke Ahle Bait meṅ se jis kisī ne bhī Islām qubūl kiyā hai use ḥaqqe shafā‘at ḥāṣil hogā.

Ise Imām Aḥmad aur Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai.

57. **Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Be-shak Fāṭimah ‘alayhā al-salām ne apnī ‘iṣmat kī ḥifāẓat kī hai, chunāṅ-cheh Allāh Ta‘ālá ne us kī aulād ko āg par ḥarām kar diyā.

Ise Imām Ḥākim, Bazzār aur Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā keh is Ḥadīs̲ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

58. **Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Mere Rab ne mujh se mere Ahle Bait ke bāre meṅ wa‘dah kiyā hai keh in meṅ se jo bhī merī tauḥīd kā iqrār karegā, use yeh bāt pahŏṅchā dī jā’e keh Allāh Ta‘ālá use ‘Az̲āb nahīṅ degā.

Ise Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai aur farmāyā keh is Ḥadīs̲ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

www.TahirulQadriBooks.com

al-Maṣādir wa-al-Marājiʻ

www.TahirulQadriBooks.com

۱۔ القرآن الکریم۔

۲۔ آجری، ابوبکر محمد بن حسین بن عبداللہ (م ۳٦۰ھ)۔ الشريعة۔ ریاض، سعودی عرب: دار الوطن، ۱٤۲۰ھ/۱۹۹۹ء۔

۳۔ آلوسی، امام شہاب الدین سید محمودبن عبد اللہ حسینی آلوسی البغدادی (۱۲۱۷-۱۲۷۰ھ/۱۸۰۲-۱۸۵٤ء)۔ روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني۔ ملتان، پاکستان: مکتبہ امدادیہ۔

٤۔ ابن اثیر، ابو الحسن علی بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد شیبانی جزری (٥٥٥-٦۳۰ھ/۱۱٦۰-۱۲۳۳ء)۔ أسد الغابة في معرفة الصحابة۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

٥۔ احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ بن محمد (۱٦٤-۲٤۱ھ/۷۸۰-۸٥٥ء)۔ فضائل الصحابة۔ بیروت، لبنان: مؤسسة الرسالہ، ۱٤۰۳ھ/۱۹۸۳ء۔

٦۔ احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ شیبانی (۱٦٤-۲٤۱ھ/۷۸۰-۸٥٥ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی للطباعۃ والنشر، ۱۳۹۸ھ/۱۹۸۷ء۔

۷۔ اسفرائینی، ابو مظفر طاہر بن محمد (م ٤۷۱ھ)۔التبصير في الدين وتمييز الفرقة الناجية عن الفرق الهالكين۔ لبنان: عالم الکتب، ۱٤۰۳ھ/۱۹۸۳ء۔

۸۔ اسماعیل حقی، اسماعیل حقی بن مصطفیٰ بن استانبولی حنفی خلوتی (۱۰٦۳-۱۱۲۷ھ/ ٦٥۲-۱۷۱٥ء)۔ تفسير روح البيان۔ کوئٹہ، پاکستان: مکتبہ اسلامیہ، ۱٤۰٥ھ/۱۹۸٥ء۔

۹۔ **اسماعیل حقی**، اسماعیل حقی بن مصطفیٰ بن استانبولی حنفی خلوتی (۱۰٦۳-۱۱۲۷ھ/ ٦۵۲-۱۷۱۵ء)۔ **تفسیر روح البیان**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۲۰۱۰ء۔

۱۰۔ **اصبہانی**، ابو الفرج الاصبہانی (۲۸٤-۳۵٦ھ)۔ **کتاب الأغاني**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر للطباعۃ والنشر۔

۱۱۔ **بخاری**، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (۱۹٤-۲۵٦ھ/ ۸۱۰-۸۷۰ء)۔ **التاریخ الکبیر**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

۱۲۔ **بخاری**، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (۱۹٤-۲۵٦ھ/ ۸۱۰-۸۷۰ء)۔ **الصحیح**۔ بیروت، لبنان: دار ابن کثیر، الیمامہ، ۱٤۰۷ھ/ ۱۹۸۷ء۔

۱۳۔ **بزار**، ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری (۲۱۵-۲۹۲ھ/ ۸۳۰-۹۰۵ء)۔ **المسند (البحر الزخار)**۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ علوم القرآن، ۱٤۰۹ھ۔

۱٤۔ **بغوی**، ابو محمد حسین بن مسعود بن محمد (م ۵۱۰ھ)۔ **معالم التنزیل في تفسیر القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱٤۱۵ھ/ ۱۹۹۵ء۔

۱۵۔ **بیضاوی**، ناصر الدین، ابو الخیر عبداللہ بن عمر بن محمد شیرازی (م۷۹۱ھ)۔ **أنوار التنزیل وأسرار التأویل**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی، ۱٤۱۸ھ۔

۱٦۔ **بیہقی**، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸٤-٤۵۸ھ/ ۹۹٤-۱۰٦٦ء)۔ **الاعتقاد**. بیروت، لبنان: دار الآفاق الجدیدۃ، ۱٤۰۱ھ۔

۱۷۔ **بیہقی**، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸٤-٤۵۸ھ/ ۹۹٤-۱۰٦٦ء)۔ **السنن الکبری**۔ مکہ مکرمہ، سعودی عرب: مکتبہ دار الباز، ۱٤۱٤ھ/ ۱۹۹٤ء۔

۱۸۔ **بیہقی**، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ البیہقی (۳۸٤-٤۵۸ھ/ ۹۹٤-۱۰٦٦ء)۔ **شعب الإیمان**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ،

۱٤۱۰ھ/۱۹۹۰ء۔

۱۹۔ **ترمذی**، ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورہ بن موسیٰ بن ضحاک (۲۰۹-۲۷۹ھ/ ۸۲۵-۸۹۲ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: داراحیاء التراث العربی۔

۲۰۔ **ابن تیمیہ**، احمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام حرانی (۶۶۱-۷۲۸ھ/ ۱۲۶۳-۱۳۲۸ء) منهاج السنة النبوية۔ مؤسسہ قرطبہ۔

۲۱۔ **ثعالبی** ابو زید عبد الرحمٰن بن محمد بن مخلوف (م۸۷۵ھ)۔ **الجواهر الحسان فی تفسير القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار إحیاء التراث العربی، ۱٤۱۸ھ۔

۲۲۔ **ثعلبی**، ابو اسحاق احمد بن محمد بن ابراہیم (م٤۲۷ھ)۔ **الكشف والبيان عن تفسير القرآن**۔ بیروت، لبنان: داراحیاء التراث العربی، ۱٤۲۲ھ/ ۲۰۰۲ء

۲۳۔ **ابن جعد**، ابو الحسن علی بن جعد بن عبید ہاشمی (۱۳۳-۲۳۰ھ/ ۷۵۰- ۸٤۵ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: مؤسسہ نادر، ۱٤۱۰ھ/ ۱۹۹۰ء۔

۲٤۔ **ابن جوزی**، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (۵۱۰-۵۹۷ھ/۱۱۱۶-۱۲۰۱ء)۔ التبصرة۔ مصر، لبنان: دارالکتاب المصری، ۱۳۹۰ھ/ ۱۹۷۰ء۔

۲۵۔ **ابن جوزی**، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (۵۱۰-۵۹۷ھ/۱۱۱۶-۱۲۰۱ء)۔ **التحقيق في أحاديث الخلاف**۔ بیروت، لبنان: دارالکتب العلمیہ، ۱٤۱۵ھ/ ۱۹۹۵ء۔

۲٦۔ **ابن جوزی**، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (۵۱۰-۵۹۷ھ/۱۱۱۶-۱۲۰۱ء)۔ **زاد المسير في علم التفسير**. بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ۱٤۰٤ھ/ ۱۹۸٤ء۔

۲۷۔ **ابن جوزی**، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (۵۱۰-

۵۹۷ھ/۱۱۱۶-۱۲۰۱ء)۔ صفة الصفوة۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۹ھ/۱۹۸۹ء۔

۲۸۔ **ابن ابی حاتم**، عبد الرحمٰن بن ابی حاتم محمد بن ادریس ابو محمد الرازی تمیمی (۲۴۰-۳۲۷ھ/۸۵۴-۹۳۸ء)۔ **تفسیر القرآن العظیم**۔ سعودی عرب: مکتبہ نزار مصطفیٰ الباز، ۱۴۱۹ھ/ ۱۹۹۹ء۔

۲۹۔ **حارث**، الحارث بن أبي أسامة/ الحافظ نور الدين الهيثمي (۱۸۶-۲۸۳ھ)۔ **مسند الحارث** (**زوائد الهيثمي**)۔ المدینہ المنورة، سعودی عرب: مرکز خدمة السنہ والسیرة النبویہ، ۱۴۱۳ھ/۱۹۹۲ء۔

۳۰۔ **حاکم**، ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن محمد (۳۲۱-۴۰۵ھ/۹۳۳-۱۰۱۴ء)۔ **المستدرک علی الصحیحین**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۱ھ/۱۹۹۰ء۔

۳۱۔ **ابن حبان**، ابو حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان التمیمی البستی (۲۷۰-۳۵۴ھ/ ۸۸۴-۹۶۵ء)۔ **الصحیح**۔ بیروت، لبنان: مؤسسة الرسالہ، ۱۴۱۴ھ/ ۱۹۹۳ء۔

۳۲۔ **ابن حجر عسقلانی**، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱۴۴۹ء)۔ **الإصابة في تمييز الصحابة**۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ۱۴۱۲ھ/۱۹۹۲ء۔

۳۳۔ **ابن حجر عسقلانی**، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱۴۴۹ء)۔ **تهذيب التهذيب**۔ بیروت، لبنان: دارالفکر، ۱۴۰۴ھ/۱۹۸۴ء۔

۳۴۔ **ابن حجر عسقلانی**، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/

۱۳۷۲-۱٤٤۹ء)۔ فتح الباري۔ لاہور، پاکستان: دار نشر الکتب الاسلامیہ، ۱٤۰۱ھ/ ۱۹۸۱ء۔

۳۵۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱٤٤۹ء)۔ الکافي الشاف في تخریج أحادیث الکشاف۔ بیروت، لبنان: دار عالم المعرفہ۔

۳٦۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱٤٤۹ء)۔ لسان المیزان۔ بیروت، لبنان، مؤسسۃ الأعلمی المطبوعات، ۱٤۰٦ھ/۱۹۸٦ء۔

۳۷۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱٤٤۹ء)۔ المطالب العالیۃ۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ، ۱٤۰۷ھ/۱۹۸۷ء۔

۳۸۔ حسام الدین ہندی، علاء الدین علی متقی (م ۹۷۵ھ)۔ کنز العمال. بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ۱۳۹۹ھ/ ۱۹۷۹ء۔

۳۹۔ حسکانی، عبید اللہ بن عبد اللہ بن احمد (م ٤۹۱ھ)۔ شواهد التنزیل لقواعد التفضیل. بیروت، لبنان: مؤسسۃ الاعلمی للمطبوعات، ۱٤۳۱ھ/ ۲۰۱۰ء۔

٤۰۔ حکیم ترمذی، ابو عبد اللہ محمد بن علی بن حسن بن بشیر (م ۳۲۰ھ)۔ نوادر الأصول في أحادیث الرسول۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ۱۹۹۲ء۔

٤۱۔ حمیدی، ابو بکر عبداللہ بن زبیر (۲۱۹ھ/ ۸۳٤ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ + قاہرہ، مصر: مکتبۃ المتنبی ۔

٤۲۔ حلبی، علی بن برہان الدین (م۱۰٤٤ھ)۔ إنسان العیون في سیرۃ الأمین المأمون. الشهیر بـ ''السیرۃ الحلبیۃ''۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱٤۰۰ھ۔

٤٣۔ حلبی، علی بن برہان الدین (م۱۰٤٤ھ)۔ إنسان العیون في سیرة الأمین المأمون. الشهیر بـ"السیرة الحلبیة"۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱٤۲۷ھ۔

٤٤۔ ابو حیان، محمد بن یوسف بن علی بن حیان اندلسی غرناطی (م٧٤٥ھ)۔البحر المحیط۔قاہرہ،مصر: ۱۳۲۹ھ۔

٤٥۔ ابو حیان، محمد بن یوسف بن علی بن حیان اندلسی غرناطی (م ٧٥٤ھ)۔ البحر المحیط۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱٤۰۳ھ/ ۱۹۸۳ء۔

٤٦۔ ابن حیان، ابو محمد عبد اللہ بن محمد بن جعفر بن حیان الانصاری (۲٧٤- ۳٦۹ھ)۔ طبقات المحدثین بأصبهان والواردین علیها۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالۃ، ۱٤۱۲ھ/۱۹۹۲ء۔

٤٧۔ خازن،علی بن محمد بن ابراہیم بن عمر بن خلیل (٦٧٨-٧٤۱ھ/ ۱۲٧۹-۱۳٤۰ء)۔ لباب التأویل في معاني التنزیل. بیروت، لبنان: دار المعرفہ۔

٤٨۔ ابن خزیمہ، ابو بکر محمد بن اسحاق بن خزیمہ سلمی نیشاپوری، (۲۲۳-۳۱۱ھ/ ٨۳٨-۹۲٤ء)۔ الصحیح۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ۱۳۹۰ھ/ ۱۹٧۰ء۔

٤۹۔ خطیب بغدادی، ابو بکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مہدی بن ثابت (۳۹۲-٤٦۳ھ/ ۱۰۰۲-۱۰٧۱ء)۔ تاریخ بغداد۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

٥۰۔ خطیب بغدادی، ابوبکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مہدی بن ثابت (۳۹۲-٤٦۳ھ/۱۰۰۲-۱۰٧۱ء)۔ الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع۔ الریاض،المملکۃ العربیۃ السعودیہ: مکتبہ المعارف، ۱٤۰۳ھ۔

٥۱۔ دارقطنی، ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مہدی بن مسعود بن نعمان (۳۰٦-۳٨٥ھ/ ۹۱٨-۹۹٥ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱۳٨٦ھ/۱۹٦٦ء۔

٥٢۔ **دارمی،** ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمٰن (١٨١-٢٥٥ھ/٧٩٧-٨٦٩ء)۔ **السنن۔** بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٧ھ۔

٥٣۔ **ابن ابی الدنیا،** ابوبکر عبد اللہ بن محمد بن عبید بن بن سفیان قیس قرشی (٢٠٨-٢٨١ھ)۔ **مکارم الأخلاق**۔قاہرہ،مصر:مکتبۃ القرآن، ١٤١١ھ/ ١٩٩٠ء۔

٥٤۔ **ابو داؤد،** سلیمان بن اشعث بن اسحاق بن بشیر بن شداد ازدی سجستانی (٢٠٢-٢٧٥ھ/٨١٧-٨٨٩ء)۔ **السنن۔** بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤١٤ھ/ ١٩٩٤ء

٥٥۔ **دولابی،** ابو بشر محمد بن احمد بن حماد (٢٢٤-٣١٠ھ)۔**الذریة الطاھرة النبویة**۔الکویت: ١٤٠٧ھ/ ١٩٨٦ء۔

٥٦۔ **دیلمی،** ابو شجاع شیرویہ بن شہردار بن شیرویہ الدیلمی الھمذانی (٤٤٥-٥٠٩ھ/ ١٠٥٣-١١١٥ء)۔ **الفردوس بمأثور الخطاب۔** بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٠٦ھ/ ١٩٨٦ء۔

٥٧۔ **ذہبی،** ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ **تاریخ الإسلام ووفیات المشاھیر والأعلام.** بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٧ھ/ ١٩٨٧ء۔

٥٨۔ **ذہبی،** ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ **سیر أعلام النبلاء۔** بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤١٧ھ/ ١٩٩٧ء۔

٥٩۔ **ذہبی،** ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ **میزان الاعتدال في نقد الرجال۔** بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٩٩٥ء۔

٦٠۔ **رازی،** فخر الدین محمد بن عمر بن حسن بن حسین بن علی تمیمی شافعی، (٥٤٤-٦٠٤ھ)۔ **مفاتیح الغیب (التفسیر الکبیر)۔** بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٢١ھ۔

٦١۔ ابن راھویہ، ابو یعقوب اسحاق بن ابراہیم بن مخلد بن ابراہیم بن عبداللہ (١٦١-٢٣٧ھ/٧٧٨-٨٥١ء)۔ المسند۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: مکتبۃ الایمان، ١٤١٢ھ/١٩٩١ء۔

٦٢۔ رویانی، ابو بکر محمد بن ہارون (م ٣٠٧ھ)۔ المسند۔ قاہرہ، مصر: مؤسسہ قرطبہ، ١٤١٦ھ۔

٦٣۔ زرعی، ابو عبد اللہ محمد ابو بکر بن قیم (٦٩١-٧٥١ھ)۔ جلاء الأفهام في فضل الصلاة على محمد خير الأنام۔ الکویت: دار العروبہ، ١٤٠٧ھ/١٩٨٧ء۔

٦٤۔ زمخشری، جاراللہ محمد بن عمر بن محمد خوارزمی (٤٢٧-٥٣٨ھ)۔ الكشاف عن حقائق التنزيل وعيون الأقاويل في وجوه التأويل۔ بیروت، لبنان: دارالکتاب العربی۔

٦٥۔ زمخشری، جاراللہ محمد بن عمر بن محمد خوارزمی (٤٢٧-٥٣٨ھ)۔ الكشاف عن حقائق التنزيل وعيون الأقاويل في وجوه التأويل۔ قاھرہ، مصر: ١٣٧٣ھ/١٩٥٣ء۔

٦٦۔ سبکی، تاج الدین بن علی بن عبد الکافی (٧٢٧-٧٧١ھ)۔ طبقات الشافعية الكبرى۔ ھجر للطباعۃ والنشر التوزیع، ١٤١٣ھ۔

٦٧۔ سخاوی، شمس الدین محمد بن عبدالرحمٰن (٨٣١ھ/٩٠٢ء)۔ اِستجلاب اِرتقاء الغرف بحب أقرباء الرسول ﷺ وذوِي الشرف۔ بیروت، لبنان: دارالمدینہ، ١٤٢١ھ/٢٠٠١ء۔

٦٨۔ ابن سعد، ابو عبد اللہ محمد (١٦٨-٢٣٠ھ/٧٨٤-٨٤٥ء)۔ الطبقات الكبرى۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٣٩٨ھ/١٩٧٨ء۔

٦٩۔ ابن سعد، ابو عبد اللہ محمد (١٦٨-٢٣٠ھ/٧٨٤-٨٤٥ء)۔ الطبقات الكبرى۔ بیروت، لبنان: دار بیروت للطباعہ والنشر، ١٣٩٨ھ/١٩٧٨ء۔

٧٠۔ سمرقندی، ابو اللیث نصر بن محمد بن احمد ابن ابراہیم (م ٣٧٣ھ)۔ تنبيه الغافلين

بأحاديث سيد الأنبياء والمرسلين۔ دمشق، بيروت: دار ابن كثير، ١٤٢١ھ/٢٠٠٠ء۔

٧١۔ سمعانی، أبو المظفر منصور بن محمد بن عبدالجبار (٤٢٦-٤٨٩ھ)۔ التفسیر۔ ریاض، سعودی عرب: دارالوطن، ١٤١٨ھ/١٩٩٧ء۔

٧٢۔ سمعانی، أبو المظفر منصور بن محمد بن عبدالجبار (٤٢٦-٤٨٩ھ)۔ التفسیر۔ ریاض، سعودی عرب: دارالوطن، ١٤١٨ھ/١٩٩٧ء۔

٧٣۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (٨٤٩-٩١١ھ/١٤٤٥-١٥٠٥ء)۔ إحياء الميت بفضائل أهل البيت۔ ریاض، السعودیہ: دار المدینہ المنورہ للنشر والتوزیع، ١٤٢٠ھ/١٩٩٩ء۔

٧٤۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (٨٤٩-٩١١ھ/١٤٤٥-١٥٠٥ء)۔ الإكليل في استنباط التنزيل۔ بيروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٠١ھ/١٩٨١ء۔

٧٥۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (٨٤٩-٩١١ھ/١٤٤٥-١٥٠٥ء)۔ الدر المنثور في التفسير بالمأثور۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ۔

٧٦۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (٨٤٩-٩١١ھ/١٤٤٥-١٥٠٥ء)۔ طبقات الحفاظ۔ بيروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٠٣ھ۔

٧٧۔ شوکانی، محمد بن علی بن محمد (١١٧٣-١٢٥٠ھ/١٧٦٠-١٨٣٤ء)۔ فتح القدير۔ مصر: مطبع مصطفیٰ البابی الحلبی و اولادہ، ١٣٨٣ھ/١٩٦٤ء۔

٧٨۔ شوکانی، محمد بن علی بن محمد (١١٧٣-١٢٥٠ھ/١٧٦٠-١٨٣٤ء)۔ فتح القدير۔

بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۰۲ھ/ ۱۹۸۲ء۔

۷۹۔ **شہرستانی**، ابو الفتح محمد بن عبدالکریم بن ابی بکر أحمد (۴۷۹-۵۴۸ھ)۔ **الملل والنحل**۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ، ۲۰۰۱ء۔

۸۰۔ **ابن ابی شیبہ**، ابو بکر عبد اللہ بن محمد بن ابی شیبہ الکوفی (۱۵۹-۲۳۵ھ/ ۷۷۶-۸۴۹ء)۔ **المصنف**۔ ریاض، سعودی عرب: مکتبۃ الرشد، ۱۴۰۹ھ۔

۸۱۔ **صنعانی**، محمد بن اسماعیل بن صلاح بن محمد الحسینی الکحلانی (م ۱۱۸۲ھ)۔ **التنویر شرح الجامع الصغیر**۔ ریاض، السعودیہ: مکتبہ دار السلام، ۱۴۳۲ھ/ ۲۰۱۱ء۔

۸۲۔ **صیداوی**، ابو الحسین محمد بن احمد بن جمیع (۳۰۵-۴۰۲ھ)۔ **معجم الشیوخ**۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالۃ، ۱۴۰۵ھ۔

۸۳۔ **طبری**، ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید بن خالد (۲۲۴-۳۱۰ھ/ ۸۳۹-۹۲۳ء)۔ **جامع البیان فی تفسیر القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۰۵ھ۔

۸۴۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (۲۶۰-۳۶۰ھ/ ۸۷۳-۹۷۱ء)۔ **التفسیر الکبیر**۔ اردن: دار الکتاب الثقافی، ۲۰۰۸ء۔

۸۵۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (۲۶۰-۳۶۰ھ/ ۸۷۳-۹۷۱ء)۔ **المعجم الأوسط**۔ قاہرہ، مصر: دار الحرمین، ۱۴۱۵ھ۔

۸۶۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (۲۶۰-۳۶۰ھ/ ۸۷۳-۹۷۱ء)۔ **المعجم الکبیر**۔ موصل، عراق: مکتبۃ العلوم والحکم، ۱۴۰۳ھ/ ۱۹۸۳ء۔

۸۷۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (۲۶۰-۳۶۰ھ/ ۸۷۳-۹۷۱ء)۔ **المعجم الکبیر**۔ قاہرہ، مصر: مکتبہ ابن تیمیہ۔

۸۸۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر لخمی (۲۶۰-۳۶۰ھ/ ۸۷۳-۹۷۱ء)۔ **مسند الشامیین**۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ،

١٤٠٥ھ/١٩٨٥ء۔

۸۹۔ طحاوی، ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامہ بن سلمہ بن عبد الملک بن سلمہ (۲۳۹-۳۲۱ھ/ ۸۵۳-۹۳۳ء)۔شرح مشکل الآثار۔ بیروت، لبنان: مؤسسہ الرسالہ، ١٤٠٨ھ/١٩٨٧ء۔

۹۰۔ طیالسی، ابو داؤد سلیمان بن داؤد جارود (۱۳۳-۲۰٤ھ/ ۷۵۱-۸۱۹ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ۔

۹۱۔ ابن عادل، ابو بکر سراج الدین عمر بن علی بن عادل حنبلی (م ۷۷۵ھ)۔ اللباب في علوم الكتاب۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١٩ھ/١٩٩٨ء۔

۹۲۔ ابن ابی عاصم، ابو بکر عمرو بن ابی عاصم ضحاک بن مخلد شیبانی (۲۰٦-۲۸۷ھ/ ۸۲۲-۹۰۰ء)۔ السنة۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ١٤٠٠ھ۔

۹۳۔ ابن ابی عاصم، ابوبکر احمد بن عمرو بن ضحاک بن مخلدشیبانی (۲۰٦-۲۸۷ھ/ ۸۲۲-۹۰۰ء)۔ الآحاد والمثاني۔ ریاض، سعودی عرب: دار الرایہ، ١٤١١ھ/١٩٩١ء۔

۹٤۔ ابن عبد البر، ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد (۳٦۸-٤٦۳ھ/ ۹۷۹-۱۰۷۱ء)۔ الاستيعاب فى معرفة الأصحاب۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ١٤١٢ھ۔

۹۵۔ ابن عبدالبر، ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد (۳٦۸-٤٦۳ھ/۹۷۹-۱۰۷۱ء)۔ جامع بيان العلم وفضله۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٣٩٨ھ/ ١٩٧٨ء۔

۹٦۔ عبد بن حمید، ابو محمد عبد بن حمید بن نصر الکسی (م ۲٤۹ھ/ ۸٦۳ء)۔ المسند۔ قاہرہ، مصر: مکتبة السنة، ١٤٠٨ھ/١٩٨٨ء۔

۹۷۔ عبد الرزاق، ابو بکر بن ہمام بن نافع صنعانی (۱۲٦-۲۱۱ھ/ ۷٤٤- ۸۲٦ء)۔ المصنف۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ١٤٠٣ھ۔

۹۸۔ عجلونی، ابو الفداء اسماعیل بن محمد بن عبد الهادی بن عبد الغنی جراحی (۱۰۸۷-۱۱۶۲ھ/۱۶۷۶-۱۷۴۹ء)۔ کشف الخفا ومزيل الألباس۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ۱۴۰۵ھ۔

۹۹۔ ابن عدی، عبداللہ بن عدی بن عبداللہ بن محمد ابو احمد الجرجانی، (۲۷۷-۳۶۵ھ)۔ الكامل في ضعفاء الرجال. بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۰۹ھ/۱۹۸۸ء۔

۱۰۰۔ ابن عساکر، ابو قاسم علی بن الحسن بن ہبۃ اللہ بن عبد اللہ بن حسین دمشقی الشافعی (۴۹۹-۵۷۱ھ/۱۱۰۵-۱۱۷۶ء)۔ تاريخ مدينة دمشق المعروف بہ: تاريخ ابن عساكر۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۹۹۵ء۔

۱۰۱۔ ابن عطیہ اندلسی، ابو محمد عبد الحق بن غالب الاندلسی (م۵۴۶ھ)۔المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۳ھ/۱۹۹۳ء۔

۱۰۲۔ عمادی، ابو السعود محمد بن محمد (م ۹۵۱ھ)۔ تفسير أبي السعود۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

۱۰۳۔ ابو عوانہ، یعقوب بن اسحاق بن إبراہیم بن زید نیشاپوری (۲۳۰-۳۱۶ھ/۸۴۵-۹۲۸ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱۹۹۸ء۔

۱۰۴۔ عیدَروس، محی الدین عبد القادر بن شیخ بن عبد اللہ (م ۱۰۳۸ھ)۔النور السافر عن أخبار القرن العاشر۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۵ھ۔

۱۰۵۔ عینی، بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد بن موسیٰ بن احمد بن حسین بن یوسف بن محمود (۷۶۲-۸۵۵ھ/۱۳۶۱-۱۴۵۱ء)۔ عمدة القاری شرح صحيح البخاری۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۳۹۹ھ/۱۹۷۹ء۔

۱۰۶۔ ابن فرحون، ابراہیم بن علی بن محمد (م ۷۹۹ھ) ۔الديباج المذهب في معرفة أعيان علماء المذهب۔ مکتبۃ السعادۃ، ۱۳۲۹ھ۔

۱۰۷۔ **ابن فرحون،** ابراہیم بن علی بن محمد بن فرحون یعمری مالکی (م ۷۹۹ھ)۔ **الدیباج المذهب في معرفة أعيان علماء المذهب**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

۱۰۸۔ **فسوی،** ابو یوسف یعقوب بن سفیان (م۲۷۷ھ)۔ **المعرفة والتاريخ**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۹ھ/۱۹۹۹ء۔

۱۰۹۔ **قاضی عیاض،** ابو الفضل عیاض بن موسیٰ بن عیاض بن عمرو بن موسیٰ بن عیاض بن محمد بن موسیٰ بن عیاض یحصبی (۴۷۶-۵۴۴ھ/۱۰۸۳-۱۱۴۹ء)۔ **مشارق الأنوار**۔ بیروت، لبنان: المکتبۃ العتیقیہ و دار التراث۔

۱۱۰۔ **قرطبی،** ابو عبد اللہ محمد بن احمد بن محمد بن یحییٰ بن مفرج اُموی (۲۸۴-۳۸۰ھ/۸۹۷-۹۹۰ء)۔ **الجامع لأحكام القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

۱۱۱۔ **قزوینی،** عبدالکریم بن محمد بن عبد الکریم الرافعی (م۶۲۳ھ)۔ **التدوين في أخبار قزوين**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۸ھ/۱۹۸۷ء۔

۱۱۲۔ **قُسطلانی،** ابو العباس شہاب الدین احمد بن محمد (۸۵۱-۹۲۳ھ/۱۴۴۸-۱۵۱۷ء)۔ **إرشاد الساري لشرح صحيح البخاري**۔ مصر: دار الفکر، ۱۳۰۴ھ۔

۱۱۳۔ **ابن کثیر،** ابو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر بن ضوء بن کثیر بن زرع بصروی (۷۰۱-۷۷۴ھ/۱۳۰۱-۱۳۷۳ء)۔ **البداية والنهاية**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۱۹ھ/۱۹۹۸ء۔

۱۱۴۔ **ابن کثیر،** ابو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر بن ضوء بن کثیر بن زرع بصروی (۷۰۱-۷۷۴ھ/۱۳۰۱-۱۳۷۳ء)۔ **تفسير القرآن العظيم**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۰۱ھ۔

۱۱۵۔ **ابن ماجہ،** ابو عبد اللہ محمد بن یزید قزوینی (۲۰۷-۲۷۵ھ/۸۲۴-۸۸۷ء)۔ **السنن**۔

بیروت، لبنان: دار الفکر۔

۱۱۶۔ **ماوردی**، ابوالحسن علی بن محمد بن محمد بن حبیب البصری البغدادی (م ۴۵۰ھ)۔ **النکت والعیون**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۳۹۸ھ۔

۱۱۷۔ **مبارک پوری**، ابو العلا محمد عبد الرحمٰن بن عبد الرحیم (۱۲۸۳-۱۳۵۳ھ)۔ **تحفة الأحوذي**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

۱۱۸۔ **محبّ الدین طبری**، ابوعباس احمد بن محمد، (م۶۹۴ھ)۔ **ذخائر العقبى في مناقب ذوي القربى**۔ دارالکتب العصریہ۔

۱۱۹۔ **محبّ الدین طبری**، ابوعباس احمد بن محمد، (م۶۹۴ھ)۔ **الرياض النضرة في مناقب العشرة**۔ بیروت، لبنان: دار الغرب الاسلامی، ۱۹۹۶ء۔

۱۲۰۔ **مزی**، ابو الحجاج یوسف بن زکی عبد الرحمٰن بن یوسف بن عبد الملک بن یوسف بن علی (۶۵۴-۷۴۲ھ/۱۲۵۶-۱۳۴۱ء)۔ **تهذيب الكمال**۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ۱۴۰۰ھ/۱۹۸۰ء۔

۱۲۱۔ **مالک**، ابنِ انس بن مالک بن ابی عامر بن عمرو بن حارث اصبحی (۹۳- ۱۷۹ھ/ ۷۱۲-۷۹۵ء)۔ **الموطأ**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۶ھ/۱۹۸۵ء۔

۱۲۲۔ **مسلم**، ابو الحسین مسلم بن الحجاج بن مسلم بن ورد قشیری نیشاپوری (۲۰۶-۲۶۱ھ/ ۸۲۱-۸۷۵ء)۔ **الصحيح**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

۱۲۳۔ **مقدسی**، ابو عبد اللہ محمد بن عبد الواحد بن احمد حنبلی (۵۶۹-۶۴۳ھ/۱۱۷۳-۱۲۴۵ء)۔ **الأحاديث المختارة**۔ مکہ مکرمہ، سعودی عرب: مکتبۃ النہضۃ الحدیثۃ، ۱۴۱۰ھ/۱۹۹۰ء۔

۱۲۴۔ **ملا علی قاری**، نور الدین بن سلطان محمد ہروی حنفی (م ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۶ء)۔ **مرقاة**

المفاتیح شرح مشکوٰۃ المصابیح۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۲۲ھ/۲۰۰۱ء۔

۱۲۵۔ **مناوی**، عبدالرؤف بن تاج العارفین بن علی (۹۵۲-۱۰۳۱ھ/۱۵۴۵-۱۶۲۱ء)۔ **التیسیر بشرح الجامع الصغیر**۔ الریاض: مکتبہ الامام الشافعی، ۱۴۰۸ھ/۱۹۸۸ء۔

۱۲۶۔ **مناوی**، عبدالرؤف بن تاج العارفین بن علی (۹۵۲-۱۰۳۱ھ/۱۵۴۵-۱۶۲۱ء)۔ **فیض القدیر شرح الجامع الصغیر**۔ مصر: مکتبہ تجاریہ کبریٰ، ۱۳۵۶ھ۔

۱۲۷۔ **منذری**، ابو محمد عبد العظیم بن عبد القوی بن عبد اللہ بن سلامہ بن سعد (۵۸۱-۶۵۶ھ/۱۱۸۵-۱۲۵۸ء)۔ **الترغیب والترهیب من الحدیث الشریف**۔ بیروت، لبنان: دارالکتب العلمیہ، ۱۴۱۷ھ۔

۱۲۸۔ **نسائی**، ابو عبدالرحمٰن احمد بن شعیب بن علی (۲۱۵-۳۰۳ھ/۸۳۰-۹۱۵ء)۔ **خصائص علي**۔ الکویت: مکتبۃ المعلا، ۱۴۰۶ھ۔

۱۲۹۔ **نسائی**، ابو عبد الرحمٰن احمد بن شعیب بن علی (۲۱۵-۳۰۳ھ/۸۳۰-۹۱۵ء)۔ **السنن**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۶ھ/۱۹۹۵ء+ حلب، شام: مکتب المطبوعات الاسلامیہ، ۱۴۰۶ھ/۱۹۸۶ء۔

۱۳۰۔ **نسائی**، ابو عبدالرحمٰن احمد بن شعیب بن علی (۲۱۵- ۳۰۳ھ/۸۳۰-۹۱۵ء)۔ **السنن الکبری**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۱ھ/۱۹۹۱ء۔

۱۳۱۔ **ابونعیم**، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن اسحاق بن موسیٰ بن مہران اصبہانی (۳۳۶-۴۳۰ھ/۹۴۸-۱۰۳۸ء)۔ **تاریخ أصبهان**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۰ھ/۱۹۹۰ء۔

١٣٢۔ **ابونعیم**، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن اسحاق بن موسیٰ بن مہران اصبہانی (٣٣٦-٤٣٠ھ/٩٤٨-١٠٣٨ء)۔ **حلیة الأولیاء وطبقات الأصفیاء**۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٥ھ/١٩٨٥ء۔

١٣٣۔ **ابونعیم**، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن اسحاق بن موسیٰ بن مہران اصبہانی (٣٣٦-٤٣٠ھ/٩٤٨-١٠٣٨ء)۔ **معرفة الصحابة**۔ الریاض: دار الوطن للنشر، ١٤١٩ھ/١٩٩٨ء۔

١٣٤۔ **نووی**، ابو زکریا، یحیٰ بن شرف بن مری بن حسن بن حسین بن محمد بن جمعہ بن حزام (٦٣١-٦٧٧ھ/١٢٣٣-١٢٧٨ء) **شرح صحیح مسلم**۔ کراچی، پاکستان: قدیمی کتب خانہ، ١٣٧٥ھ/١٩٥٦ء۔

١٣٥۔ **نیشاپوری**، نظام الدین حسن بن محمد بن حسین قمی (م ٨٥٠ھ)۔ **تفسیر غرائب القرآن ورغائب الفرقان**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١٦ھ۔

١٣٦۔ **واحدی**، ابو الحسن علی بن احمد نیسابوری (م ٤٦٨ھ)۔ **أسباب النزول**۔ الدمام: دار الاصلاح، ١٤١٢ھ/١٩٩٢ء۔

١٣٧۔ **ہیتمی**، ابو العباس احمد بن محمد بن علی ابن حجر (٩٠٩-٩٧٣ھ)۔ **الصواعق المحرقة علی أهل الرفض والضلال والزندقة**۔ بیروت، لبنان: مؤسسة الرسالة، ١٤١٧ھ/١٩٩٧ء۔

١٣٨۔ **ہیثمی**، نور الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر بن سلیمان (٧٣٥-٨٠٧ھ/ ١٣٣٥-١٤٠٥ء)۔ **مجمع الزوائد ومنبع الفوائد**۔ قاہرہ، مصر: دار الریان للتراث + بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٧ھ/١٩٨٧ء۔

١٣٩۔ **ابو یعلی**، احمد بن علی بن مثنی بن یحیٰ بن عیسیٰ بن ہلال موصلی تمیمی (٢١٠-٣٠٧ھ/٨٢٥-٩١٩ء)۔ **المسند**۔ دمشق، شام: دار المأمون للتراث، ١٤٠٤ھ/١٩٨٤ء۔